

Devlet-Din-Eğitim İlişkileri

Prof. Dr. Mehmet Şişman • Doç. Dr. Selahattin Turan

Üniversite Meselesi ve Türkiye

Doç. Dr. Mustafa Şentop

Demokrasinin Gelişimi ve Sivil Toplum

Doç. Dr. Hüseyin Çelik

Yeni Anayasa ve İdeoloji

Hasan Celal Güzel

Yüksek Öğretimde Reform

Prof. Dr. Şaban Şimşek

Hukuk ve Yeni Anayasa

Doç. Dr. Sami Selçuk

Sivil Anayasa, Özgür Eğitim

Saygıdeğer eğitim çalışanları,

Ülkemizde ve bölgemizde gündem hızla geliyor. 22 Temmuz parlamento seçimleri, Cumhurbaşkanlığı seçimleri, adeta heyecanlı bir aksiyon filmi hızıyla gündemimize girdi ve başarıyla sonuçlandı. Türkiye'nin yeni bir hamle dönemine girdiği, eğitimden ekonomiye, savunmadan dış politikaya her alanda yeni ve büyük atılımların arifesinde olduğu tespitimiz, yeni ve sivil bir anayasa çalışmalarının vakit kaybetmeden başlamasıyla da teyit edilmiş oldu.

Ne var ki ülkemizin ezeli rakip ve düşmanları, körükledikleri terör olaylarıyla, ülkemizin bu enerjisini başka bir alana yöneltmeye, Türkiye'yi sözde bir tuzağın içine çekmeye çalışıyorlar. Terör tezgâhı, bir açıdan Türkiye'nin bölgesinde barışı tesis etmek için aktif rol almasını engellemeyi hedeflerken, bir başka açıdan da anayasa çalışmalarını gölgeleme ve geciktirmeyi hedeflemektedir. İnanıyoruz ki devlet adamlarımız, tüm bu sinsi oyunları bozacak karşı hamleler için gereken millet desteğini ve gücünü daima yanlarında bulacaklardır.

Bu sayımızda yeni ve sivil bir anayasayı, özellikle de anayasada YÖK'ün, özgürlüklerin, ve eğitimin nasıl düzenlenmesi gerektiğini tartışan birbirinden kıymetli yazarların önemli makalelerine yer veriyoruz.

Yazıları iki grupta toplayabiliriz: Sendikamızca alternatif bir yükseköğretim kanunu taslağının hazırlanması çalışmalarında aktif görev alan hocalarımızdan Prof. Dr. Seyit Mehmet Şen'le, MEB Müsteşar yardımcısıyken konuya özellikle yoğunlaşan Prof. Dr. Şaban Şimşek, hukuki görüşlerinden sıkça yararlandığımız Doç. Dr. Mustafa Şentop ve kendisine "YÖKolog" diyen Prof. Dr. Tahir Hatipoğlu yükseköğretimde nasıl bir reform yapılması gerektiği konusunu işliyorlar. Önceki Milli Eğitim Bakanlarımızdan Hasan Celal Güzel, Yargıtay eski başkanı Prof. Dr. Sami Selçuk ve Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu ise yazılarında, yeni ve sivil bir anayasa zaruretini ve sahip olması gereken temel çerçeveyi işaret ediyorlar.

Sendikamızın eğitim çalışmalarında kıymetli katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Mehmet Şişman ve Doç. Dr. Selahattin Turan hocalarımız ise devlet-din-eğitim ilişkileri konusuna yeni bir bakış geliştiriyorlar.

Millî Eğitim Bakanımız ve kıymetli akademisyen Doç. Dr. Hüseyin Çelik ise, talebimizi kırmayarak bize ulaştırdığı yazısında, devlet-sivil toplum ilişkilerine ve demokratik sürecin korunmasında sivil toplumun hayati rolüne dikkat çekiyor.

Birbirinden kıymetli imzaların son derece önemli yazılarından oluşan Eğitime Bakış'ın 10. sayısını sizlere sunmanın mutluluğu içindeyiz.

sabak@egitimbirsen.org.tr

EĞİTİME BAKIŞ'ın bu sayısı 20 bin adet basılmıştır. Kurumlara ve eğitim çalışanlarına dağıtımı il ve ilçe teşkilatlarımız tarafından yapılmaktadır.

Sivil ve Demokratik Bir Anayasa İstiyoruz! Ahmet Gündoğdu	1
Devlet-Din-Eğitim İlişkileri: Kamusal Alanın Yeniden Yorumlanmasına Doğru Prof. Dr. Mehmet Şişman • Doç. Dr. Selahattin Turan	5
Üniversite Meselesi ve Türkiye: Hukuki Düzenlemelere Kısa Bir Bakış ve Yol Haritası Doç. Dr. Mustafa Şentop	13
"Demokrasinin Korunması ve Geliştirilmesinin Önemi ve Bu Sürece Sivil Toplumun Katkısı..." Millî Eğitim Bakanı Doç. Dr. Hüseyin Çelik	21
Yeni Anayasa ve İdeoloji Hasan Celâl Güzel	23
Yükseköğretimde Reform: Temel Prensipler ve Bazı Somut Öneriler Prof. Dr. Şaban Şimşek	27
Yök ve Üniversite Reformu Prof. Dr. Seyit Mehmet Şen	37
Hukuk ve Anayasa Doç. Dr. Sami Selçuk	45
İnovasyon Gerçeği ve Türkiye Prof. Dr. Osman Çakmak	47
YÖK ve Üniversite Reformu Prof. Dr. M. Tahir Hatipoğlu	51
Yeni Anayasa Tartışmaları ve Beklentilerimiz Salim Uslu	59
YÖK Kânûnunun Doktriner Temelleri Prof. Dr. Ahmet Yüksel Özemre	62

EĞİTİME BAKIŞ
Yıl:3 • Sayı:10 • Ekim - Kasım - Aralık 2007

Eğitim-Bir-Sen'in 3 Aylık Ücretsiz Yayınıdır

Eğitim-Bir-Sen Adına Sahibi Ahmet GÜNDOĞDU Genel Başkan	Genel Yayın Yönetmeni (Sorumlu Müdür) Şaban ABAK Genel Basın Yayın Sekreteri
---	--

Yayın Kurulu

Halil EYEMEZ
Mustafa AYDIN
Erol BATTAL
İrfan ÇOŞKUN

İdare Yeri

GMK Bulvarı Ş.Daniş Tunalıgil Sk. No: 3/13 Maltepe-ANKARA
Telefon : (0312) 231 23 06 (Pbx) Faks : (0.312) 230 65 28
BüroCell : 0533 741 40 26

e-posta: egitimbirsen@egitimbirsen.org.tr
web site: www.egitimbirsen.org.tr

Teknik Hazırlık & Baskı

Hermes Basımevi
Kazım Karabekir Cad. Murat Çarş. No:39/18 - İskitler / ANKARA
Tel: (0312) 384 34 32 - www.hermesofset.com.tr

Basım Tarihi : 14 Kasım 2007

Sivil, Demokratik, Katılımcı, Anlaşılabilir, Uygulanabilir, Çelişkisiz, Çekişmesiz Bir Anayasa İstiyoruz!

Ahmet Gündoğdu*

Milletçe topyekün bir azim ve kararlılıkla gerçekleştirdiğimiz Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasından sonra aynı azim ve kararlılıkla kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, 84 üncü kuruluş yılını kutluyoruz. Kurulştan bu yana geçen 84 yıllık sürede Dünya ve Türkiye önüne geçilmesi mümkün olmayan bir değişim ve gelişim süreci yaşadı. Gelişim ve değişimin gereklerini yerine getirememenin bedelinin gerek devletler gerekse milletler açısından ne kadar ağır olduğunu Osmanlı Devletinin yıkılışındaki tarihsel serüven dolaısıyla yakından biliyoruz. Bu açıdan, yaşanan gelişim ve değişim süreçlerine paralel olarak; çağın gereklerini yerine getirmek ve günümüz insanının istek ve beklentileri doğrultusunda birey-devlet arasındaki etkileşim ve iletişim kurallarını yeniden belirlemek durumundayız. Bu meyanda gecikme ve erteleme ihtimali olmayan bu sorumluluğun ilk basamağını, milli iradenin ürünü olan ve sivil,

demokratik, özgür-
lükçü ve katılımcı nitelikleri ağır basan bir Anayasaya sahip olmak oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan bu yana; ekonomik açıdan yüzde on binlere varan oranlarda büyümüş, çok seçenekli ve farklı eğitim süreç ve kurumları hayata geçirilmiş, tarım ağırlıklı toplumsal yapıdan sanayi toplumu niteliği kazanan bir toplumsal yapıya geçilmiş, tek bir ideolojinin ve aynı eksende kurulan tek partili siyasi hayattan, her tür ideolojinin taraftarının bulunduğu çok partili siyaset kurumu oluşturulmuş, demografik veriler itibarıyla kıta Avrupası'nın en yüksek artış hızına ve en genç insan kitlesine sahip ülkesi konumuna gelmiş, bölgesel ve dünya ölçekli uluslar arası kuruluşlara üye veya aday olunmak suretiyle bölgesel güç ve dünya devleti olmak idealleri ortaya konmuş, hepsinden daha önemlisi her türlü fiili ve yasal engele rağmen dünya milletleriyle yarışma ve dünya milletler

topluluğunun saygın bir üyesi olma konusunda irade beyanını farklı argümanlarla ortaya koyabilen bir insan topluluğuna sahip olunmuştur.

Diğer taraftan, sivil toplum kavramının dahi seslendirilmediği bir noktadan, üye sayısı yüz binlerle ifade edilen sendikalara, meslek odalarına, esnaf kuruluşlarına, hemşehri derneklerine, farklı tür ve amaçtaki vakıflara, ulusal ve uluslar arası araştırma ve strateji kuruluşlarına uzanan çok geniş sivil toplum örgütlenmeleri gerçekleştirilmiş, sürekli gelişen ve kendini yenileyen bir sivil toplum alanı oluşmuştur. Ki sivil toplum örgütleri Devletin, bireyin ve toplumun geleceğinin inşası konusunda yürütme, yargı ve yasama

* Eğitim-Bir-Sen Genel Başkanı

organları yanında etkinliğini gün be gün arttırmıştır.

Eksiklikleriyle beraber eğitim sisteminde ve eğitim-öğretim kurumlarının biçim ve muhtevasında önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Okuma-yazma oranı %10'lardan yüzde 90'lara ulaşmış, henüz kurumsal kimliğini dahi tamamlayamamış tek bir üniversiteden sayısı 100'ü aşkın üniversiteye ulaşılmış, öğretmen yetersizliğinden her bir alanda istihdam edilmeyi bekleyen binlerce öğretmen adayının bulunduğu bir duruma gelinmiş, okul öncesi eğitimde okullaşma oranı beklenenin üstünde olacak şekilde artış göstermeye başlamış, resmi ve devlete ait eğitim kurumları yanında okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretimde ve hatta yükseköğretimde özel eğitim kurumları eğitim sisteminin içerisinde kendine yer bulmuş, zorunlu eğitim 5 yıldan 8 yıla çıkarılmış, hayat boyu öğrenme anlayışı hakim kılınmaya çalışılmaktadır.

Kısaca, 84 yıl önceki siyasi, hukuki, iktisadi, kültürel ve sosyolojik konumumuzdan oldukça farklı bir yerde ve ileride

bulunmaktayız. Bu farklılığın ve değişimin gelişim yönlü olmasını sağlamak, yozlaşmak yerine yükselmek, değişimden etkilenmek yerine değişimi etkilemek, gelişmeyi fark etmek yerine gelişmenin yönünü ve niteliğini belirlemek gibi inisiyatifleri kullanmak istiyorsak öncelikle ve mutlaka sistemi, kurumları ve kuralları yenilemek ve değiştirmek zorundayız.

İşte değişimi öncelikli taşıyan anayasa için önümüze çok önemli bir fırsat çıkmıştır. Kurtuluş Savaşı sürecinde hayata geçirilen yeni bir devlet kurulması yönündeki iradenin ürünü olan 1921 Anayasası'nın askeri kimliği ağır basan meclis tarafından kabul edildiği de dikkate alınarak- kuruluş anayasası olmak yönüyle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasının tamamlanmasını müteakip etkinliğini yitirdiği, bu duruma bağlı olarak Cumhuriyetin yönetim şekli olarak belirlenmesinden kısa bir süre sonra yürürlüğe konulan 1924 Anayasasının ise özünde çok partili demokratik hayata ilişkin unsurlar içermemesi, etkin ve ege-

men bir Devletin sahip olması gereken kurumları tanımlaması, gereken düzey ve nitelikte birey özgürlükleri ile Birey-Devlet ilişkilerini kapsamaması nedeniyle yetersiz hale geldiği herkesçe bilinen gerçeklerden biridir. Hazin olan, bu nakıs nitelikleri sivil toplum anlayışıyla ikame edilmesi gereken 1924 Anayasası'nın askeri darbeye varlığını sona erdirmesidir. 1960 yılında gerçekleştirilen darbe sonrasında hazırlanan ve olumlu yönlerine rağmen düzenlenmesinde sivil toplum odaklı anlayışın bulunmaması nedeniyle devlet ve siyaset kurumu üzerinde sürekli bir militer baskıyı makul ve mazur gören bir anlayışı içeriğinde barındıran 1961 Anayasası ise, askeri darbelerin -kanuni gerekçeyle dayanması imkanını sağlayacak hukuksal değişimlerin- önünü açmış ve bu kapsamda 1971 Muhtırası'yla da özünde yatan antidemokratik amaca hizmet etmiştir. 1961 Anayasa'nın 71 Muhtırası'yla şekillenen son hali sonrasında ise Devletin kurumları arasındaki güç dengesi bozulmuş ve

bu süreç bizi 12 Eylül 1980 ihtilaline kadar götürmüştür.

Demokratik hayata sivil inisiyatif dışındaki her müdahalede olduğu gibi 80 ihtilali sonrasında da öncelikle Anayasa'nın değiştirilerek askeri darbe ürünü 1961 Anayasası mülga edilerek bir başka askeri darbenin ürünü 1982 Anayasası uygulamaya konulmuştur. Daha açık ve kısa bir anlatımla, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne değin gerçekleştirilen Anayasacılık hareketleri incelendiğinde gerek yeni bir anayasa hazırlamak gerekse büyük çaplı Anayasa değişiklikleri olmak üzere Anayasal düzenlemelerin büyük çoğunluğunun askeri darbe kökenli olduğu ve sivil inisiyatifin etkisinin bulunmadığı görülmektedir. Bu tarihsel süreç ve sonuç göstermektedir ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasası, mutlak surette millet iradesinin ürünü olmalı, ve millet iradesinin en yalın ve özgür şekilde tecelli ettiği Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde her tür etki ve baskıdan uzak şekilde tartışılmalı, sadece hazırlanışı itibarıyla değil içeriği itibarıyla da sivil ve demokratik toplum anlayışına uygun nitelikte olmalıdır.

Başta yakın siyasi tarihimiz içerisinde gerçekleşen ve bütün ayrıntılarına vakıf olduğumuz Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin Meclis faaliyetlerinin yargı organ ve kararlarına konu edil-

mesine neden olan süreçte yaşanan siyasi ve hukuki tartışmalar göstermiştir ki, 1982 Anayasasının; gerek lafzi gerekse ruhu itibarıyla demokratik ve sivil yönetim/toplum anlayışını benimsemeyen birey ve örgütlerin beklentilerini karşılamaktan uzak, en temel Anayasal konularda dahi tartışmaya açık hükümler içerdiği, Devleti oluşturan erkler arasındaki güç ve görev dağılımında belirsizliklere neden olduğu, yargıç devleti anlayışını hakim kılmaya uygun unsurlar içerdiği, Anayasa yargısına ilişkin Anayasal kurum ve görevlerin belirlenmesinde dahi gerek ilgili kurumlar gerekse konuyla ilgili uzmanların üzerinde uzlaşamadıkları tanımlar içerdiği, Meclisin en temel yetki ve görevlerinden biri olan Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin hükümlerde dahi konjonktürel saptamalar/saptırmalar yapılmasına imkan sağlayacak dil ve anlatım bozukluklarını taşıdığı, başlangıç bölümünde evrensel hukuk ilkeleri ile bireyin temel ve hak ve özgürlükleri başat değerler olarak nitelendirirken içerik hükümlerinde başat değer anlayışına uygun olmayan sınırlamalara yer verdiği veya bu tür sınırlamaların kanun yoluyla yapılmasına imkan sağladığı, niteliği itibarıyla Anayasaların Devletin temel organ ve kurumlarını tanımlaması ve şematize etmesi gerekirken "Anayasal kurum tabusu" oluşturacak şekilde bir çok kurum ve

kuruluşa ev sahipliği yaparak dokunulmaz kurumların varlığına neden olduğu, demokratik ve sivil toplumun olmazsa olmaz unsurunu oluşturan sivil toplum örgütlerine birey-Devlet, çalışan-işveren, çalışan-Devlet ilişkilerinde belirleyici ve etki edici olma imkanı vermediği, en temel sendikal hak olan grev ve toplu sözleşme hakkına kamu çalışanlarının sahip olmasını engellediği, din eğitimi ve öğretimi ile inanç ve inancını yaşama hürriyeti konusundaki belirlemelerin toplumsal yapının büyük çoğunluğunu oluşturan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğu görülmüştür.

Diğer yandan sivil-askeri kurumlar arasındaki etkileşim süreci ile hiyerarşik yapılanmada demokratik devlet tanımıyla örtüşmeyen kurallar öngördüğü, yürütme erkinin denetiminde ve yönlendirilmesinde Meclis dışı kurumlara yetki verdiği, birden fazla (sivil-askeri) yargı ve yüksek yargı teşkilatlanmasını öngörerek yargı birliği ilkesiyle çelişen bir yapılanma oluşturduğu, azınlığın haklarının korunması ile çoğunluğun görüşünün hakim kılınması arasında kurulması gereken dengenin azınlığın haklarının/beklentilerinin korunması amacıyla çoğunluğun kararı yok sayılabilir şekilde oluşturulmasına imkan sağladığı, bireylerin gerek şahsen gerekse üyesi oldukları sivil toplum örgütleri aracılığıyla kendilerini

gerçekleştirme ve ifade etmesine imkan verecek soyut haklar ile somut uygulama basamaklarını öngörmediği, demokratik kurum ve süreçler dışında demokratik yaşamın kesintiye uğratılmasını engelleyici koruma mekanizmaları içermediği ve bu yönüyle her an kesintiye uğratılması mümkün askıda bir demokratik süreç öngördüğü anlaşılmıştır.

Bu çerçevede, gerek Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne değin gerçekleştirilen ve yukarıda kısaca özetlediğimiz Anayasacılık hareketlerinin ve Anayasal düzenlemelerin niteliği gerekse 1982 Anayasası'nın Avrupa Birliğine üyelik süreci kapsamında gerçekleştirilen kapsamlı ve uzun soluklu değişimlere rağmen halen istendik ve beklendik seviyede sivil, demokrat ve hürriyetçi anayasa olarak nitelendirilmesinin mümkün olmadığına ilişkin tespitler yanında 11 inci Cumhurbaşkanımızın seçimi ile bu sürece bağlı olarak gerçekleşen 22 Temmuz Genel Seçimlerinde gerçekleşen millet iradesinin tezahüründeki kararlılık ve sivil duruş dikkate alınmalıdır.

Özünde demokratik ve sivil toplum anlayışı olan, demokratik hayatı kesintiye uğratma amaç ve iradesine sahip yapılara yaşam hakkı tanımayan, insan olmak ve insan onuruna yaraşır biçimde yaşamak konusunda bireye dönük aktif ve pasif koruma hükümleri içeren, bireyi esas alan, devleti birey

odaklı tanımlayan, başta din ve vicdan hürriyeti ile inancını yaşama hürriyeti olmak üzere bütün temel hak ve özgürlükleri gerçek anlamda yaşanabilir kılan, içeriğinde yer alan hükümlerin düzenlenmesinde milli ve manevi değerleri barındıran ve bu değerleri toplumun ve yaşamın her an ve alanında seslendirmeyi mümkün kılan, devletin şematik yapısını görev ve yetkilerle uyumlu olarak biçimlendiren, Anayasal kimlik vermek suretiyle kurumları ve görevleri dokunulmaz kılmaktan kaçınan, bireylerin kendini gerçekleştirmesinin önündeki her tür hukuki, ekonomik ve siyasi engelleri kaldıran ve fiili durumlar yoluyla bu tür engellerin kurulmasını yasaklayan, yasakçı zihniyeti ve insana ve insanlığa aykırı- yasakları yasaklayan, üretme odaklı bir toplumsal yapıyı esas alan, çalışmayı ve çalışanı koruyan, çalışma hukuku ile çalışan hukukuna ilişkin her tür bireysel ve örgütsel sınırlamaları yok sayan, çalışanlara insanlık onuruna yaraşır hayat standartlarına kavuşmalarına imkan sağlayan (başta kamu çalışanlarına toplu sözleşme ve grev hakkı olmak üzere) anayasa talebimiz/özlemimiz karşılanmalıdır.

Yükseköğretim hakkını kısıtlatmak ve bireyler arasında inançları ve inançlarını yaşama şekilleri yönüyle ayırım yapma (Başörtülü kızlarımızın yükseköğrenim görmelerini engellemek gibi) dışında aktif bir sorumluluk üstlenmeyen, aka-

demik başarısından ziyade yasakçı zihniyetiyle ön plana çıkan YÖK başta olmak üzere kendilerini milletin ve devletin üzerinde gören kurumsal yapıları sona erdiren, din eğitimi ve öğretimi konusunda, yaşamını inançlarını da dikkate alarak dizayn eden milletimizin inancının gereklerini öğrenme ve öğretme konusundaki hassasiyetlerini karşılayan, nüfusun %99'unun Müslüman olduğu gerçeğini göz önünü alarak İslam dinini öğrenme konusundaki birey taleplerinin karşılanmasını engelleyen yaklaşımları ve yasakları sona erdiren, inançlarının gereği olarak başlarını örten genç kızlarımızın ve kadınlarımızın öğrenim görmesinin ve kamu görevi yapmasının önündeki engelleri ortadan kaldıran, din eğitim ve öğretimini kültür olgusu kapsamında görerek daraltan değil davranış ve bilgi odaklı bir yaşam ve bilim alanı olarak gören, gerek hazırlayanlar gerekse içerik yönüyle- SİVİL, DEMOKRATİK, KATILIMCI, ANLAŞILABİLİR, UYGULANABİLİR. ÇELİŞKİSİZ, ÇEKİŞMESİZ ANAYASA'nın yürürlüğe konulması için gerekli toplumsal mutabakat zemini oluşmuştur. Bu zaman ve zeminin gerektirdiği yeni bir Anayasa yakın süreçte yürürlüğe konulmalıdır. Bizim Eğitim-Bir-Sen olarak böylesi bir anayasa çalışmasına her aşamada destek olacağımızı -çeşitli vesilelerle ifade ettiğimiz gibi- bir daha yineliyoruz.

Devlet-Din-Eğitim İlişkileri: Kamusal Alanın Yeniden Yorumlanmasına Doğru

Prof. Dr. Mehmet Şişman*
Doç. Dr. Selahattin Turan**

Giriş

Bu makalede, devlet, din ve eğitim ilişkileri ana hatlarıyla ele alınmış olup bu konuda Batılı ülkelerdeki güncel gelişmelerden kısaca söz edilmiş, Türkiye'nin tarihi geçmişinden bugüne eğitimle toplumsal yaşama alanı arasındaki ilişkiler çözümlenmeye çalışılmıştır. Devlet, din ve hukuk gibi kavramlar ve bunlar arasındaki ilişkiler, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana tartışılan geleneksel kavramlardır. Bunlar arasındaki ilişkiler ve bu kavramlar üzerinden yapılan tartışmalar, genelde egemenlik kurma amacı gütmekte olduğundan bireyle toplumsal kurumlar arasında bir gerilime de neden olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Bu nedenle söz konusu kavramlar ve kurumlar arasında tam bir uzlaşmanın sağlanmasının da güç olacağı ileri sürülmektedir.

Bin dokuz yüz doksanda Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte gelişmiş ülkeler ve Rusya içinde yer alan, daha sonra bağımsızlıklarını elde eden

ülkeler, eğitim sistemlerini yeniden yapılandırma süreci içine girmişlerdir. Bu bağlamda eğitimle ilgili yapılar, yönetim süreçleri, eğitim politikaları, müfredat ve yasalar yeniden hazırlanmaya başlanmıştır. Bu ülkelerde, toplum yerine bireyi merkeze alan, okulu bir yaşama alanı olarak tasarlayan ve eğitime stratejik bir anlam yükleyen politikaların ön plana çıktığı

görülmektedir. Bu durum, müfredat programlarının yeni bir felsefe ışığında yeniden hazırlanması gerekliliğini de gündeme getirmiş ve son on yıllarda yaklaşık otuz beş ülkede yapılandırmacı felsefe ışığında eğitim programları birey merkezli olarak yeniden tasarlanmaya başlanmıştır. Bu anlayış, eğitimde bireylerin kendi gerçek ve doğrularını

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 26480 Meşelik, Eskişehir.

** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 26480 Meşelik, Eskişehir.

seçme ve inşa etme hakkına sahip olması sonucunu da gündeme getirmektedir. Bu anlayış, bir yönüyle varoluşçu felsefe ile de örtüşmektedir. Türkiye, gelecekte daha güçlü bir toplum yapısı ve ülke inşa etmek için dünyada meydana gelen yeni oluşumları ve eğilimleri doğru bir biçimde algılayıp kendi sosyal gerçekleriyle barışık bir biçimde var olan kurumsal yapılarını gözden geçirmeli; daha adil, daha insani ve daha eşitlikçi bir toplum ülküsü içinde yeniden şekillendirmelidir. Vatandaşları arasında dışlayıcı ve ayrıştırıcı söylemlerden uzak durarak ortak çıkar ve değerler çevresinde vatandaşlık kimliğini güçlendirici politika ve projeler oluşturmalıdır. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya ve bir süreden beri içinde yer almaya aday olduğu Avrupa Birliği, esasen Türkiye'nin model olması gereken bir ülke olarak geçmişten devraldığı kültürel mirası yeniden yorumlamasını, örnek bir toplum yapısı oluşturarak diğer ülkelere de model teşkil etmesini gerekli kılmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyadaki tarihi misyonu ile de örtüşmektedir.

Anayasa ve eğitim ilişkisi, her ülkede farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerde eğitim konusu doğrudan anayasanın içinde ele alınan bir konu değildir. Sözgelimi, ABD Anayasa'sında

eğitim kavramı hiç yer almamaktadır. Eğitim bütünüyle eyaletlere ve topluma bırakılmıştır. Eğitim toplumun katkı ve vergileriyle finanse edilmektedir. Bu ülkede okul müfredatında din eğitime yer verilmemekte; din eğitimi bütünüyle vakıflara, dini cemaat ve topluluklara bırakılmıştır. Bu ülkede okulların adı da ilgili cemaat ve grupların adlarını taşımaktadır. Örneğin son yıllarda Katolik Liseleri ve Üniversiteleri popüler hale gelmiştir. Bunun temel nedenlerinden biri de toplumsal çözülme ve sapmaya (alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, cinsel sapmalar, fiziksel şiddet, suiistimal, cinsel taciz, çeteleşme, anlam ve amaç yoksunluğu, erken yaşlarda hamilelik) bağlı olarak resmi devlet okullarına karşı oluşan güven krizidir. Bunun yanında, ABD'de eğitim konusunda hazırlanan pek çok ulusal düzeyde raporda, çocuklara moral değerlerin öğretilmesi gereği yer almakta;

bu durumun ABD'nin geleceği açısından son derece önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Geçmişten Bugüne Türkiye'de Eğitim

Türkiye açısından yaklaşıldığında, Türklerin tarih sahnesine çıktıkları zamandan bu yana dini ve milli değerler, sosyal davranışı şekillendirmiş; her türlü sosyal ilişki ve ağların belirleyicisi olmuştur. Yetiştirilmek istenen insan tipi de söz konusu dini ve milli değerler çevresinde inşa edilmeye çalışılmıştır. Eski Türklerde önem verilen insan, alp tipi insandır. Bu insanın, iki temel değeri içselleştirmesi beklenmiştir. Bunlar, cesaret ve bilgeliktir. Toplumsal yaşamın her alanında bu iki değeri öne çıkaran eylem ve söylemler ön planda olmuştur. Örneğin, ad koyma törenleri gibi. Eski Türklerde yetiştirilmek istenen insan tipi aynı zamanda milli hedeflerle bütünleştirilmiştir. Bu değerlerden biri, yeryüzü egemenliği

arzusudur. Bunu, eski Türk destanlarında görmek mümkündür. Gökkubbe adeta bir çadır olarak düşünülmüştür. Yukarıdaki değerler, aynı zamanda yöneticilerin de sahip olması öngörülen değerlerdir. Örneğin Göktürk yazıtlarında Bilge Kağan'dan söz edilirken "Alp Kağan imiş, buyruğu dahi bilgili imiş..." gibi ifadelerle Kağanların sahip olması gereken temel özellikler ifade edilmiştir. Şaman, kam, baksı, ozan gibi adlar verilen toplum şairleri aynı zamanda dini rollerinin yanında yaygın eğitimcilik rollerini de üstlenmişler; ortak değerlerin üretilip yaşatılmasında önemli görevler icra etmişlerdir. Bu gelenek, sonraki yüzyıllarda da halk edebiyatı içinde sürdürülmüştür. Anadolu'nun Türkleşip İslamlaşmasında söz konusu geleneğe mensup ozan ve ediplerin önemli bir rolü olmuştur (Akyüz, 2007).

İslam'dan sonra bu insan anlayışı alp-eren insan tipine dönüşmüştür. Bu insan, barış, hoşgörü, alçak gönüllük gibi değerleri içselleştirmiş insan olarak tasarlanmıştır. Erdemli bir toplum inşa etme; her şeyden önce erdemli insan yetiştirmeye bağlı görülmüştür. Osmanlı dönemine geldiğinde, yetiştirilmek istenen insan, takva sahibi, Allahın yeryüzündeki halifesi, Cihan hâkimiyeti ülküsüne inanmış, olgun insandır.

Buraya kadar ana hatlarıyla ifade edildiği gibi, yetiştirilmek istenen insan tipi ile toplumalarda var olma stratejileri arasında bir ilişkinin kurulduğu görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte eğitim, sosyal, politik, ekonomik dönüşümün bir aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Eğitimde milli varlığa karşı tehdit oluşturan unsurlara karşı mücadele gereğinin öğretilmesi temel hedef olmuştur. Osmanlı devletinin son dönemlerinden itibaren II. Mahmut ile birlikte gündeme gelen herkes için zorunlu temel eğitim, Cumhuriyet döneminde de bir amaç olarak devam etmiştir ve yasal güvence altına alınmıştır. Bunun temel amacı da eğitimi tabana yaygınlaştırmaktır. Cumhuriyetin ilk yılları, bu yoldaki çabalar ve öğretmen yetiştirme konusundaki arayışlarla doludur.

Türkiye de dâhil olmak üzere bütün Doğu ve Batı ülkelerinde din, milli kimliği inşa etmede temel belirleyici olmuştur. ABD toplumunun inşasında Protestanlık, Çin toplumunun inşasında Konfüçyüs felsefe, İslam toplumlarında ise Kuran, belirleyici bir rol oynamıştır. Dinin toplumsal ve ekonomik yaşamdaki rolü, Batıda yapılan birçok sosyolojik araştırmada da ele alınmış; Max Weber, Batı kapitalizmini Protestan iş ahlakının bir sonucu olarak görmüştür. Ekonomi biliminin kurucuları arasında yer alan Adam Smith

ve diğer bazı ekonomistler de sağlıklı bir toplumun ancak sağlıklı bir ahlak sistemiyle ayakta kalabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Devlet ve Din İlişkileri

Bugün başta ABD olmak üzere birçok toplum ve ülkede din ve devlet ilişkileri birbirinden ayrı olmasına karşın din bu toplum ve ülkelerde belirleyici bir etkiye sahiptir. Batılı ülkelerde dinin genel olarak toplumsal yaşamda önemli bir belirleyici olarak görülmesine karşılık, Ortadoğu ülkelerinde Arap ve Yahudi milliyetçiliği çevresinde şekillenen çatışmacı sosyal ortam, dinin toplumsal yaşamdaki yerinin belirlenmesine dönük çalışma ve tartışmaları sınırlandırmaktadır (Asad, 1999; Veer ve Lehmann, 1999).

Bütün dünyada din-devlet, din-politika, din-eğitim gibi kurumlar arası ilişkiler konusunda akademik çalışmaların sayısı giderek artmaktadır. Batılı ülkelerdeki birçok üniversitede başta İslam ve İslam ülkeleri ile ilgili pek çok akademik çalışma yapılmaktadır. Batıda din ile ilgili tartışmaların gündeme gelmesini açıklayan bazı akademisyenler sorunu; Aydınlanma'nın sekülerleşmeyi yanlış varsayımlar üzerine açıklamaya çalışmalarından kaynaklandığını ileri sürmektedirler. Bu yönüyle sekülerleşmenin dayandığı varsayımların sorgulanması

ve yeniden tanımlanması gerektiğini ileri sürmektedirler.

Modernleşme ve Aydınlanma sürecine bağlı olarak din, toplumsal yaşamdan bütünüyle dışlanarak bireysel alana itilmiş ve marjinalleştirilmiştir. Sekülerleşme tezi, bütünüyle betimsel ve normatif bir özellik taşımaktadır. Modernleşme sürecinde, kurumlar arası yapısal bir farklılaşmaya ve ayrışmaya gidilmiştir. Ancak gelinen noktada bu teorinin çalışmadığı görülmüştür. Yani dinin toplumsal yaşamdan bütünüyle dışlanamayacağı sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla yaşanan sorunların kaynağının din ya da gelenekte aranması yerine işlevsiz hale gelen modernleşme paradigmasında aranması gerektiği ileri sürülmeye başlanmıştır (Asad, 1999).

Türkiye'de din ve devlet ilişkileri konusunda yapılan tartışmalar, teorik temellerden uzak olarak bütünüyle ideolojik bir çerçeve içinde yer almaktadır. Türkiye, bu konuda diğer ülkeleri örnek almak yerine, konuyu kendi tarihsel geçmişinden gelen kültür içinde ele almalı; gelenekte yer alan hoşgörü kültürüyle ve özgürlükçü bir anlayışla konuya yaklaşmalıdır. Din ve devlet ilişkileri, Türkiye'nin gelecekteki toplum kurgusu içinde ele alınmalı, 'nasıl bir insan' ve 'nasıl bir toplum' sorularına cevap verecek şekilde inşa edilmelidir. Türkiye,

içinde yer aldığı coğrafyadaki ülkelerle mukayese edildiğinde bu yolda epeyce mesafe almıştır. Temel sorun, bu konuda yapılan tartışmaların teorik bir temele dayandırılmaması ve sıklıkla politikleştirilmesidir. Türkiye, bu konudaki birikimlerini etraflıca analiz etmemiş, bilimsel ve akademik çalışmalar yeterli derecede yapılmamıştır.

Din, bir inançlar dizgesi olup bireyin bütün yaşama alanlarını ve eylemleri kuşatan, bunlara yön veren değerler sisteminin kaynaklarından biridir. Türkiye'de dinin bütünüyle bireysel alana ait bir konu olarak görülmesi, dolayısıyla sosyal alanın dışında düşünülmesi, bu konuda yapılan tartışmaların hareket noktasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla kamusal alanda dini sembollerin dışlanması da bu konuda yaşanan çatışma ve krizlerin temel nedenini teşkil etmektedir. Türkiye'de çeşitli inançlar ve dinler, tarihsel süreç içinde bakıldığında çatışma yaşanan bir alan olarak gözükmemektedir. Batılı toplumlarda gözlenen din merkezli çatışmalar Türkiye'nin tarihinde yaşanmamıştır. Dolayısıyla Türk toplumunun engin hoşgörü kültürü içinde farklı inançların birlikte geçmişten bugüne varlığını sürdürmesi mümkün olabilmektedir. Bu durum, Türkiye açısından diğer ülkelere de örnek teşkil edecek bir durumdur. Diğer bazı İslam ülkele-

rinde gözlenen İslam'ın siyasalaşması süreci de Türkiye'de pek söz konusu olmamıştır.

Avrupa'da Din Eğitimi

AB ülkelerinde yaygın olarak din, çok yönlü, çok boyutlu ve çok katmanlı bir konu olarak ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Bu konuda çeşitli araştırmalar da yapılmaktadır. Din eğitimi ve din eğitiminin genel eğitim ve okul müfredatı içindeki yeri konusunda en çok çalışma yapılan ülkelerden biri Finlandiya'dır. Bu ülkede okul ve eğitim sistemi, bütünüyle inşa edilmiştir. Son yıllarda Finliler din eğitiminin çok boyutlu olarak ele alınması gerektiğinin ileri sürmektedirler. Finlandiya'nın bu durumu Almanya ve bazı Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında farklılık göstermektedir. Fin okulları, demokratik bir yapıya sahip olduğundan diğer inanç ve kültürlerle mensup grupların hakları güçlü bir biçimde güvence altına alınmıştır.

Bugünkü AB'de din eğitimi ile ilgili tartışmalar, üç ana başlık altında toplanabilir. Bunlar, din eğitimi, din hakkında eğitim ve dinden öğrenme şeklinde ifade edilebilir. Bu katmanların her birisi, sosyal ve politik yaşamın bir yerinde yer almakta; din-devlet ilişkileri, eğitim-siyaset ilişkilerini de etkilemektedir. AB ülkelerindeki din eğitiminin, hazırlanan çeşitli raporlarda ele

alınıp değerlendirildiği görülmektedir. Söz konusu rapor ve çalışmalarda Avrupa'da din eğitimi konusunda ortak politikaların oluşturulması gereği önerilmiştir (Schweitzer, 2002; QCA, 2004; OSI, 2004).

Konuya AB ülkeleri açısından bakıldığında din eğitiminin her ülkenin kendine özgü, kendi bağlamında ele alındığı ve değerlendirildiği; din eğitiminin ülkenin şartlarına göre düzenlendiği görülmektedir. Bazı ülkelerde, din eğitimi konusunda tek bir din öğretisi ön plana çıkarılırken bazı ülkelerde din eğitimi aile ve cemaatlere bırakılmaktadır. Kısaca, bütün Avrupa ülkelerinin din eğitimi konu-

sunda birbirinden farklı uygulamaları bulunmaktadır. AB ülkelerinde devlet okullarında din eğitime hiç yer vermeyen ülkeler olduğu gibi din eğitimi bütünüyle devlet eliyle yürüten ülkeler de vardır. İkinci grupta yer alan bazı ülkelerde, sözcüğü Yunanistan'da eğitim bakanlığının adı da Eğitim ve Din İşleri Bakanlığı olarak yer almaktadır. Ayrıca Norveç'te Kültür ve Kilise İşleri Bakanlığı, din ve kültür eğitimi konularını devlet eliyle yürütmektedir.

Din eğitime okullarda hemen hiç yer vermeyen ülkelerin başında Fransa, Slovenya ve Amavutluk gelmektedir. Din eğitiminin bütünüyle devletin

sorumluluğunda olması gerektiğini ileri süren ülkelere örnek olarak da başta Norveç olmak üzere Kilisenin çok baskın olduğu İngiltere, İsveç ve Danimarka gösterilebilir. Bugün birçok Avrupa ülkesinde din eğitimi, genel eğitim müfredatı içinde verilmektedir. Söz konusu ülkelerde din öğretiminde iki konu üzerinde yoğunlaşma görülmektedir. Bunlar, dini öğrenme ve dinden öğrenme olarak adlandırılmaktadır.

Avrupa ülkeleri arasında din eğitimi konusunda en katı uygulamaları ile bilinen ülke Fransa olup diğer Avrupa ülkeleri tarafından örnek alınmayan bir ülkedir. Başka bir

ifade ile Fransa, din-devlet ilişkilerinin en ileri derecede ayrımlaştığı ülkelerin başında gelmektedir. Fransa'nın bu tutumu, onun tarihsel geçmişinden kaynaklanmaktadır. Fransız devrimi, temelde despotizme, dine, özellikle de Katolik Kilisesine karşı verilmiş bir savaşın sunucudur. Fransa Anayasası'nın birinci maddesi şöyledir: "Fransa, sosyal, demokratik, laik ve üniter bir devlettir. Menşee, din veya ırk ayrımı yapmaksızın bütün vatandaşlar kanun önünde eşittir. Devlet, bütün inançlara karşı saygılıdır. Bütün bunlar, merkezi olarak denetlenir".

Fransa'da din-devlet ilişkileri, 1905'te çıkarılan bir yasa ile çok güçlü biçimde yasal kuralara bağlanmış; bu ilişkilerin birbirinden bağımsız olarak tasarlanıp uygulanması da laiklik olarak tanımlanmıştır. Bu yasaya göre, din özel alana itilmiştir. Bununla birlikte ulusal kimlikte, Fransız milliyetçiliği egemen ve baskın hale getirilmiştir. Katolik Kilisesi ülkede sayısal olarak çok yüksek oranda okullara sahiptir. Fransa'da yaşayan Katoliklerin -bunların oranı yaklaşık %78,8'dir- çocuklarının yaklaşık %20'si Katolik Kilisesine bağlı okullara devam etmektedir. Devlet okullarında 1882'de din eğitimi yasaklandıktan sonra Fransız devlet okullarında moral değerler öğretilmeye başlanmış; bununla birlikte geleneksel

olarak haftada bir gün çocukların okul dışında mabetlere gitmesi garanti altına alınmıştır. Ayrıca, Fransa'da din eğitimi tartışmaları Müslüman çocukların da Fransız okullarına gitmesiyle birlikte yeniden başlamış, bu çocukların okullarda dini sembollerini takmalarına karşı bir tepki gelişmiş; bu durum Fransız milliyetçiliğine ve Fransalılığa karşı bir tehdit olarak algılanarak yasaklama yoluna gidilmiştir. Ancak, 1980'lerden itibaren bütün ailelerin, çocukları için din eğitimi talep etmeleri sonucunda merkezi hükümet bu talepleri karşılamaya dönük eski politikalarını yumuşatmış ve ciddi değişikliklere gitmiştir. Coğrafya ve tarih müfredatını değiştirerek daha çok din eğitimi ağırlıklı konulara yer vermiştir. 1996 yılında İslam dini ile ilgili konular, Fransa tarihi ile ilgili kitaplar içinde yer almıştır. 2001 yılında hükümet bütün bu tartışmaları, "Laik Bir Okulda Dini Doğruların ve Gerçeklerin Öğretilmesi" başlıklı bir raporla kamuoyuyla paylaşmıştır. Bu raporda din kültürü ve ahlak bilgisinin ayrı bir ders olarak okutulması yerine, diğer derslerin içinde verilmesinin daha uygun olacağı önerilmiştir. Yine bu rapora göre, ulusal ilköğretim ve ortaöğretimde görevli din kültürü öğretmenlerinin eğitimi için Ulusal Din Bilimleri Enstitüsü'nün kurulması önerilmiştir. Bu rapora dayalı

olarak 2002 yılında Avrupa Din Bilimleri Enstitüsü kurulmuş; böylece din eğitimi öğretmenleri için ilk adım atılmıştır (OSI, 2004). 1980'lerden başlayarak 2000'li yıllara kadar olan bu tartışmalara ve hükümet uygulamalarına bakıldığında merkezi hükümetin din eğitimi konusunda ciddi bir politika değişikliğine gittiği görülmektedir.

İngiltere'de, eğitimle ilgili müfredatta temelde din adına Hıristiyanlığın öğretilmesi amaçlanmıştır. Bu ülkede din hakkındaki tartışmalar, iki temel varsayıma dayanmaktadır: Bunlar, din hakkında öğrenmek ve dinlerden öğrenmektir. 2004 yılında din eğitimi konusunda yapılan kapsamlı bir çalışmada, din eğitimi konusunda yapılması gerekenler belirlenmiştir. Din eğitiminin önündeki engeller ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu rapora göre din eğitimi, genel eğitimin amaç ve

ilkeleri ile bütünleştirilmeye çalışılmıştır. Okul müfredatının temel amaçları arasında, çocukların, dini, ahlaki, moral, sosyal ve kültürel yönlerden geliştirilmeleriyle hayata hazırlanmalarına yönelik amaçlar eklenmiştir. Din eğitimi konusunda ulusal bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlayan raporda, din eğitimi aracılığıyla çocukların ruhi, sosyal, ahlaki, vatandaşlık, sağlıkla ilgili yönlerden gelişiminin din eğitimi yoluyla sağlanabileceği dile getirilmiştir.

Bütün bu tartışmalar ışığında AB ülkelerinde din eğitimi konusunda uluslar arası standartlar geliştirme çabaları son yıllarda artmıştır. Özellikle AB'ye dâhil ülkelerde din eğitimi uzmanları arasında kaliteli bir din eğitimi konusunda nelerin göz önünde bulundurulması gerektiği konusunda çeşitli tartışmalar yapılmaya başlanmıştır. Buna göre din eğitiminin müfredat programlarından çıkarılması yerine, kaliteli bir din eğitiminin daha iyi nasıl gerçekleştirilebileceği konusu öne çıkmıştır. Din eğitimi ile ilgili geliştirilecek söz konusu genel ölçütlerin eleştirel bir diyalog sonucunda oluşturulabileceği ileri sürülmüştür. Her ülkenin kendine özgü koşulları bir yana bütün AB ülkeleri için din eğitimi ile ilgili asgari düzeyde temel standartların garanti altına alınması gerektiği kabul gör-

mektedir. Bu standartlardan bazıları şunlardır:

- › Din eğitimi, genel eğitim müfredatının içine yerleştirilmeli ve din eğitiminde kaliteye özen gösterilmelidir.
- › Din eğitimi, toplumla ilişkili bir konu olup bu ilişkiye dayalı olarak toplumsal beklenti, talep ve katkı da göz önüne alınarak gerçekleştirilmelidir.
- › Din eğitimi, toplumun kültürel yapısı ve tarihsel geçmişi göz önünde bulundurularak, barış ve hoşgörü kültürünün oluşmasına ve insanlar arası diyalogun kurulup geliştirilmesine katkı sağlayacak şekilde gerçekleştirilmelidir.
- › Din eğitimi, çocuğun din hakkı ve din eğitimi hakkı göz önüne alınarak temellendirilmelidir.
- › Din eğitimi öğretmenleri, uzmanlık bilgi ve yeterliliklerine sahip profesyonel kişilerden oluşmalıdır (Schreiner, 2005; Schweitzer, 2004).

Sonuç

Modern toplumlarda ciddi bir anlam ve amaç krizi yaşanmaktadır. Bu bağlamda, moral ve ahlaki değerlerdeki yozlaşma, yaşanan bazı sosyal sorunların da temel nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Modern zamanlarda yaşanan söz konusu anlam krizi, kurumlarda oluşturulmaya çalışılan bazı etik ilkelerle aşılmaya çalışılmaktadır. Söz konusu ilkeler de metafizik ve aşkın alandan beslenmekte olmayıp

kapitalist değerler çevresinde şekillenmektedir. Yaşanan kültürel kriz, sadece sosyal alanla sınırlı kalmamakta, ekonomik ve politik alanları da etkilemektedir. Bu toplumlarda yapılan din konusundaki tartışmaları da bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Sorun, hayatın bütününü kapsayan bir anlam arayışı sorunudur.

Buraya kadar özetlenmeye çalışılan tartışmalardan çıkarılabilecek sonuca göre, din, devlet, eğitim ilişkileri konusunda evrensel bir modelin olmadığı; her ülkenin kendi toplumsal özelliklerine bağlı olarak bu ilişkileri düzenlemeye çalıştığı görülmektedir. Din eğitimi konusunda hiçbir ülkenin diğer bir ülkeyi örnek almadığı, ancak Avrupa Birliği'ne dâhil ülkelerde daha nitelikli bir din eğitiminin ortak standartlara dayalı hale getirilmesi konusunda çabaların olduğu gözlenmektedir.

Türkiye açısından yaklaşıldığında din, önemli bir sosyal bütünleşme, motivasyon, sosyal muavenet aracı olarak düşünülmeli; bir çatışma alanına dönüştürülmekten ısrarla kaçınılmalıdır. Dini öğrenme ya da dinden öğrenme taleplerinin göz ardı edilmesi ya da kısıtlanması yerine, insanların kendi dinlerini özgürce öğrenip yaşayabilecekleri koşulların oluşturulması üzerinde düşünülmelidir.

Eğitimin, bilimsel bilgiyi aktaran mekanik bir süreç olarak görülmesi, modern zamanlara özgüdür. Bu anlayış, insanın bilişsel yönünü öne çıkaran ve duygusal yönünü dışlayan bir anlayıştır. İnsan, değerlerin ürettiği, kendisi de değerler üreten ve hayatını söz konusu değerlere göre düzenleyen bir varlıktır. Bu bağlamda karakter eğitimi, din eğitimi, duygusal eğitim, değerler aracılığı ile eğitim gibi çeşitli çalışma alanlarından söz edilebilir.

Varoluşçu açıdan bakıldığında bireyin kendi özelliklerini tanıyabilmesi için hayatta çeşitli seçeneklerin olması ve kendisine seçme özgürlüğünün verilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle eğitimde bireyin seçme özgürlüğünü kullanabileceği bir yapının oluşturulması gerekmektedir. Özellikle değerler eğitimi konusunda bireye tanınacak böyle bir hak, bireyin istekli olarak ve kendi özelliklerinin de farkına vararak gelişimine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda din, devlet ve eğitim ilişkileri kapsamında aşağıdaki öneriler getirilebilir:

- › Din, toplumda ayrılmaya değil, sosyal bütünleşmeye hizmet eden bir kurum olarak görülmeli, bütün gruplar ve inançlar arasında nitelikli sosyal diyalog yolları kurumsallaştırılmalıdır.
- › Türkiye'de yaşayan ve ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlı olan

bütün insanların ve inanç gruplarının birbirlerine karşı egemenlik kurmaya çalışmaktan öte, farklılıkların birlikte yaşama anlayışı ön plana çıkarılmalı, Türkiye'nin uzun dönemli milli stratejik politikalarına zarar verecek her türlü eylemden ve söylemden kaçınılmalıdır.

- › Türkiye'de herkesin eğitim çağındaki çocuklarına talep ettikleri nitelikli dini eğitimi alma hakkı güvenceye bağlanmalıdır.
- › Din eğitimi ile ilgili müfredatın oluşturulmasında sadece dini öğrenme yerine dinden öğrenme anlayışı da ikame edilmelidir.
- › Din eğitiminde görevlendirilecek eğitici kadro ve öğretmenlerin alan uzmanı olması ve hatta bu konuda lisansüstü eğitim almış olması sağlanmalıdır.
- › Din eğitiminde görev alacak kadroların, sadece din eğitimi ile ilgili konularda eğitim almasının ötesinde, sosyoloji, felsefe, psikoloji, siyaset bilimi, sosyal psikoloji gibi konularda da disiplinler arası bir formasyon almaları sağlanmalıdır.
- › Hâlihazırdaki din kültürü ve ahlak eğitimiyle ilgili müfredat çağcıl gelişmeler ışığında yeniden gözden geçirilmeli; bu konuda ulusal düzeyde kapsamlı sosyolojik ve politik araştırmalar yapılmalı ve raporlar hazırlanmalıdır.
- › Bireyin belirli bir dini değil, kendi inandığı dini istediği düzeyde öğrenebilme hakkını güvence altına alan bir düzenleme yapılmalıdır.

› Türkiye'de din eğitimi veren İmam Hatip Liselerinin statüsü ve müfredatı, bu konuda bugüne kadar üretilmiş bilgi birikimi ve uygulamalar ışığında yapılacak çalışmalarla yeniden tasarlanmalıdır.

Kaynaklar

- Akyüz, Y. (2007). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Pegem A.
- OSP (Open Society Institute). (2004). Religion and Schooling in Open Society. A Framework for Informed Dialogue. Ljubljana: Slovenia.
- Saad, T. (1999). Religion, Nation-State, Secularism. P. Veer ve H. Lehmann (Editörler), Nation and Religion (ss.178196). NJ: Princeton University.
- Schreiner, P. (2005). Religious Education in Europe. Germany: Comenius-Institut.
- Schweitzer, F. (2002): International Standards for Religious Education, PANORAMA 4952.
- Schweitzer, F. (2004). Comparative Research in Religious Education:
- International-Interdenominational-Interreligious. R. Larsson & C. Gustavsson (Editörler), Towards a European Perspective on Religious Education. Skelleftea: Artos & Norma.
- QCA. (2004). Religious education. The non-statutory national framework. Web Erişim: http://www.qca.org.uk/qca_12235.aspx (Sayfa Ziyaret tarihi: 10.10.2007).

Üniversite Meselesi ve Türkiye: Hukuki Düzenlemelere Kısa Bir bakış ve Yol Haritası

Doç. Dr. Mustafa Şentop*

Giriş

Üniversite meselesi Türkiye'nin önemli meselelerinden biridir. Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren İstanbul'daki Darülfünun'la Ankara'daki yönetimin arası hiçbir zaman iyi olmamıştır. 1933 yılının 31 Temmuz'unda Darülfünun'u ilga eden ve ertesi gün, 1 Ağustos 1933'te İstanbul Üniversitesi'ni kuran kanun çıkartılarak, üniversiteye ilk esaslı siyasi müdahale gerçekleştirilmiştir. Sonraki yıllarda da, 1940'larda Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde yaşanan bir takım problemler, 1950 ile 1960 arasında Demokrat Parti iktidarı ile üniversite yönetimleri arasındaki sıkıntılar üniversiteyi devamlı ülke gündeminde tutmuştur. 1960 askeri darbesinin teorik zemini "profesörler" tarafından oluşturulmuştur; darbeden önceki tutumları bir yana, darbe sonrasında, idamlarla sonuçlanan meş'um süreci birkaç "profesör" hazırlamıştır. Darbecilere, Demokrat Parti yöneticilerini cezalandırmazsanız, yaptıklarınızın meşruiyeti tartışılır, diyen bir meşhur profesördür. Üniversiteler, 1960'lı ve

1970'li yıllarda da toplumsal olaylarda ve siyasetin tam ortasında yer almışlardır. 1980 darbesinin en önemli gerekçelerinden biri üniversitelerde yaşanan olaylardır. Halen de üniversiteler, siyasi tartışmaların içinde ve başında yer almayı sürdürmektedir.

Buna karşılık, siyasi aktörler, özellikle siyasi partiler, üniversitelerle çoğu zaman ciddi ölçüde mesafeli olmuşlardır. Ülkeyi yönetmeye talip olanlar, üniversitelerle ilgili meseleleri ciddiyetle ele almaktan uzak kalmışlardır. Siyasi partilerin programlarında, seçim bildirimlerinde, beyanlarında, hükümetlerin programlarında en az yer

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

verilen, adeta geçirilen konulardan biri üniversitelerdir. Üniversitelerden en çok şikayetçi olanlar bile konuyla ilgili ciddiye alınacak bir mülahazaya sahip değildir. Böyle olduğu için, üniversitelerle ilgili esaslı kanun düzenlemeleri, sadece tek parti veya askeri darbe dönemlerinde yapılmıştır. Bu sayede, üniversiteler kendilerini bir dokunulmaz alan olarak görmüş, siyasi iktidarlar da onları dokunamayacakları bir alanda tasavvur etmişlerdir.

Tarihçe

Üniversiteler hakkında ilk kanun düzenlemesi 13 Haziran 1946 tarihli ve 4936 sayılı kanundur. "Üniversite Reformu" sırasında ülkemize gelen hukuk profesörü Ernest Hirsch tarafından yürütülen çalışmalar sonunda hazırlanan bu kanun hem teknik bakımdan hem de getirdiği esaslar bakımından ülkemizde üniversite tarihinin en ileri kanunu olarak kabul edilebilir. Kanun, üniversiteleri, dar ideolojik ve siyasi kalıpların içine hapsedmediği gibi, siyasi iktidarla irtibatlandırmaktan çekinmemiş, buna rağmen özerkliği tam anlamıyla sağlayabilmiştir. Tek kişi yönetimleri yerine, kurul yönetimini benimsemiş, dekanlık ve rektörlük, bazı icra görevleri bulunmakla birlikte daha çok temsili makamlar olarak tasarlanmıştır. Rektörler ve rektör sayısı az

olduğu için dekanlarla birlikte, her üniversitenin seçeceği birer temsilciden oluşan Üniversitelerarası Kurul'un başkanı Milli Eğitim Bakanıdır. Bakan, kanuna göre, "üniversitelerin başıdır".

Askeri darbeden sonra hazırlanan, 27 Ekim 1960 tarihli ve 115 sayılı kanun, az önce sözünü ettiğimiz Üniversiteler Kanununda bazı değişiklikler yapmıştır. Bu kanun, aynı gün çıkartılan 114 sayılı kanunla beraber değerlendirilmelidir. Darbenden dört ay sonra çıkartılan 114 sayılı kanunla üniversitelerde tasfiyeye gidilmiştir. Aralarında 28 ordinaryüs profesör, 57 profesör ve 44 doçentin de bulunduğu öğretim üyelerinin görevine son verilmiş (toplam 147 kişi), dört öğretim üyesi de sürgün edilmiştir. Kanunun çıktığı dönemde de ciddi şekilde eleştirilen bu uygulamanın dürüst bir yönünü de anlamadan geçmemek gerekir, görevlerine son verilen öğretim üyeleri için kanun çıkartılmış, bunun bir tasfiye hareketi olduğu saklanmamış, başka töhmet ve iftiralara yer verilmemiştir. 115 sayılı kanunla getirilen düzenlemelerin sistemi etkileyen esaslı değişiklikler olduğu söylenemez. Kanundaki en önemli düzenleme Milli Eğitim Bakanının üniversitelerle ilgili yetkilerinin azaltılmasına yöneliktir; Milli Eğitim Bakanının

Üniversitelerarası Kurula başkanlık etme yetkisi kaldırılmıştır.

Yine bir askeri müdahale akabinde çıkartılan, 20 Haziran 1973 tarihli ve 1750 sayılı kanunla, önceki kanun ilga edilmiş, yeni bir sistem getirilmeye çalışılmıştır. Bu kanunla, "yerel - ideolojik" unsurların üniversitelerin görevleri arasına yerleştirilmeye başlandığını görmekteyiz. Kanunun en önemli düzenlemesi "üniversitelerüstü kuruluşlar" başlığı ile Yüksek Öğretim Kurulu (Y.Ö.K.) ve Üniversite Denetleme Kurulu adıyla iki yeni üst kurumlar getirmiş olmasıdır. Y.Ö.K. bir üst kurum olmasına rağmen, kanuna göre, üniversiteler üzerinde önemli tasarruf yetkilerine sahip değildir. Mesela, kurulun rektörlerin ve dekanların seçilmesinde herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır; bunlar seçimle belirlenmektedir. Ayrıca bu ilk Y.Ö.K., Milli Eğitim Bakanının başkanlığında, her üniversitenin yetkili organlarıncı profesörler arasından iki yıl için seçilecek birer temsilci ile kuruldaki üniversite temsilcileri kadar Milli Eğitim Bakanının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca atanacak üyelerden kurulur. Yeni düzenlemede, 1946 kanunda olduğu gibi Milli Eğitim Bakanına üniversitelerle ilgili önemli yetkiler verilmektedir. Ancak, kanunun bu konuları düzenleyen maddeleriyle

ilgili olarak Anayasa Mahkemesinin iptal kararı vermesi üzerine Y.Ö.K.'le ilgili hükümlerin uygulanma kabiliyeti kalmamıştır.

Yürürlükteki 2547 Sayılı Kanun ve Kurmuş Olduğu Sistem

4 Kasım 1981 tarihli ve 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu, 1973 tarihli 1750 sayılı kanunla mahcup bir şekilde getirilmeye çalışılan merkezîyetçi yapıyı bütün haşmetiyle kurmayı başarmış, ülkemizde 35 yıl süren Üniversiteler Kanunu dönemini kapatmıştır. 1946 yılında 4936 sayılı kanunla kurulan, bu kanunda 115, 119, 345 ve 923 sayılı kanunlarla yapılan değişiklik ve ilavelerle sürdürülen, 1750 sayılı yeni kanunla da ana hatlarıyla

benimsenen bir sistemin var olduğu dönem üniversiteler kanunu dönemidir. 1750 sayılı kanunda öncekilerle model ve ilkeler bakımından önemli farklar yoktur; kanunun getirdiği yeni kuruluşlar ise Anayasa Mahkemesi tarafından bazı maddelerinin iptaliyle uygulanma imkanı bulamamıştır.

Üniversiteler Kanunu döneminin genel özelliklerini kısaca belirtelim. Kanun üniversitelerin statüsünü düzenlemiş, yönetimin öğretim üyeleri veya onların seçtiği temsilcilerden oluşan kurullarla gerçekleştirilmesini benimsemiş, temsili yönleri ağır basan rektör ve dekanın yine öğretim üyelerinin seçimiyle belirlenmesi esasını kabul etmişti. Asistanlık daimi statüde bir kadro olarak, öğretim üye-

liği mesleğinin kaynağı olarak düzenlenmekte, asistanlığa, doçentliğe ve profesörlüğe atanmada fakülte kurulları etkili organ olarak görev ifa etmekteydi. Fakültelerin tüzel kişiliği vardı. Öğrenci miktarını belirleme, seçme, kayıt işleri, öğrencilerin disiplin işleri, öğretim programını ve kullarını tespit etme ve değerlendirme yetkisi fakülte veya üniversite bünyesindeki ilgili kurullara aitti.

35 yıl devam eden bu sistemde, üniversitelerin geliştiği, öğretim üyelerinin sayısının ve kalitenin arttığı inkar edilemez bir gerçektir. Buna rağmen, sistemin bazı sorunlarının olduğunu inkar etmek de mümkün değildir. 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle başlayan yeni

Üniversitenin görevleriyle ilgili olarak, konu üzerinde gerçekten kıymetli çalışmaları bulunan ve ilk kanunun hazırlanmasında önemli katkıları olan Prof. Dr. Ernest Hirsch şöyle demektedir: “Durkheim'ın açıkladığı gibi prensip itibarıyla üniversitenin temel görevi pratik hal tarzları aramaktan ziyade bir menfaat gütmeyen ilim kültürü vermektir. ... Bir üniversitenin asıl mihveri ilimdir. Öğretim ve öğrenim ise, bu mihverden kaynaklanan, ondan meydana gelen semerelerdir.” Bkz. Yaşar Karayalçın, Meseleler ve Görüşler (1972-1983) III, Ankara, 1983, sh.43. (“Prof. Hirsch ve Üniversite Kavramı” başlıklı makale).

dönemde ise, bölücü ve anarşik olayların önemli bir kaynağı olarak üniversiteler gösterilmiş, bu anlayış içinde üniversitelere yeni bir düzen ve yeni bir istikamet verilmek istenmiştir. 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanununun hazırlandığı sırada hakim atmosfer budur.

Kanunu ayrıntılı olarak incelenmesi konumuzun dışındadır; burada getirilen yeni sistemin ana hatlarından kısaca söz edeceğiz.

Yeni kanunun uzun tanım ve amaç maddeleriyle başladığı dikkati çekmektedir. Önceki kanunlarda olduğundan çok farklı olarak, üniversitelerin görevi yerine, amaç ve ana ilkeler başlıklı maddelerde, bir çok tekrara yer verilerek, üniversite kavramıyla uyumlu olmayan pek çok ifade sıralanmıştır.

Kanundaki maddeler bilimi, özgürlüğü, evrenselliği tamamen arka plana atarak “eğitim”i yani “terbiye”yi esas alan, bir ideolojik çerçevede insan yetiştirmeyi hedefleyen prensipler getirmektedir. Üniversitelerin yetiştirdiği öğrencilerin taşıması gereken özelliklerle ilgili olarak, 1750 sayılı kanunda var olan hükme değinmiştik. Anayasa Mahkemesi de, özellikle, “örf ve adetlerine bağlı” olma özelliğini anayasaya aykırı bularak kanun metninden çıkartmıştır. Yürürlükteki kanunda yer alan

özellikler ise, azami derecede yerelliği ve indoktrinasyonu içermekte, hem de üniversite kavramıyla bağdaşmayacak yönler taşımaktadır.* Üniversiteler, hem öğrettikleri düşünceler bakımından, hem de hitap ettikleri kitle bakımından evrenselidir. Pratikte de görüldüğü gibi, ülkemiz üniversitelerinde pek çok yabancı ülke vatandaşı öğrenciler öğrenim görmektedir. Şimdi bu öğrencileri, “Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan, toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu, Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren” kişiler olarak yetiştirmek nasıl mümkündür, ne kadar insaflidir? Onsekiz yaşından sonra üniversiteye gelen öğrencilerin “aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu, beden, zihin, ruh, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş” olmalarını sağlamak nasıl mümkün olabilir? Bu amaçların bir üniversite öğrenimi için belirlenmiş olması düşündürücüdür; üniversite kavramı hakkında yetersiz bir kavrayışın sonucudur. Her şeyden önemlisi üniversite meselesine bakıştaki çarpıklığı

ortaya koymaktadır. Bu amaçların ilk ve orta öğretimde bulunması, sadece öğretimi değil, eğitimi de öngören bir anlayış çerçevesinde makul karşılanabilir. Ancak eğitim yani “terbiye” yaşını geçmiş üniversite öğrencilerine, “terbiye” yeri olmayan üniversitelerde ahlaki davranış kalıplarını benimsetmeyi hedefleyen yüksek öğretim mantığı sorgulanmalıdır. Halbuki, Cumhuriyetin ilk yıllarında üniversite reformundan itibaren “yüksek bilim” yapmak üniversiteler için birinci amaç olarak belirlenmiş, ikinci esas olarak “araştırma ve inceleme” kabul edilmiştir. Öğretim elbette üniversitelerin görevidir. Ancak üniversite önce bilim üretecek, sonra bunu öğretecektir; bilim yapmayı arka plana atan üniversite sadece disiplin ve ideoloji öğretir.

Disiplin zaten kanunun bütün maddelerine nüfuz etmiştir. Önceki kanundaki hiyerarşik yapıdan söz etmiştik. Bu kanunda ise emir komuta zinciri maddeler arasında bile kurulmuştur. Yüksek Öğretim Kurulu, rektör adaylarını cumhurbaşkanına sunma, rektörlerin önerdiği adaylar arasından dekanları atama, profesörleri atama yetkilerine sahip kılınmıştır. Kurul, öğretim üyesi açığının karşılamak amacıyla öğretim üyelerini iki ders yılı başka bir üniversitede görevlen-

direbilecektir. Üniversitelerin kadrolarını belirlemek ve değiştirmek, öğrencilerin seçme ve yerleştirilmesi, yüksek öğretim kurumlarının gözetim ve denetimi hususları da Yüksek Öğretim Kurulu'nun yetkisindedir.

Yüksek Öğretim Kurulu'nun oluşumunda ve rektör atanmasında cumhurbaşkanına oldukça geniş yetkiler tanınmıştır. Bilindiği üzere cumhurbaşkanı yürütmenin "sorumsuz" kandidate; sorumluluk hükümetlerdedir. Cumhurbaşkanının yapacağı işlemlerden dolayı hukuki sorumluluğu da yoktur. Yüksek Öğretim Kurulu üyeliği ve rektörlük, bazı ülkelerde olduğu gibi temsili bir makam olmuş olsa, karar ve yönetimde yetki seçilmiş kurullarda bulursa, "sorumsuz" cumhurbaşkanının atama yapması sakıncasız bulunabilir. Ancak, gerek gördüğünde öğretim üyelerinin görev yerlerini değiştirebilecek ve onlara yeni görevler verebilecek derecede geniş yetkilere sahip kılınan rektörlerin "sorumsuz" cumhurbaşkanına karşı "sorumlu" olmaları kabul edilemez.

2547 sayılı kanunda, üniversitelerdeki yönetimin yukarıdan aşağı doğru belirlenmesi esas alınmıştır. Rektörler, sonradan yapılan değişiklikle, seçimde en çok oy alan 6 aday arasından Yüksek Öğretim Kurulu tarafın-

dan belirlenen 3 adaydan birinin cumhurbaşkanınca atanması suretiyle belirlenmektedir. Her ne kadar seçim sisteminin kısmi bir etkisi varsa da, çoğu üniversitede zaten 6 rektör adayı zor çıkmakta, bazen adayların aldığı oy arasında çok ciddi farklar bulunmakta, en çok oy alan adayların zaman zaman Yüksek Öğretim Kurulu tarafından belirlenen listeye giremediği, ya da cumhurbaşkanı tarafından atanmadığı görül-

mektedir. Dekanlar, rektörün göstereceği üç aday arasından Yüksek Öğretim Kurulu tarafından atanmaktadırlar. Üniversitelerde senatonun, fakültelerde fakülte kurulunun yönetimdeki ağırlığı kaldırılmış, üniversitelerde rektör ve üniversite yönetim kurulu, fakültelerde dekan ve fakülte yönetim kurulu yönetim yetkilerini elinde toplamıştır.

Bir askeri darbe yönetimi zamanında hazırlandığı için,

kurumların yapıları ve işleyişlerinden öğretim üyelerinin atanmalarına kadar, öğrencilerin disiplin işlemlerine kadar her şeyin dönemin anlayışı içinde değerlendirildiği görülmektedir. Birbirinden çok farklı fizik ve insan imkanlarına sahip olan üniversitelerin aynı yapı ve işleyişe tabi tutulması, tek tip ve tek merkezli yönetim anlayışı kanundan doğan sıkıntıların temel kaynağıdır.

Yeni Üniversiteler Kanununun Anahatları Neler Olmalıdır

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Yüksek Öğretim Kanunu mutlaka değiştirilmelidir. Mevcut kanun, üniversitelerin akademik, idari ve mali bakımdan özgürlüklerini kısıtlayıcı niteliktedir. Kanunun değişmesi konusunda toplumsal mutabakat mevcuttur. Herkes, daha özgür, daha çağdaş, daha ileri bir kanun istemektedir. Bu sebeple, en kısa zamanda, bekletmeden, oyalamadan yeni kanun hazırlanmalı ve en kısa zamanda çıkartılmalıdır.

Üniversitelerle ilgili hukuki düzenlemelerin tarihi gelişimi dikkate alınarak, yeni kanunun temel esasları hakkında şu önerilerde bulunabiliriz:

a- Öncelikle kanunun adı değiştirilmelidir. Mevcut kanun adı itibarıyla üniversite kavramını dışlayan bir görüntü vermektedir. Üniversiteleri, ilk ve

orta öğretimin bir uzantısı, devamı olarak ele almış, yükseköğretim kurumları olarak isimlendirmiştir. Halbuki üniversite kavramı özünde, özgürlüğü, özerkliği, çok sesliliği, çoğulculuğu taşımakta, ideoloji empozesini dışlamaktadır. Kanun daha adıyla, üniversite kavramını kullanmayıp, kanun metninin derinliklerine hapsederek, bu kavramın içeriğine dair çağrışımları bertaraf etmektedir. Artık ileri teknoloji enstitüleri dışında üniversite kavramının kapsamı dışında kalan kurum yoktur; bu enstitüler de birer üniversite haline getirilebilir. 1981'de çıkartılan bu kanundan önce, bütün kanunlar "Üniversiteler Kanunu" adını taşımaktadır; üniversite kavramını başına yerleştirmektedir.

b- Kanunun amacı ve üniversitelerin görevleri yeniden yazılmalıdır. Mevcut kanundaki maddeler bilimi, özgürlüğü, evrenselliği tamamen arka plana atarak "eğitim"i yani "terbiye"yi esas alan, bir ideolojik çerçevede insan yetiştirmeyi hedefleyen prensipler getirmektedir. Halbuki, Cumhuriyetin ilk yıllarından, üniversite reformundan itibaren "yüksek

bilim" yapmak üniversiteler için birinci amaç olarak belirlenmiş, ikinci esas olarak "araştırma ve inceleme" kabul edilmiştir. Öğretim elbette üniversitelerin görevidir. Ancak üniversite önce bilim üretecek, sonra bunu öğretecektir. Önceki kanunlarda olduğu gibi, üniversitelerin ilk amacı "yüksek bilim" üretmek, ikinci olarak "araştırma ve inceleme" yapmak şeklinde tespit edilmelidir.

c- Üniversiteler, bilim ve yüksek öğretim meselesi Türkiye'de artık "bakanlık" düzeyinde ele alınmalı, bir Bilim ve Teknoloji Bakanlığı kurulmalıdır. Üniversitelerle ilgili koordinasyon kurulları bu bakanlıkla ilişkilendirilmeli, muhakkak bilim ve yüksek öğretim planlaması yapılmalıdır.

d- Üniversiteler özerk olmalıdır; üniversitelerin üstünde, "yükseköğretim üst kuruluşları" bulunmamalıdır. Ancak, planlama, koordinasyon ve eşgüdüm için, yüksek öğretim siyasetinin oluşturulması için "üniversitelerarası kuruluşlar" a ihtiyaç vardır. Bu kuruluşlar da, sadece üniversitelerin özgür iradeleriyle oluşturulmalıdır. Yüksek öğretim siyasetinin oluşturulmasında, vergileriyle üniversitelere hayat ve imkan veren halkın katılımını sağlamak amacıyla, seçilmiş siyasetçilerin kısmi katkılarına imkan verilmelidir. Hükümetler, bağımsız yargıçları tayin eden "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu"nda etkili iken, yükseköğretim kurulumu hükümetlerin etkisinden yalıtılmak bağımsızlıktan çok, halkın etkisini azaltmak amacıyla yönelik olarak yorumlanabilir. Zaten sadece planlama, koordinasyon, eşgüdüm sağlayan, üniversiteler üzerinde idari tasarrufları bulunmayan bir "üniversitelerarası kuru-

luş"un Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu modelinde oluşturulmasının hiçbir sakıncası yoktur. Sadece planlama, koordinasyon ve eşgüdümle görevli bir kurum olarak Üniversiteler Yüksek Kurulu oluşturulabilir. Bu kuruma Cumhurbaşkanı tarafından atama yapılmalıdır. Çünkü "yürütme" cumhurbaşkanı ve hükümetten oluşan bir bütündür; cumhurbaşkanı yürütmenin "sorumsuz" tarafıdır, sorumluluk hükümetlerdedir. O halde Üniversiteler Yüksek Kurulu üyeleri arasında cumhurbaşkanının atadığı üyeler değil, "sorumlu" hükümetin atadığı üyeler bulunmalıdır. Teklifimiz, Üniversiteler Yüksek Kurulunun üniversitelerin özgür iradeleriyle seçtikleri üyeler ve hükümetin ya da T.B.M.M.'nin yine üniversitelerden seçeceği üyelerle oluşturulmasıdır. Böylece, Üniversiteler Yüksek Kurulu üniversitelerin bir "parçası" olacaktır.

e- Üniversiteler kendi kendini yönetmelidir. Üniversite yöneticileri ve yönetimleri, (rektörler, dekanlar, senato ve kurullar) üniversite öğretim üyelerinin ve asistanlarla öğrencilerin belli kriterlerle katılacağı seçimlerle oluşturulmalıdır; cumhurbaşkanının atama yetkisi kaldırılmalıdır.

f- Üniversitelerde "tek kişi" yönetimleri sona ermelidir. Tek kişi yönetimi yerine kurulların yönetimi hakim olmalıdır. Rektörlük ve dekanlık temsili yönü ağır basan bir makam haline getirilmelidir. Üniversite senatosu akademik, idari ve mali konularda nihai karar organı olmalıdır. Senatolar fakültelerde yapılacak serbest seçimle oluşturulmalıdır. Rektör seçimle senatoya karşı sorumlu olmalıdır; her yıl senatoya faaliyet raporu sunulmalı, rapor üzerine senato gerek görürse, nitelikli çoğunlukla rektörü görevinden alabilmelidir.

g- Fakülteler önceki kanunlarda olduğu gibi, tüzel kişiliğe sahip, aktif organlar haline getirilmelidir. Üniversite hayatının temel unsuru olan fakültelerin akademik, idari ve mali yönlerden serbestliği olmalıdır. Üniversite yönetimi, koordinasyonu sağlayan, gerektiğinde bir itiraz mercii olarak bulunmalıdır. Ayrıca, üniversiteler özerk olduğu zaman, üst birlik olan üniversitelerle fakülteler arasında ihtilafların oluşabileceği dikkate alınmalıdır. Bu ihtilafların usulünce, mevzuat içinde halledilebilmesi için fakültelerin dava ve takip yetkilerinin olması, yani tüzel kişiliklerinin bulunması gereklidir. Fakülte dekanları seçimle işbaşına gelmelidir. Dekanlar,

fakülte genel kurulu tarafından seçilmeli, denetlenmeli ve gerektiğinde görevden alınabilmelidir.

h- Öğretim üyeleri, bilim üretmede, araştırma ve çalışmalarında hür ve bağımsız olmalıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için, bilimsel yetkinliği gerek ve yeter şart kabul eden bir kadro sistemi benimsenmelidir. Atamalar ve görev süresi uzatmaları, öğretim üyeleri üzerinde “demoklesin kılıcı” olarak kullanılmamalıdır. Bu sebeple, yardımcı doçentlik dahil, bütün öğretim üyeliği kadroları daimi hale getirilmelidir, süreli atamalara son verilmelidir. Öğretim üyelerinin akademik yükselmeleriyle kadroları arasında paralellik kurulmalı, akademik unvanlar kazanıldıkça onlara eşdeğer kadrolara derhal atama yapılmalıdır. Akademik unvanların kazanılmasında, objektif, tarafsız, kaliteyi esas alan ve şeffaf ölçüler benimsenmelidir.

i- Öğretim üyeliği mesleğinin tabii kaynağı olan asistanlık kadroları yeniden ihdas edilmelidir. Araştırma Görevliliği kadrosu ile, her yıl görev uzatma derdi taşıyan, kadro sürekliliği ve teminatı bulunmayan, istikbal endişesi içinde yaşayan öğretim elemanlarının akademik kişilik geliştirmeleri engellenmektedir. Araştırma görevlilerinin, üniversitede çalışan memurlar ve hizmetliler kadar kadro teminatı yoktur. Asistanlık kurumu yeniden getirilmeli, aynen devlet memurluğunda olduğu gibi, belli süreli “aday asistanlık”tan sonra daimi olarak asistan kadrosuna atama yapılmalıdır. Böylece istikbalin öğretim üyelerine, her yıl gelecek endişesi içinde yaşamadan akademik kişiliklerini geliştirme imkanı tanınmalıdır. Çalışma ve ilerlemeler belli kriterlere bağlanmalı, tembelliğe elbette prim verilmemelidir.

j- Üniversitelerde akademik çalışmaların ciddiyetle denetimi yapılmalıdır. Bugün olduğu gibi,

gerçekçi olmayan, sonuçsuz iş ve işlemler yerine, ciddiyetle akademik çalışmalar denetlenmeli, başarı ödüllendirilip başarısızlık cezalandırılmalıdır. (Bu konuda 1750 sayılı kanunun 41. maddesinde getirilen fakülte ve üniversite bünyesinde denetim sistemi geliştirilebilir.)

k- Üniversiteler Yüksek Kurulunun da bağlı olacağı, Bilim ve Teknoloji (ya da Üniversiteler) Bakanlığı kurulmalıdır. Böyle bir bakanlığa ülkemizin uzun zamandan beri ihtiyacı vardır. Bilim ve teknoloji politikalarının bakanlık düzeyinde ele alınması her bakımdan zaruri bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Sonuç olarak, üniversiteler, ergin birer kurum olarak, kendi kendilerini idare etmeli, denetlemeli ve geliştirmelidir. Böylece bir rekabet ortamı oluşturulmalı, kalite arttırılmalıdır. Öğretim elemanları ve öğrenciler, serbestçe, özgürlük ortamı içinde bilim üretmeli, araştırma yapmalı, öğretmeli ve öğrenmelidir.

Demokrasinin Korunması ve Geliştirilmesinin Önemi ve Bu Sürece Sivil Toplumun Katkısı...

Doç. Dr. Hüseyin Çelik*

Demokrasi kelimesi köken olarak Eski Yunan'a kadar uzanmaktadır. Demos ve Cratos kelimelerinin birleşmesinden doğmuş olan demokrasi terimi demos'un (yani halkın) kendi yönetimine karar vermesi, kendi idare varlığını belirlemesi, bu sürecin eyleyeni ve müsebbibi olması anlamına gelmektedir.

Başlangıç olarak 3500 yıl önce insanlık için uygulanabilir teorik ve pratik mevcudiyet imkanı kazanabilmiş olan demokrasi düşüncesi, ilerleyen yıllarda çağlar boyunca süre gidecek farklı kazanımlara ve yapısal dönüşümlere uğramıştır. Tarihsel süreçte değişik toplumlara ve değişik kültürlere intibak sağlayabilme kapasitesi ve yeteneği bağlamında, gerek batıda gerekse doğuda pek çok uygarlığa çerçeve vermiştir ya da pek çok uygarlıkta yeni çerçeveler eklenmiştir demok-rasiye.

Bundan ötürü halkın politik düzeyde söz hakkını elinde tutuyor olması anlamında merkezileşen demokrasinin, bir zamanlar batıdaki toplumlarda ve bilhassa Müslüman toplumlarda fevkalade bir düzeyde yaşanma ortamı bulduğunun da altını çizmek gerekmektedir. Yani demokrasi terimi, muhteviyatı ve tanımsal değeri itibarıyla

riyle eski Yunan'da kısmen kökleşmiş ancak değişik zamanlarda daha üstün bir formda temsil edilmiştir. Hatta bazen mükemmele yakın devirler yaşandığına bütün dünya şahit olmuştur. Bu tartışmanın bizleri ve bugünkü insanlığı ilgilendiren teknik boyutları ise daha çok son birkaç yüzyılın ürünü gibi yorumlanabilir. Bu da ister istemez akıllara modernite ve aydınlanma çağı ile birlikte yayılan yeni bir politika biçimi olarak demokrasiyi ve demokratik düşünceyi getirir.

Modernite, Avrupa'da 14. yy'dan başlayan ve yaklaşık dört asır devam eden bir dizi mühim siyasal, toplumsal ve iktisadi dönüşümün vardığı sonucun adıdır. Özellikle Coğrafi Keşifler, Reform, Rönesans ve hümanizm hareketiyle temelleri atılan bu dönüşüm 17.yy'dan sonra siyasal ve teknik bağlamlarda da yeni bir duruma işaret eder hale gelmiştir. Bu yeni durum "aydınlanma" adı altında bir arada düşünülen ve oldukça geniş etkilere ulaşmış olan toplumsal hareketlerdir.

Bunların başında şüphesiz feodal yapının zayıflaması, kilise gücünün azalması, Fransız İhtilali ve teknik icatların neden olduğu yeni bir gündelik yaşam tarzı/algısı gelmektedir. Bu

sayılan olgular Batı'da gerek birey gerekse toplum düzleminde derinlemesine tesirlerde bulunmuş ve o zaman kadar altyapısı yüzyıllarca hazırlanmış gelen bir sürece nihai bir mevcudiyet kazandırmıştır. İnsanlar artık klasik hayat tarzlarından uzaklaşmaya, daha çok bir arada bulunmaya, alışılmadık hızda teknolojik buluşların eşliğinde açılan yeni iş alanlarına akmaya başlamış; böylece aile hayatı, toplum hayatı, politika hayatı ve kültür hayatında ciddi sarsıntılar, değişimler birbirini takip etmiştir.

Bu hattın içinde ve belki de onun en önemli neticesi olarak alınması gereken husus, modernite ile demokrasinin eşanlı büyümesi gelişmesi ve her

*Millî Eğitim Bakanı

ikisinin de çoğu kez ortak bir tabandan yükseliyor olmasıdır. Avrupa demokrasi tarihi dikkatle incelendiğinde görülecektir ki demokratik düşüncenin bir yönetim biçimi olarak gelişmesinin altında modernitenin bel kemiğini oluşturan aydınlanma fikri ve bu fikri yaşatan sivil toplum bilinci ile aydınların iktidara/otoriteye karşı müthiş mücadeleleri uzanmaktadır. Temel amaç, önceden belirlenmiş bir ilerleme ideali eşliğinde baskıdan, otoriteden, haksızlıktan ve eşitsizlikten arındırılmış bir yeni hayatın imkanlarını vücuda getirmektir.

Bugün gelinen noktada demokratik anlayış ve tutum, artık herhangi bir coğrafyanın, kıtanın yahut kültürün malı olmaktan uzaklaşmış, evrensel bir değer haline gelişmiştir. Dünya üzerinde gittikçe artan çatışma ve yoksulluk ile kültürel ayrışmaların yaratabileceği muhtemel riskler karşısında ülkeler ve politikacılar her zamankinden çok sorumluluk hissetmektedirler. Lakin bu sorumluluğu sadece hissetmekle kalmayıp aynı zamanda onun fiiliyata aktarılmasında ve sağlamlaştırılmasında sivil toplum kuruluşları ve sivil güçler birincil derecede önem arz etmektedirler.

Türkiye'de bilhassa 1990'lerden sonra yükselen bir biçimde organize olan ve politika-yapıcı unsurlardan birisi haline gelen sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin artması, etki derecelerinin yoğunlaşması ile daha demokratik bir aşamaya evrilme

noktasında azimle ve kararlılıkla ilerlemektedir. Demokrasi bilincinin yerleşmesi, ancak siyasi iktidar ile halk arasında (yani doğrudan yönetenle doğrudan yönetilenin ortasında) konumlanmış olan sivil toplum dinamikleri ile mümkündür. Hakikat bir olduğuna göre izlenecek yöntem de ayrıntılarda farklılaşsa dahi özünde bir ve aynı şeye tekabül etmektedir: Daima daha fazla demokrasi ve özgürlük istenci.

Başlıktaki diğer bir konuya gelince; Demokrasiyi koruyacak ve geliştirecek olan yine sivil toplum örgütlerinin kendileridir. Bu yüzden sürece sivil toplum örgütlerinin katkısı son derece önemlidir. Peki bu katkılar daha da somutlaştırıldığında ortaya ne tür öneriler sunulabilir.

Altı ilk çizilmesi gereken husus Avrupa Birliği'ne adaylık sürecinde bulunan Türkiye'nin bu süreçte gerektiği hızla ilerlemesi ve içerde de beklenen

dönüşümleri yaşaması için geliştirilecek projeler ve kültürel aktivitelerdir. Gerçekten de ülkemizin bu noktadaki değişim parametreleri sadece muktesabata ilişkin değil aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının etkili ve kalıcı proje öneri yahut uygulamalarına da bağlıdır; bunlarla içli-dışlıdır.

İkinci olarak demokrasinin yerleşiklik kazanmış sağlam bir normlar bütünü şeklinde algılanmasında da sivil bakışın ve inisiyatifin küçümsenemeyecek oranda rolü bahis mevzudur. Demokratik bilincin Batı'daki macerasına göz atıldığında, Habermas'tan John Kean'e kadar pek çok etkili kalemin altını çizdiği üzere belirgin bir demokratik ve modern hukuk bilincinin uyanmasında, sivil hareketlerin ve tek tek kişiler ya da grupların hatırı sayılır katkısı vardır. İçinde yaşadığımız 21.yy Türkiye'si de benzer bir sosyopolitik dinamizme ihtiyaç duymaktadır.

Yeni Anayasa ve İdeoloji

Hasan Celâl GÜZEL*

Demokratik anayasalarda ideolojik hükümler bulunmaz. Tam aksine, demokratik anayasalar, ideolojik ve doktriner dayatmalara karşı, millet iradesini ve demokrasiyi koruyucu hükümler taşırlar.

Anayasalar, fertlerin hak ve hürriyetlerini, devletin hukukî işleyişini gösteren çerçeve yasalardır. Bu yasalarda ideolojik hükümlerin bulunması, o ülkenin siyasî ve hukukî rejimini demokratik eksenin dışına

çıkartır. Bu nevi anayasalar, ancak totaliter ülkelerin anayasaları olabilir. Sovyet ve Nazi-Faşist rejimlerin anayasaları böyledir. Esasen, modern demokratik devletlerin ideolojisi olmaz.

Çok zor şartlarda hazırlanan 1921 Anayasası da, tek parti

sembol olmuş bir şahsiyettir. Yeni Anayasa'da O'nun isminin bulunması ve kahramanlığından bahsedilmesi hiç kimseyi rahatsız etmez. Anayasa Profesörü Zafer Üskül'ün söyledikleri, cahilane ve yanlış değerlendirilmiştir.

Ancak, 1982 Anayasası'nın Başlangıç İlkeleri kısmında ve buna atıfta bulunan Cumhuriyetin nitelikleri'ni belirleyen 2. maddesinde sözü edilen 'ilke ve inkılâplar' ibaresi, anlamı tam olarak belli olmayan ideolojik mahiyetteki hükümleri ifade etmektedir.

Bizzat Atatürk, Kemalizm/Atatürkçülük ideolojisine karşı çıkmış; müteaddit defalar 'Benim görüşlerim ideoloji ve doktrin değildir. Bunu yaparsanız fikirlerimi dondurursunuz' mealinde beyanlarda bulunmuştur. Hayatı boyunca daima daha ileriye, daha modern arayan ve en büyük hedef olarak 'çağdaş uygarlık seviyesi'ni gösteren, böylesine ileri görüşlü bir inkılâpçıyı/reformisti, 1923-1938 arasındaki 15 yıllık döneme sıkıştırmak ve düşüncelerini dondurmak, O'na ve Türkiye'ye yapılacak en büyük kötülüktür.

yönetiminin 1924 Anayasası da, darbe sonrası hazırlanan 1961 ve 1982 Anayasaları'ndan daha az ideolojik unsurlar ihtiva etmektedir.

***

Büyük önder Atatürk, artık milletimiz için bayrak gibi, İstiklâl Marşı gibi

* Milli Eğitim Eski Bakanı

Atatürk, bağımsızlık ve hürriyet gibi temel düsturlarda 'idealist' fakat bunun dışındaki her alanda 'pragmatist' ve değişimci (inkılâpçı)'dir. Çağdaş uygarlık seviyesi hedefi de pragmatizminin ve değişimciliğinin bir terennümüdür.

Şimdi siz böylesine ilerici bir millî lideri, daha sonra O'nun adına icat ettiğiniz 'ilke ve inkılâplar' dogmatizmiyle ideolojik kalıplara döküyor ve bunun da adına 'Atatürkçülük' diyorsunuz. Bundan büyük bir haksızlık olur mu?...

'Atatürk İlkeleri', CHP'nin altı oku değildir. Bu ilkeler, sonradan kalıplara dökülmüş, tek

**'Atatürk İlkeleri',
CHP'nin altı oku
değildir. Bu ilkeler,
sonradan kalıplara
dökülmüş, tek parti
oligarşisinin
uydurmalarıdır.**

parti oligarşisinin uydurmalarıdır. Daha Cumhuriyet'i kurmadan liberal görüşlü İzmir İktisat Kongresi'ni toplayan, 1927'de 'Teşvik-i Sanayi Kanunu'nu çıkaran Atatürk ne diye 'devletçi' olsun ki? Diyelim ki, 1929 Büyük Buhranı'ndan

sonra ekonomik devletçiliğe kaymış bile olsa ki kaymamıştır- devletçiliğin iflas ettiği günümüzde, 'Bu Atatürk ilkesidir' diyerek muhafaza mı edeceğiz? Bir siyasî parti, meselâ CHP, devletçiliği benimsiyorsa, tarafsız olması gereken Anayasa, sadece CHP'lilere göre mi işleyecektir? Türkiye Cumhuriyeti'nin 'lâ-ik', 'demokratik', 'millî' bir devlet olduğuna kimsenin itirazı yoktur. Lâkin, bütün bunların sonuna 'çilik/çılık', yani 'izm'ler eklerseniz, artık devlet ideolojik hâle gelmiştir. Ya, ne anlama geldiği belli olmayan 'halkçılık'a ne demeli?...

İnkılâplar da ilkelerden farklı değildir. 1982 Anayasası'nın 174. maddesinde sayılan sözümona İnkılâp Kanunları, O büyük reformistin gerçekleştirdiği değişimi kalıplaştırıp ucuzlatmaktan başka anlam ifade etmez. Yani Atatürk'ün, Öğretimin Birliği, Medenî Kanun'a göre evlenme akdi, uluslararası rakamların ve Latin alfabesinin kabulünden başka inkılâbı yok mudur? Hem bunları Anayasa'da koruma altına almaya ne lüzum vardır?

Diğer taraftan; şapka, tekke ve zaviyeler, lâkaplar ve kisveler hakkındaki kanunlar da artık 'metruk' hale gelmiş, uygulama alanı kalmamış kanunlardır ve bırakınız koruma altına almayı, kaldırılmaları gerekir.

Hiç kimse merak buyurmasın. Bu düzenlemeler yapılırsa, ne 'irtica' gelir, ne inkılâplar'dan geriye dönüş olur. Yalnızca, Türkiye demokratik bir hukuk devleti olma yoluna girer.

***

Bence Türkiye'de siyasî sistemdeki tıkanıklık ve istikrarsızlıkların temelinde, geçen yüzyıldan beri devam eden, aydınların halktan yabancılaşması, taklitçi ve şuursuz

bir batılılaşmanın peşin hükümlü bir ideoloji hâline dönüştürülerek halka dayatılması yatmaktadır. Son iki asırdır Batı'daki gelişmeleri doğru teşhis edemeyen, pozitivizmi ve modernizmi en kaba şekliyle anlayıp Batı'yı gecikmeli olarak taklide çalışan bürokrat yarı aydınlarımız, milletin birikimini ve irfanını hiçe saymışlar; 'resmî

ideolojiler' icat edip halka, bazen zor kullanarak darbelerle, çoğu zaman da hukuk yoluyla dayatmalarda bulunmuşlardır. Bu dayatmaların esas kaynağını ise anayasalar teşkil etmiştir.

127 yıllık bir anayasal tecrübeye, parlamenter geçmişe ve yarım asırlık bir demokrasi uygulamasına sahip olan Türkiye'de, anayasaların hiç biri millet tarafından, en azından milletin değer yargıları dikkate alınarak hazırlanmış değildir. Özellikle, son yarım asırlık 'darbeler dönemi'nde anayasalar, darbe sonrasında asker-sivil bürokratların hazırlayarak zorla millete kabul ettirdikleri 'antidemokratik metinler' şeklinde ortaya çıkmıştır.

Bu anayasalar, birbirlerine 'tepki' şeklinde hazırlanmışlar;

Hiç kimse merak buyurmasın. Bu düzenlemeler yapılırsa, ne 'irtica' gelir, ne inkılâplar'dan geriye dönüş olur. Yalnızca, Türkiye demokratik bir hukuk devleti olma yoluna girer.

bu yüzden öngörülen sistemin aksamadan işletilmesi mümkün olmamıştır. İfrat ile tefrit arasında dolaşan bu uç metinlerin uygulamasında istikrarsızlıklar ve krizler ortaya çıkmış; ya 'kuvvetlerin birliği ve temerküzü' ile (Misâl; 1924 Anayasası) veya 'kuvvetlerin infiradı' (ayrılıkçılığı) ile (Misâl; 1961 Anayasası) sistem kilitlenerek işlemez hâle gelmiştir.

***

1982 Anayasası, 'gayrimeşrû' bir hukukî metindir. Sadece bunun için dahi, 12 Eylül Cuntası tarafından yaptırılan bu gayrimeşrû ve antidemokratik Anayasa, mümkün olan en kısa zamanda yürürlükten kaldırılmalıdır. 'Kılıç zoru' ile iktidarı elde edebilirsiniz; anayasalar, kanunlar da yapabilirsiniz; fakat bunların meşrûyetini asla sağlayamazsınız. Asıl ayıp olan, normal demokrasiye(!) geçildikten 57 yıl sonra dahi bu gayrimeşrû anayasanın yürürlükte bulunmasıdır. Bundan da, Türkiye'deki rejimin ne derece sınırlı bir demokrasi uygulaması olduğu anlaşılmaktadır.

Anayasaların meşrû olmayan vazıları (koyucuları), kanunları vaz'eden milletin meclisine ve millî iradeye

güvenmedikleri için, anayasaları çok teferruatlı ve sert (değiştirilmesi zor) metinler şeklinde hazırlamışlardır. Türk Anayasaları, özellikle hâlen yürürlükte olan 1982 Anayasası, çok ayrıntılı, katı, sert, merkezîyetçi ve sınırlayıcı hukuk metinleridir.

1982 Anayasası, antide-

**Bu anayasalar,
birbirlerine 'tepkî'
şeklinde
hazırlanmışlar; bu
yüzden öngörülen
sistemin aksamadan
işletilmesi mümkün
olmamıştır.**

demokratik bir anayasadır. Temel hak ve hürriyetler tümüyle sınırlandırılmıştır. Özellikle düşünce, düşünceyi ifade, din, vicdan ve ibadet hürriyeti önemli ölçüde tahdit edilmiştir. Laiklik anlayışı, -gerekçedeki ikaza rağmen- din ve vicdan hürriyetini ortadan kaldıracak şekilde yanlış vaz'edilmiştir.

1982 Anayasası, parlamenter sisteme göre hazırlanmış, ancak Cumhurbaşkanı'na bu sistemle bağdaşmayan yetkiler vererek, yetki-sorumluluk dengesini alt üst eden; çok

ayrıntılı olmasına rağmen sistemin işleyişinde boşluklar bulunan; kuvvetlerin (erklerin) birbirlerinin alanına müdahale ettiği, 'devletçi' ve 'merkezîyetçi' bir anayasadır.

Mevcut anayasada, Millî Güvenlik Kurulu gibi yarı bürokratik bir kurul, Bakanlar Kurulu'nun, yürütmenin ve bazı durumlarda TBMM'nin üstünde tasarlanmıştır. Silahlı Kuvvetlerin statüsü ve yetkileri hususunda tartışma vardır.

Gene bu anayasada, Kuvvetler Ayrılığı prensibi işletilememiş; 'yargı bağımsızlığı' tam olarak sağlanamamış; bazı yüksek yargı kuruluşları, yasa- ma ve yürütme organlarının üstüne çıkarılmış ve 75 yıllık metruk bazı kanunların ve darbe kalıntısı hükümlerin anayasa teminatı altında muhafazası sağlanmıştır.

***

Kısaca, 1982 Anayasası, Türkiye'nin önünde, gelişmesini engelleyen bir ayakbağı durumunda bulunmaktadır. Artık bu gayrimeşrû ayakbağı kaldırılmalı ve yerine 'milletin iştiraki' ile millet temsilcileri tarafından hazırlanmış bir 'Yeni Anayasa' yürürlüğe konulmalıdır.

Yükseköğretimde Reform? Temel Prensipler ve Bazı Somut Öneriler

*YÖK iktidarı değil, rektör diktası değil ama
Hükmeden bir mütevellî heyet ya da yöneten bir siyaset de değil...*

Prof. Dr. Şaban Şimşek*

Eğitime genel bakış

Günümüzde; genelde eğitimin özelde ise yükseköğretim ne kadar önemli olduğunu, ülkelerin gelişmişliğinin bilim ve teknolojiye kat ettikleri mesafe ile ölçüldüğünü, toplumların refah ve mutluluğunun bu ölçü ile pozitif bir ilişki içinde olduğunu, sanıyorum belirtmeye bile gerek yoktur. Bugün, özellikle gelişmiş ülkelerde eğitilmiş insan ve bilgi, bir üretim faktörü olarak ekonomilerin en önemli girdisi olmuş, bilgi ekonomisi ağır sanayiden daha değerli bir

hale gelmiş durumdadır. Bu sebeptendir ki pek çok ülke geleceğini “bilim ve teknoloji” de görmekte daha güçlü olmak, daha yüksek refah seviyesine ulaşmak için tüm kaynaklarını bu yolda seferber etmektedir.

Ülkemiz insanı da aslında büyük ölçüde bunun farkındadır. “Ben okuyamadım bari çocuğum okusun” diyerek varını yoğunu çocuğunun eğitimine harcayan insanımızın sayısı hiç de az değildir. Ancak, eğitim sistemindeki yetersizlikler ve medya'mızın genelde pek de

sorumluluk taşımayan yayınları başta olmak üzere çeşitli iç ve dış faktörlerin(küresel kültür!) etkisiyle eskiye göre önemli ölçüde değişen değer yargıları gençlerimizi 'çalışkanlık, alın teri, özveri, topluma katkı, ülkeye ve insanlığa hizmet' gibi erdemlerden giderek uzaklaştırmakta ve bilgi toplumunun ana unsuru olan bilim adamlığı yolunu seçmek yerine kolay para kazanılacak, kısa yoldan köşe dönülecek işlere yöneltmektedir.

Bu sebeplerle aileler çocuklarına, dün olduğu gibi bugün de istediği eğitimi veremiyor, onları gelecek garantisi olan “işe yarar” bir mesleğin sahibi yapamıyor, dahası, onca özveriye rağmen onların ergin, sezgin, yetkin, erdemli ve yurttaşlık bilincine sahip insanlar olarak yetişmesini sağlamıyor. Kısaca, toplum iyi niyetinin ve verdiği karşılığını alamıyor.

Unutulmamalıdır ki bilim ve teknoloji ya da bir başka konuda herhangi bir girişimi başarılı kılacak olan unsur, öncelikle finansal sermaye veya bir başka değer değil özelliklerini yuka-

* T.C. Maltepe Üniversitesi Öğretim Üyesi
(Eski) MEB Müsteşar Yardımcısı ve Yükseköğretim Kanunu Çalışma Grubu Koordinatörü

rıda saydığım eğitilmiş bireylerin varlığıdır. Oysa, ülkemizde, bu konuda ciddi sorunlar vardır ve bu sebeptir ki toplum ve ülke, yeterli temel kaynaklara sahip olmasına rağmen bir çok alanda arzu edilen başarıyı gösteremiyor.

Peki sebep nedir, bilimde neden yeterli başarıyı gösteremiyoruz?

Bu soruyu bir tek cevapla karşılamak elbette mümkün değildir. Şüphesiz eğitimin geneline yönelik olarak hemen herkesçe bilinen "eğitime yeterince kaynak ayrıl(a)maması, ayrılan kaynakların verimli kullanıl(a)maması, kalitenin bir türlü üst seviyelere çıkarıl(a)maması, eğitimin halk katmanlarına yaygınlaştırıl(a)maması, fırsat eşitliğinin sağlan(a)maması, eğitimin kavrama ve çözümlemeci bir anlayışta değil ezberci ve sınavda soru çözmeye endeksli olması, verilen eğitimin günümüz gereksinimlerinden uzak olması, müfredat ve programlardaki yanlışlar, mezunların istihdam edilememesi, beyin göçü vb." sebepler sıralanabilir.

Aslında bunların hepsi önemlidir ancak, eğitimin geneline yönelik olan bu sorunlar yanında, kanımca üzerinde durulması gereken en önemli konulardan biri, ilk-orta ve yüksek öğretimin devamlılığı anlamında "Türkiye'deki eğitim

sürecinin bütünlükten yoksun oluşu"dur.

Bilindiği gibi ülkemizde ilk ve ortaöğretim; Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Anayasa ve yasalarla Milli Eğitim Bakanlığı'nın uhdesine verilmiştir(İlk ve ortaöğretim konusuna yazımızın gereği fazla girilmeyecektir). Yükseköğretim ise yine Anayasa ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Yükseköğretim Kurulu(YÖK)'na teslim edilmiştir.

Ancak, bugüne kadar yaşananlara bir göz atılacak olursa; görev alanları ayrı gibi görülse de eğitimin bir bütün olduğu gerçeğinden hareketle birbirlerini tamamlayan unsurlar olması gereken bu kurumlar, Milli Eğitim Bakanlığının "yükseköğretimden soyutlanmamak", YÖK'ün ise özerklik babında "hükümetlerden bağımsız olmak" arzuları sebebiyle bu işbirliğini gerçek-

leştirememişlerdir. Bakanlık "Ben gücümü halktan alıyorum, halka karşı sorumlu olan hesap verecek olan benim, dolayısıyla bu işin dışında kalmam söz konusu olamaz!", YÖK ise "Yükseköğretim işi benim işimdir, Anayasa ve yasalar bu görevi bana vermiştir" diyor. Bazen çıta daha da yükseliyor ve çatışma, Başbakanla YÖK başkanının atışması şekline dönüşüyor. Tabii bu arada bazı çok cesur ve herkesten çok cumhuriyetsever(!) rektörler de can alıcı zaman, zemin ve noktalarda devreye giriyor, Türkiye'yi şer güçler dedikleri kendi vatandaşlarından kurtarmaya(!) çalışıyorlar. Evet, ne yazık ki bu çatışma YÖK kurulduğundan beri, hiç bir esneme olmadan, küçük de olsa herhangi bir ortak nokta bulunamadan, bu minval üzere sürüp gidiyor.

Aslında, yükseköğretimdeki sorunun önemli kısmı, kanımca, bir kurum olarak YÖK'ün varlığından ziyade onun kuruluş ve işleyiş mantığı ile 2547 sayılı Kanunun içeriğinden kaynaklanmaktadır. Bilimsel endişelere matuf olmaktan ziyade ihtilal mantığının bir uzantısı olarak adeta, getirilen rejimi korumak, kollamak ve buna uygun kuşaklar yetiştirmek amacıyla hazırlanmış ve bu sebeple devletimizin derinlerine doğru sağlam kazığa bağlanmış olan bu kanun (üst yöneticilerin de etkin! kullanımıyla) yıllar içinde iyice muhkem bir hal almış ve günümüzde, sadece yüksek öğretimi zapt-u rapt altına almakla kalmayıp dolaylı olarak ortaöğretimi de kuşatan bir konum kazanmıştır.

Yürürlüğe konduğu 1981 yılından bu yana, neredeyse her gün düzeltme ihtiyacı duyulmasına ve gelmiş geçmiş tüm hükümet ve parti programlarında değiştirileceği ifade edilmiş olmasına rağmen, bu kanun, bugüne kadar, bir bütün olarak bir türlü değiştirilememiştir. 2547 yi kaldırıp yeni bir Yükseköğretim Kanunu çıkarmaya yönelik tüm girişimler birtakım kesimlerce, sanki Cumhuriyetin temellerine dinamit konuyormuş gibi gösterilmiş; bilim dünyasındaki kısırlık, akademisyenlerdeki sindirilmişlik, yükseköğretim kurumlarındaki çürümüşlük vs. bir yana,

"kurumlar ya da insanlar arasında çıkabilecek çatışmalarla ülkenin içine düşebileceği her türlü zor durum ihtimalleri" de hiçe sayılarak pervasızca engellenmiştir.

Aslında, eğitim/bilim dünyası ile ilgili sorunların çokluğu sadece bizim ülkemize özgü bir olgu değildir. Yükseköğretim bütün dünya'da her zaman sorunludur. Bir yandan mevcut olanlar çözülür diğer yandan da yenileri doğar. Bu durum eğitim/bilim dünyasının doğasından kaynaklanır. Çünkü, eğitim/bilim yeniye taliptir ve öğrenilen her şey 'yeni bir düşünceyi-yöntemi-olayı-insanı' ortaya koyar. Kısaca her gün, hatta her an dünya yeniden doğar. Bu yeni dünyanın yeni sorunlar-ihtiyaçlar doğurması ise çok tabiidir.

○ halde eğitim-bilim dünyasındaki gelişmelere doğru tanı koyabilmek ve doğru çözümler üretebilmek için; mevcut sosyolojik zemini de iyi değerlendirerek konuya daha geniş bir çerçeveden bakmak, Anayasa, yasalar, hükümetler, YÖK, üniversiteler, iş dünyası, diğer etkili kurum ve kuruluşlar ile dünyadaki örneklerin tümünü mercek altına almak gerekmektedir.

Bugün, bilgi ekonomisinin ve onun getireceği sosyal-siyasal-kültürel zenginliğin, teknolojik üstünlük ve askeri gücün farkında olan ülkeler sorunlarını

çözmek için eğitimi ve bilimi "birinci öncelikli iş" olarak ele almakta ve bunu milli bir politika haline getirerek parlak bir gelecek için ne gerekiyorsa yapmaktadırlar.

Ülkemizde ise bugüne kadar maalesef, belli bir "bilim politikası" (başına "millî" kelimesi de eklenebilir) oluşturulmuş değildir. Ne hükümetler, ne toplum, ne YÖK, ne TÜBİTAK, ne TAEK, ne TBTYK(Türkiye Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu), ne üniversiteler, ne bir zamanlar(!) ülkemizin aylık öncelikli gündemini belirlemiş olan(!) MGK ne de diğer ilgili kurum ya da kuruluşlar bu konuda yeterli etkinliği göster(e)memiş, ortak hedeflerimizi belirleyememiş, somut stratejiler geliştirememişlerdir.

Oysa, burada yapılması gereken şey; "hükümetlerin YÖK, ÜAK, TUBA, TÜBİTAK, TAEK gibi bilim kurulları ve sivil toplum kuruluşlarıyla bir araya gelerek ülkenin milli hedefleri ve gelecekteki ihtiyaçları doğrultusunda, bilim alanında nelerin yapılması, kaynakların öncelikle nerelerde kullanılması, hangi araştırmalara ağırlık verilmesi, nasıl bir insan gücü yetiştirilmesi gerektiği hususlarında karar vermesi ve bunların planlamasını yaparak yürütülmesini sağlaması ve denetlemesi" şeklinde olmalıydı.

Şüphesiz sorunun büyük ortağı, 1982 Anayasası ile

yükseköğretimde tek söz sahibi durumuna getirilen YÖK ve emrindeki(!) üniversitelerdir. Ancak, herkesin malumudur ki; başlıca vazifesi aslında, 'üniversiteler arasında koordinasyonu sağlamak' olması gereken YÖK, bugüne kadar, gettolaşan yapısıyla, yükseköğretimi çağdaş akademik değerlerden çok uzak bir anlayışla yönetmiş, asli görevlerini unutup ağırlıklı olarak siyasal işlerle uğraşmış ve bu atmosferde, maalesef, diğer ilgili konularda olduğu gibi ülkemizin bilim politikalarının oluşturulmasına da bir katkı sağla(ya)mamıştır. Mesela: "Bilgi çağına giriyoruz" dediğimiz şu günlerde, "Ülke kalkınması için bilimsel çalışmalar hangi alanda yoğunlaştırılmalı? Yarın, uzay teknolojisi için ne kadar bilim adamımız olmalı? Veya Türkiye gen teknolojisi ile uğraşmalı mı? Nanoteknolojiye önem vermeli mi yoksa başka alanlara mı yönelmeli? Yönelecekse bu alanlarda neler, hangi tarihte, ne ölçüde yapılmalı?" gibi sorulara cevap aramak YÖK ün gündeminde yoktur.

Evet, aslında "bilim politikası" dediğimiz şey budur ve bugün mevcut 93 üniversitemiz(son rakamı bilmiyorum!) maalesef, bu politikalardan yoksun bir şekilde rotasız, pusulasız, hedefsiz, rasgele konularda eğitim-öğretim ve araştırma

yapan, ülkemizin kısıtlı olan maddi kaynaklarını ve yetişmiş insan gücünü büyük ölçüde boşa harcayan kurumlar durumundadır.

Ne yapalım?

Evet, bugün, hemen herkesçe kabul edilmektedir ki genel olarak eğitimde özel olarak da yükseköğretimde köklü düzenlemelere ihtiyaç vardır ve bu ivedilikle gerçekleştirilmelidir. Ancak özellikle yükseköğretimde bunu gerçekleştirmek o kadar da kolay değildir. Çünkü mevcut durumda YÖK tüzel kişiliğe sahip, özerk bir anayasal kuruluştur ve eğer yükseköğretimde bir reform yada köklü düzenleme yapılmak istenirse öncelikle Anayasa değişikliği yapılması sonra da 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun değiştirilmesi gerekmektedir.

Peki, Anayasa değişikliğinin tartışıldığı bu günlerde yükseköğretimle ilgili olarak neler yapılabilir yada yapılmalıdır?.. Kanımca, yapılacak Anayasa değişikliği ve çıkarılacak yükseköğretim kanunu'nun ruhu şu temel prensipler ve anlayış üzerine kurulabilir ve kurulmalıdır:

1- Kanun; evrensel akademik değerler çerçevesinde; tüm eğitim sistemimizi(ilköğretim-ortaöğretim-yükseköğretim) bir bütün olarak gören anlayışla ülkenin, toplumun, öğretim elemanlarının ve üniversitelerin

mevcut sosyal, psikolojik, ekonomik ve fiziksel durumlarını çok iyi değerlendirerek inşaa edilmelidir. Bu çerçevede belediye, özel ve tüzel kişiliklerin vakıf yada özel üniversite açmalarına imkan tanımalı; üniversitelerin yaygınlaşmasını, ihtisaslaşmasını, sektörlere ve topluma açılmasını teşvik etmelidir.

2- Kanımca, sadece ortalama 15 yıllık bir geçiş dönemi için geçerli olması ve köklü düzenlemeleri içermesi gereken bu Kanun "Anglosakson" yada "Kıta Avrupası" modelleri gibi (kopya edilecek) kalıplar yerine kendimize uyacak ama değişime, gelişime açık olacak bir yapıda olmalıdır. Bu sebeple Yükseköğretimi temsil edecek olan üst kurul(ismi YÖK ya da bir başka şey olabilir), bilim dünyasının saygınlığının ve öneminin bir ifadesi olarak (1961 den beri olduğu gibi) Anayasa'da yer almalı ancak genel hükümler içermekten öteye gitmemelidir. Zira, Anayasa'da yer alacak her türlü ayrıntı daha sonra çıkarılacak yasa, tüzük ve yönetmelikler için bağlayıcı olacak, sistemin geliştirilmesinin önünde aşılabilir engeller teşkil edecektir.

3- Kanun; yükseköğretim kurumlarını kimin yöneteceğini değil nasıl yönetileceğini esas almalıdır. Yönetim ve denetimde katılımcı demokrasiyi getirmeli, ortak aklı işletmeli

(üniversite dışı kişi ve kurumlar da dahil edilmeli), yetkileri kişilerde değil daha çok kurullara vermeli ama alınan kararları uygulamada ita amirinin gücünü de zayıflatmamalıdır. Bu sebeple, örgütlenme modeli “tavandan tabana değil tabandan tavana doğru” işleyen esaslar üzerine oturtulmalıdır.

4- Kanun, idareciliği (özellikle maddi anlamda) cazibeli bir makam olmaktan çıkarmalı, keyfi uygulamaları engellemeli, yöneticinin yetkisini birey hakları ile sınırlamalıdır.

5- Kanun; üniversite özerkliğini esas almalı ve hedef olarak üniversiteleri kendine yeten, kendini yöneten, kendi kendini kontrol eden (otokontrol) ve kendi kendine işleyen (otomatik) bir sistemi oluşturmaya yönlendirmelidir. Bu özerklik; kendi binalarına sahip olmak, fon alabilme ve serbestçe ek mali kaynak üretme, bütçelerini kendi stratejileri doğrultusunda kullanabilme, akademik yapı ve ders içeriklerini belirleyebilme, akademik kadroya atama ve azletme, maaşları belirleme, öğrenci sayısını belirleme, öğrenci harçlarını belirleme gibi konuları kapsamalıdır. (Bu konularda ayrıntılı bilgi için bkz. KIRMIZI ÇİZGİ YÖK Dr.Şaban Şimşek, NOBEL YAYINEVİ, 2006, s:429). Kanun, idari özerklik anlayışı içerisinde, siyasetin üniversiteye egemen

olmasını önleyecek ama aynı zamanda üniversite yöneticilerinin de milletin temsilcisi olan siyasetçiyi hiç tanımaz bir noktaya gelmesine imkan tanımayacak hükümler içermelidir. Kanun mali özerklik çerçevesinde, işletme mantığına uygun olarak kendi bütçesini kendisi yapmak ve yıllık plan ve stratejik hedefleri doğrultusunda, akademik personel dahil tüm giderleri bu bütçeden karşılamak zorunluluğu getirmelidir. Kanun Genel Bütçeden üniversiteler yapılacak yardımın; öğrenci sayısına, yayımlanan bilimsel çalışmalara, üretilen patent sayısına, sosyal ve ticari hayata olan katkısına göre yapılmasını öngörmeli, yardım daha çok projelere yapılmalıdır. Mali özerkliğin özeti “Yaptığın işe göre para al, parana göre iş yap, kendi bütçene sahip ol, ayağını yorganına göre uzat” olmalıdır.

6- Kanun; bilimsel özgürlüğü güvence altına almalı, mesela; bir öğretim üyesinin sosyal-siyasal-askeri-sivil içeriğiyle bir Güneydoğu raporu hazırlamasına (ve tabii yayımlamasına) ya da Genelkurmay’ın (hiç de vazifesi ve ihtisası olmayan bir konuda) yaptığı “laiklik tarifi”ne karşı “Dur arkadaş bu iş bizim işimizdir, laiklik öyle değil böyle tanımlanmalıdır” diyebilmesine dayanak vermelidir. Böyle diyen bir öğretim üyesinin başına bir

şey geldiğinde de mesela Van Rektörü Yücel Aşkın'a destek vermek üzere, hiç bir ilgisi ve meşruiyeti olmadığı halde, “Onu savunmak Cumhuriyeti savunmaktır” diyen bir YÖK Başkanının yaptığı yapılabilmek üzere öğretim üyesine yasal güvence kazandırmalıdır.

7- Kanun, üniversiteleri (verimliliği ve toplam kaliteyi arttırmak yanında girişimci üniversite olmak babında) rekabete yönlendirmeli, daha çok yarışma anlamındaki bu rekabet; “eğitim-öğretim süreci ve unvanların kazanılmasındaki fırsat eşitliğinden genel bütçeye daha çok katkı sağlamaya, araştırma, bilimsel yayın ve patent üretiminden eldeki bütçe ile maliyet-yarar kavramı gözetilerek daha çok iş yapmaya kadar” hemen her konuyu kapsamalıdır.

8- Kanun, yükseköğretimdeki yönetimleri şeffaflaştırmalı, her düzeydeki idareci, öğretim elemanı ve diğer çalışanların “aldıkları ücretin karşılığında ne ürettiklerini” ortaya koymak zorunda kalacakları hükümler içermeli; mahkeme kararlarını uygulamayan, yüz kızartıcı suç işleyen, irtikapta bulunan her düzeydeki idareciler için üst amirlerin izni aranmaksızın Cumhuriyet savcılarının görev yapabilmesine imkan vermemelidir.

9- Kanun; Avrupa Birliği Yükseköğretim Alanı'nın

gereklerine uymalı, üniversiteleri ulusal ve uluslararası akreditasyona hazırlamalı, üniversitenin ne işe yaradığını, akademik ve pratik anlamda görevini yerine getirip getirmediğini sorgulamalıdır.

10- Kanun; "insanların yasalara değil yasaların insanlara uydurulması" yada "insanların yasalar için değil yasaların insanlar için var olduğu" espirisini ilke olarak kabul etmeli, kişi hak ve özgürlükleri çerçevesinde eğitim-öğretim hakkını güvence altına almalı, eğitimin yurt sathına ve tüm halk katmanlarına yaygınlaştırılmasını, devletin temel ödevlerinden biri olarak görmelidir.

Bu prensipler ve anlayış çerçevesinde, yükseköğretimde ileri bir yönetim modeli oluşturmak üzere, ana hatlarıyla, ön çalışma niteliğindeki şu somut yaklaşımlar sergilenebilir.

Yükseköğretim Yönetimi Araştırma Enstitüsü (YYAE)

Kuruluşu:

- Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak yükseköğretimdeki yapılanma ve yönetim modellerini araştırmak ve geliştirmek üzere Yükseköğretim Yönetimi Araştırma Enstitüsü (YYAE) kurulur.

Görevi:

- Üniversiter anlayış "bir reform yapalım bu işi kökünden halledelim" felsefesiyle bağdaşmaz. Çünkü bilim "yeni"ye taliptir ve öğrenilen, keşfedilen her şey "yeni bir düşünceyi, yöntemi, olayı" ortaya koyar. Bu yeni süreç ise ancak ve ancak "yeninin doğasına-gereğine uygun" bir felsefeyle yorumlanabilir, yönetilebilir ve daha ileriye götürülebilir. İşte YYAE'nin yapacağı iş budur.

Gereği ve amacı:

- Toplumun ihtiyaçlarının ve yaşam biçimlerinin her gün değiştiği günümüz dünyasında, görevi gereği topluma önderlik etmesi gereken üniversiteler buna uygun olarak yönetim modellerini sürekli yenilemek ve geliştirmek durumundadırlar. Oysa, ülkemizde, çoğu zaman teknik bir konu olarak değil siyasi bir sorun olarak gündeme getirilen ve bir kişi ya da grup tarafından yürütülen üniversite yönetimi ile ilgili çalışmalar devamlılıktan yoksun olmakta, dolayısıyla bir birikimi, ihtisaslaşmayı, kurumsallaşmayı tesis edememektedir. Bu durum işin özü ile yani universal anlayışla bağdaşmaz. Bu sebeple, öncelikle yapılması gereken şey; bu çalışmaları devamlılığı olan uzmanlaşmış bir kurum eliyle yürütmektir.

YÖK ya da "adı" başka bir şey...

Alt yapı, öğretim elemanı ve akademik hayatın yeşerebileceği sosyal çevre olarak hiç de uygun olmayan il-ilçelerde bile yükseköğretim kurumlarının açıldığı, dolayısıyla üniversite sayısının hızla arttığı günümüz Türkiye'sinde, yükseköğretimi derleyip toparlayacak bir üst kurumun gerekliliği yadsınamaz bir gerçektir. YÖK'ün çeyrek yüzyıldır yaptığı yanlışlar, ortaya koyduğu yetersizlikler yada adı anıldığında oluşturduğu olumsuz çağrışımlar böyle bir gereksinimi ortadan kaldırmaz.

Kuruluşu:

- Cumhurbaşkanı'nın seçeceği akademisyenler (emekli olmuş yada çalışmakta olan), üniversitelerde bilim alanlarından seçilerek gelen öğretim üyeleri, Başbakanlık, MEB, Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ile TÜBİTAK, TÜBA, TAEK gibi kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan kamu tüzel kişiliğine haiz bir kurumdur.

- Kurul, başkanlık için hükümet üyeleri dışındaki öğretim üyeleri arasından iki kişiyi seçer. Cumhurbaşkanı bunlardan birini YÖK Başkanı olarak atar. Başkan ve üyelerin görev süresi dört yıldır ve bir defadan fazla seçilebilirler. Kurul üyeleri üçte iki çoğunlukla başkanın görevden alınması için Cumhurbaşkanı'na teklifte bulunabilirler.

Görevleri:

- Üniversiteler arasında işbirliği ve yardımlaşmayı teşvik etmek, sorunları gidermek, yeni kurulan üniversitelere yardımcı olmak ve tüm yükseköğretim kurumları arasında koordinasyonu sağlamak.

- Evrensel bilim gerektirdiği şekilde akademik nitelikteki ölçütleri saptamak ve bu ölçütler çerçevesinde yükseköğretim kurumlarında eğitim-öğretim, akademik ünvanlarda yükselme vb. işlemlerin yürütülmesini izlemek, değerlendirmek.

- Yüksekokul, fakülte ve üniversite açılması, bölünmesi, birleştirilmesi ve kapatılması hususlarında hükümete görüş bildirmek.

- Amaç, hedef ve stratejisini belirlemede yükseköğretim kurumlarına yardımcı olmak ve bu hususlarda gösterdikleri performansı izlemek, değerlendirmek.

- İç ve dış akreditasyon kurumlarıyla işbirliği yaparak ülke genelindeki yükseköğretim kurumlarını Avrupa Birliği standartlarına yükseltmek hususunda çalışmalar yapmak.

- Yükseköğretim kurumlarına yapılacak genel bütçe yardımlarının esaslarını belirlemek ve bu esaslar çerçevesinde gösterdikleri performansa göre yapılacak yardımı tespit ederek hazırlanan dosyaları hükümete sunmak.

- Yükseköğretimin önündeki yığılmaları önleyici tedbirler almak. Bu amaçla;

.Hükümet ve MEB ile işbirliğine gitmek, mesleki eğitimin "işyerlerinde bu okullardan mezun olanlar dışındakilere iş verilmesinin yasaklanması ve sigorta yapılmaması şeklinde" öne çıkarılması, mesleki liselerdeki programların geliştirilmesi ve lisans öğretimine devamlarının kolaylaştırılması hususlarında çalışmalar yapmak.

. Üniversiteleri; ihtisaslaşmaya, sektörde iş bulma şansı

yüksek olan butik üniversiteler açmaya, geniş kitlelere ucuz eğitim olanakları sağlayacak uzaktan eğitim sistemlerinin (telekomünikasyon, bilişim sistemleri, sanal üniversiteler) geliştirilmesine yönlendirmek ve yapılan çalışmalarını desteklemek.

- Rektörler, dekanlar ve yüksekokul müdürleri hakkında disiplin soruşturması gerektiren halleri bir dosya halinde Yükseköğretim Yüksek Disiplin Kurulu (YYDK) na sunmak.

- Bilim alanlarından seçilerek gelen üyelerden "Etik Kurul" oluşturmak.

- Ülke çapında "Bilim politikaları"nın oluşturulmasına destek vermek.

- Tüm yükseköğretim hakkında her yıl bir "genel durum değerlendirmesi" yapmak, hazırlanan dosyaları Cumhurbaşkanı, hükümet ve (genel hatlarıyla) kamuoyuna sunmak.

Üniversite Sosyal Konseyi (ÜSK)

Kuruluşu:

- Kurul; illerdeki sanayi ve ticaret odaları, STK'lar, işçi sendikaları, il genel meclisi, belediye meclisi, kamu kurumu niteliğindeki meslek odaları, mezunlar derneği, üniversite öğretim üyeleri derneği, YURTKUR Bölge Müdürlüğü, üniversite öğrenci derneği temsilcileri ile özel veya tüzel aynı-nakti en yüksek bağıшта

bulunan kişiler ve ilin o seneki vergi rekortmenlerinden oluşur.

İşlevi:

- Bu konsey tüm kesimlerle üniversite arasındaki yardımlaşma, yakınlaşma ve işbirliğini sağlamaya yönelik çalışmalar yapar. Yatırımların bölgesel ihtiyaçlara göre planlanması, fakülte ve bölümlerin bölgesel ihtiyaçlara göre açılması yada kapatılması, üniversitede üretilen mal ve hizmetlerin değerlendirilmesi, üniversite bütçesine ek kaynak sağlanması konularında ayni-nakti ve fikri katkı yapar. Eğitim ve öğretimin insan hak ve özgürlükler çerçevesinde ve adalet duygusu ile halk katmanlarına yaygınlaştırılmasına yardım eder. Öğrencilerin yiyecek, giyecek, barınma, moral değerler, diğer sosyal, kültürel ve idare ile ilgili konulardaki sorunlarını çözmek için çaba sarfeder. Öğretim üyelerinin bilimsel ve sosyal etkinliklerine destek verir.

- Bütün bunlar için konsey özerkliğe halel getirmeden üniversitenin tüm işleyişiyle ilgili konuları izler, inceler ve gerekli kararları alır. Hazırlanan raporları üniversite yönetim kurullarına ve Yükseköğretim Merkez Sosyal Konseyine(YMSK) sunar, gerekli gördüklerini kamuoyuyla paylaşır.

- Alınan kararlar tavsiye niteliğindedir. Gerektiğinde, rektör, dekan ve yükseköğretim

müdürleri için soruşturma açılmak üzere YYDK'ya başvurabilir.

Gereği ve amacı:

- Doğrusunu söylemek gerekirse, sadece "insanımızın yücelmesini ve bulunduğu ilin yükseköğretim kurumunun ya da ülkenin yükselmesini" düşünenecek, karni- gözü doymuş, ruh dünyası olgunlaşmış, erdemli ve yetkin insanların çok da bol olmadığı günümüz Türkiye'sinde; üniversitelerimizi, özellikle Anglosakson modelde yönetimi üstlenen (çoğu üniversite dışı) "üst yöneticiler-konsey-mütevelli heyet" gibi oluşumlara teslim etmek pek de mümkün görülmemektedir. Oysa dünya'da yaşananlar, bu tarz bir idari yapılanma ve yönetim anlayışının giderek yaygınlaştığını ortaya koymaktadır. Haklı olarak belki de, sözü edilen ve benzeri sebeplerle "ülkemiz, henüz böyle bir yönetim modeline hazır değil" denilebilir. Ancak kabul etmek durumundayız ki eğer başarı ordaysa, buna bir yerden başlamak gerekiyor. İşte, kanımca, ÜSK ve bunun üst kuruluşu olan YMSK böyle bir başlangıcın ya da ülkemize uyabilecek yeni bir modelin ilk adımları olacaktır.

Yükseköğretim Merkez Sosyal Konseyi(YMSK)

Kuruluşu:

TBMM Milli Eğitim Komisyonu, Plan Bütçe Komisyonu,

İnsan Hakları Komisyonu, Adalet komisyonu, YÖK, TÜBA, TÜBİTAK, TAEK, YURTKUR Genel Müdürlüğü, kamu kurumu niteliğindeki meslek odalarının üst kuruluşları, Belediyeler Birliği, işçi-işveren ve kamu sendikalarının konfederasyonları, öğretim üyeleri dernekleri ve öğrenci merkez konseyi temsilcileri ile Türkiye vergi rekortmenleri ve üniversitelere en büyük bağışta bulunan özel veya tüzel kişiliklerden oluşur.

İşlevi:

- Ülkenin bilim politikalarının oluşturulmasında katkı sağlar. Sektörlerin ihtiyaç duyduğu insan gücünün yetiştirilmesi, üniversitelerde yapılacak bilimsel çalışmalarda (piyasalara göre) proje önceliklerinin belirlenmesi, üniversiteler ile hükümet-kurumlar-halk ve sektörler arasında yakınlaşma ve yardımlaşmanın sağlanması, öğretim üyesi ve öğrencilerin sosyal-kültürel-maddi ve idare ile ilgili sorunlarının çözümlenmesi, eğitim ve öğretimin tüm ülke sathına ve halk katmanlarına yayılması, bireylerin eğitim haklarının korunması vb. hususlarda çalışmalar yapar.

- Bütün bunlar için konsey üniversite özerkliğine halel getirmeden tüm yükseköğretim ve YÖK'le ilgili işleyişi izler, inceler ve gerekli kararları alır. Bu çerçevede YÖK ve üniversitelere tavsiyelerde bulunur.

Bütün bu değerlendirme ve tavsiyelerden elde ettiği sonuçları, kurumların yeterliliği hususunda kanaatlerini de belirterek bir dosya halinde Cumhurbaşkanına sunar.

- Konsey YÖK başkanı ve üyeleri ile rektörler hakkında da inceleme yapabilir. Gerekli gördüğü dosyaları YYDK ve Cumhurbaşkanına sunar.

Yükseköğretim Yüksek Disiplin Kurulu(YYDK)

Kuruluşu:

YÖK ve YMSK temsilcilerinden oluşur.

Görevi:

Yükseköğretimin en üst disiplin kurulu olarak görev yapar. (Yönetmelikte belirtilecek esaslar çerçevesinde) YÖK başkanı ve üyeleri ile rektörler, dekanlar ve yüksekokul müdürleri hakkında uyarı veya kınama cezası verebilir. Gerekli gördüğü durumlarda; dekanlar ve yüksekokul müdürlerini görevden alır. YÖK başkanı, YÖK üyeleri, rektörler için ise dosyayı Cumhurbaşkanına sunar.

Üniversite Yönetimi

Yönetim felsefesi ve bugünkü durum:

- Kanun, temel olarak "rektörün nasıl seçileceği değil üniversitenin nasıl yönetileceği" felsefesi üzerine kurulmalıdır. Çünkü yönetimde "kurumu kimin yönettiği değil kurumun nasıl yönetildiği" önemlidir. Tam

da bu noktada bir Çin atasözünü hatırlamakta yarar var sanıyorum: "Hükümdar adil ise kanunun gereği yoktur, hükümdar adil değil ise kanunun anlamı yoktur".

- Mevcut Yükseköğretim kanununa göre uygulanmakta olan seçim demokratik gibi görünmesine rağmen, aslında tam bir aldatmaca ve komediden ibarettir. Okuma yazmaktan mahrum kalmış olan benim köylüm Mehmet ağa'nın veya

Fatma teyze'nin siyasi seçimlerdeki bir oyu gerçek ve bir "tam oy" sayılırken ve mesela Sinop Belediye Başkanlığında olduğu gibi Belediye başkanını değiştirebilirken, anlı şanlı bir öğretim üyesinin oyu yarım, çeyrek ya da onda bir, hatta ellide bir sayılabilmektedir. Dolayısıyla bu seçim yönteminin demokrasiyle uzaktan yakından bir alakası yoktur. Bu şekilde çoğulcu olamayan seçim; kamplamalara, çekişmelere, husu-

metlere, ideolojik yada başka türlü çıkarsal ilişkilere sebep olmaktadır. Üstelik bu sistem seçmenlerin seçilen tarafından atandığı (rektörün kendisini seçecek öğretim üyesini ataması) bir sistemdir ki bu yönüyle de dünya'da eşi benzeri olmayan bir özelliğe sahiptir.

- Ne var ki bütün bu olumsuzluklara rağmen, belli bir atmosferin içine girmiş ve seçimleri benimsemiş olan üniversite camiası, şu an için atama yöntemini veya bir başka yöntemi kabul edecek durumda değildir. Adalet duygusunun yeterince yerleşmediği, liyakatın içtenlikle benimsenmediği, çoğu zaman hukukun üstün ol(a)madığı ülkemizde; bu atamalar şüphesiz tartışmalara yol açacak ve lüzümsüz gerginliklere sebep olacaktır. O halde, çıkarılacak yeni kanunda; rektörlerin göreve gelme yöntemi olarak yine "seçim" ama daha katılımcı, daha demokratik, daha çoğulcu ve de verilen her oyun değerini bulacağı seçmene daha saygılı bir yöntem sanıyorum en tutarlı yol olacaktır.

Seçim:

- Rektörler için yeni seçim yöntemi şöyle olabilir: Üniversitelerde seçim yapılır. Adaylardan geçerli oyların üçte birinden bir fazlasını alan iki aday Cumhurbaşkanına sunulur. Eğer ilk turda iki aday bunu başaramamışsa, en çok

oyu alan üç aday arasında ikinci tur oylama yapılır ve geçerli oylaran üçte birinden bir fazlasını alan iki aday Cumhurbaşkanına sunulur. Cumhurbaşkanı da bu iki adaydan birini rektör olarak atar.

- Dekanlar ve yüksekokul müdürleri için de aynı seçim yöntemi benimsenir ve iki aday rektörün tercihi ile birlikte Cumhurbaşkanına sunulur. Cumhurbaşkanı bunlardan birisini dekan veya yüksekokul müdürü olarak atar. Böylece yetkileri belli ölçüde kurullara devredilerek kısmen azaltılmış, sorumluluğu ise ÜSK, YMSK ve YÖK e karşı arttırılmış olan rektör de çalışacağı dekanlar ve yüksekokul müdürlerinde tercihte bulunmak suretiyle bir ölçüde ekibini oluşturmuş icraattaki etkinliğini arttırmış olur.

Rektörün Görevi:

- Üniversitenin tüzel kişiliğini temsil etmek.
- Yönetim kurulları ve senatoya başkanlık etmek (Senatonun başkanını kendi içinden seçmesi düşünülebilir) ve alınan kararları uygulamak.
- Akademik özgürlüğü korumak, idari ve mali özerkliğin genişletilmesi için çalışmalar yapmak.
- Yıllık performans kriterleri ile özdeğerlendirme raporu hazırlamak ve YÖK'e sunmak.

Kurullar

Kuruluş:

Kurulların (Yönetim kurulu ve senato) üye sayısı; yönetim ve denetimdeki katılımı ve ortak sorumluluğu arttırmak amacıyla bugünkünden daha geniş tutulmalıdır. Kurullarda üniversite dışından (sosyal konseyden) ve öğrenci konseylerinden de üyeler olmalıdır. Kurullar, bugün olduğu gibi sadece rektörün seçtiği kişilerden oluşan emir-komuta zincirindeki birlikler gibi değil, çok kesimli, tarafsız, heterojen yapıdaki bağımsız oluşumlar olarak düşünülmelidir.

Yönetim Kurulunun Görevi:

- Üniversitenin yıllık bütçesini, kısa-orta ve uzun vadeli stratejik gelişme planlarını hazırlamak.
- Kadrolar dahil olmak üzere akademik konular dışındaki tüm konuları karara bağlamak ve uygulamak.

Senatonun Görevi:

- Üniversitenin misyonunu ve vizyonunu belirlemek.
- Üniversitelerin akademik kadro ihtiyacı dahil olmak üzere akademik içerikli tüm konularda karar vermek ve bunların uygulanmasını denetlemek.

Denetleme

- Yeni üniversite kanununda YÖK Yüksek Denetleme Kurulu kaldırılmalıdır. "Topluma önderlik et, ülkeyi ileri götür" denilen üniversiteler, bu meyanda rüştünü ispat etmiş kurumlar olarak düşünülmeli, denetim için otokontrol yanında genel denetim mekanizmalarının varlığının

yeterli olacağı baştan kabul edilmelidir.

- Genel denetim mekanizmaları: Maliye, Sayıştay denetimi yanında gerektiğinde devreye giren Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Devlet Yüksek Denetleme Kurulu vs.

- Otokontrol:

- Kurullara verilen yetkilerle üst idarecilerin sorumluluğunun ve uygulamalardaki denetimin genişletilmesi,
- Bir sonraki seçimleri kazanabilmek için daha düzgün, verimli ve yapılanın hesabını vermek durumunda olunması,
- ÜSK, YMSK ve YÖK'e karşı oluşturulan sorumluluk, özdeğerlendirme raporunda herşeyi açıklıkla belirtmek zorunluluğu. Bu rapor ve dosyaların kamuoyuyla paylaşılmasının getireceği manevi sorumluluk,
- Genel bütçeden daha yüksek pay alabilmek için bütçenin çar-çur edilmeden maliyet-fayda (verimlilik) esasına göre harcanma zorunluluğu,
- Bütçeyi denkleştirmek için kadrolara eleman alımında ve diğer zorunlu olmayan harcamalarda dikkatli olmak zorunluluğu,
- Araştırma, yayın ve diğer tüm faaliyetlerinin, akademik değeri düşünülürken, bütçeye getireceği yük de gözardı edilmeden bir dengeye oturtulması ve "Genel Bütçeden pay alabilmek için öğrencinin, piyasadan kaynak sağlayabilmek için sektörlerin" ilgisini çekmek zorunluluğu sanıyorum denetim için fazlasıyla yeterli olacaktır

YÖK ve Üniversite Reformu

Prof. Dr. Seyit Mehmet Şen*

Kendi kısır akıllarına göre, yapacakları müdahalenin haklı gerekçesini oluşturabilmek amacıyla anarşi ve teröre göz yumanlarca çıkartılan YÖK yasası, cumhuriyet tarihimizde belki de yürürlüğe girdiği günden beri üzerinde en çok tartışılan yasa konumundadır. Öyle ki, yakın zamanlara kadar her seçim döneminde ülkemiz yönetimine talip olan bütün siyasi partilerin beyannamelerinde bu yasayla ilgili yapılması gereken kimi şeyler mutlaka yer almıştır. Fakat YÖK etkili bazı çevrelerce, müesses nizamın korunması ve kullanılması için olmazsa olmaz derecesinde bir güç merkezi, mevcut durumun devamını planlayan ve sağlayan bir üs, halkın değerlerini hiçe sayan odak olarak görülmeye ve bir koçbaşı gibi kullanılmaya başladığından bu yana, olduğu şekilde bırakılmasının daha yararlı olacağı gerekçesiyle, sadece kendi halkının partisi olmayı yeğleyen en eski siyasi kuruluşumuz başta olmak üzere, kimi partilerin gündeminden tamamen olmasa bile kısmen çıkarılmıştır.

Yürürlüğe girdiği tarihten bu yana yapılan değişikliklerle adeta yamalı bohçaya dönen 2547 sayılı bu 12 Eylül yasasının ülke eğitimine ne getirdiğine, ülke eğitiminden ne götürdüğüne bakmadan önce yakın dönem yüksek öğretim tarihimize ve üniversite reformu olarak nitelenen kimi düzenlemelere kısaca göz atılması yararlı olacaktır.

Yakın Dönem Eğitim Tarihimiz

(Bu kısım "Türkiye'de ve Dünyada Yüksek Öğretim Bilim ve Teknoloji" kitabından özetlenmiştir.)

Ülkemizin batı tipindeki ilk yüksek öğretim kurumları 1773 yılında kurulan Mühendishane-i Berri Hümayun ile Mühendishane-i Bahri Hümayun Mektepleridir. Bu mektepler 1909'da Mühendis Mektep-i Âlisi olarak yeniden organize edilmişler; 1944 yılında ise mektep bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesi haline getirilmiştir.

Tıbbiye'nin kuruluşu 1827, Harbiye'nin kuruluşu 1834 ve bugünkü Ziraat Fakültelerinin temelini oluşturan Halkalı Ziraat

"Başma inen haksız bir yumruğun sabibi kim olursa olsun bunun bence ehemmiyeti yoktur.

Haksız yumruk ister bir bakimiyet hakkına dayanan bir hükümdar yumruğu, ister arkasını millet manevi şahsına dayamak suretiyle hükmeden bir şahıs veya zümre yumruğu olsun, bu müsavidir.

Mutlakiyet, hükümler şahsi veya kolektif olmasından değil, kuvvet dengesizliğinden, hak ve hürriyetin teminatsızlığından doğar."

Ali Fuat Başgil

"Güç söz konusu olduğunda insanlara hiçbir zaman güvenme ve onları kötü eylemlerde bulunmalarını için anayasanın zincirlerine bağla."

Thomas Jefferson

"Eğer insanlar melek olsalardı devlete gerek kalmazdı. Eğer melekler devleti yönetselerdi, o zaman da devleti kontrol etmeye ve sınırlamaya gerek olmazdı. Devletin temeli güçtür ve insanın elinde bulunan bu güç her zaman kötülüğe maruz bırakılabilecektir."

James Madison

"İnsan özgür doğdu ve her yerde zincirlere vurulu yaşıyor.

Tecrübe göstermektedir ki, güç sabibi her insan sahib olduğu gücü kötüye kullanmaya eğilimlidir. Siyasal özgürlük ancak yönetime sınırların konulduğu yerde var olabilir. İktidar sabibi her insan bu iktidarı kötüye kullanma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Eğer gücün kötüye kullanılmasını istiyorsak kendi kendini durdurmasını, denetlemesini sağlayacak bazı önlemler almamız zorunludur."

j. j. Rousseau

"Vatan müdafasının en ucuz ve en emin yolu eğitimidir."

Buchet

* Van 100.Yıl Üniversitesi Eski Rektörü

Mektep-i Âlisi'nin kuruluşu ise 1847'dir.

Amerikalı misyoner Cyrus Hamlin 1863'de Robert Koleji kurmuş (bugünkü Boğaziçi Üniversitesi); bu kuruma 1912'de mühendislik bölümleri eklenmiştir.

Batı tipi ilk modern üniversite 1865'de kurulmuştur. 1870 ve 1874'de iki kez yeniden düzenlenen bu üniversite 1881'de kapanmış ise de 1900 yılında Darülfünun-i Osmanî adıyla Cağaloğlu'nda Mülkiye Mektebinin binasında yeniden açılmıştır. Bu arada üniversitenin bünyesinde, daha önce açılanlara (Mülkiye Mektebi 1877, Hukuk Mektebi 1878) ek olarak Ulum-u Aliye-i Diniye (yüksek din ilimleri), Edebiyat, Ulum-ı Riyaziye (matematik ilimler/fizik, kimya, matematik) ve Tabiiye bölümleri (biyoloji/tabii bilimler) faaliyete geçirilmiştir.

Ticaret Mektep-i Âlisi (bugünkü Marmara Üniversitesi) ile Mektep-i Sanayi-i Nefise-i Şahane (bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi) 1882'de, Kondüktör Mektep-i Âlisi (bugünkü Yıldız Teknik Üniversitesi) ise 1911'de kurulmuşlardır.

Darülfünun içinde ilk araştırma enstitüsünün kuruluşu ise 1915'dir.

Ülkemizde batı tipi ilk bilimsel dernek 1826'ya kadar faaliyet-

lerini sürdüren Beşiktaş Cemiyet-i İlmîyesi'dir. Darülfünun'un kitaplarını yazmak üzere 1851 yılında Encümen-i Daniş kurulmuş; on yıl sonra kapanan bu kurumun faaliyetleri bir süre 1861'de kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye tarafından yürütülmüştür. Ülkemizde batı tipi ilk bilimsel dergi bu Cemiyet tarafından 1862 yılında Mecma-i Fünun adıyla çıkarılmıştır.

Ülkemiz yüksek öğretiminde reform olarak nitelenebilecek ilk çalışma 1900 yılında Darülfünun'un açılışıyla gerçekleşmiştir. 1924 Yılında çıkarılan 430 sayılı Tevhit-i Tedrisat Kanunu cumhuriyet döneminin ülke eğitimine en köklü yaklaşımıdır. Bu kanun doğrultusunda çıkarılan 493 sayılı yasa ile Darülfünun-i Osmanî, İstanbul Darülfünun'u haline getirilmiş ve isimleri fakülte olarak değiştirilen diğer eğitim kurumlarının yanında 1925 yılında kurulan İlahiyat Fakültesi

de bu üniversitesinin bünyesinde yer almıştır.

Ülkemizde üniversite reformu olarak tanımlanan ilk yasa 31 Mayıs 1933'de çıkarılan 2252 sayılı yasadır. Buna göre İstanbul Darülfünun'un adı İstanbul Üniversitesi olmuş, idari yapıda yeni düzenlemelere gidilmiştir.

İkinci üniversite reformu ise 1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı Üniversite yasası olup, bu yasa çerçevesinde daha önce kurulmuş olan fakülteleri bünyesine alarak Ankara Üniversitesi hayata geçirilmiştir.

Görüldüğü gibi daha çok isim değişikliğine dayalı bir seri reformdan sonra, gözlerden kaçan bir başka reform 1973 yılında çıkarılan 1750 sayılı Üniversite Kanunu ve 1765 sayılı Üniversite Personel kanunudur. Bu iki kanunla ODTÜ dışındaki bütün üniversitelerin tek çerçevede içinde mütalaa edilmesi amaçlanmıştır;

denetleme, planlama ve koordinasyon organı olarak Yükseköğretim Kurulu'nun kurulması öngörülmüştür. Bu kurulun başkanı Millî Eğitim Bakanı olup, kurulda her üniversitenin seçilmiş bir temsilcisi ile bunların toplamına eşit sayıda değişik bakanlıklardan atanan hükümet temsilcileri yer almaktaydı. Yine bu kanun çerçevesinde her üniversitenin rektörü ve ikişer temsilcisinden oluşan (üniversitelerin sayısı az olduğu için olmalı) Üniversitelerarası Kurul oluşturuldu.

Gerek 1750 sayılı yasada yer alan Yükseköğretim Kurulu (adııyla sanıyla bugünkü YÖK) ile ilgili madde, gerekse ODTÜ'nün ayrıcalığı 1961 Anayasa'sındaki "Üniversiteler kendi seçtikleri organlar eliyle yönetilir" hükmüne aykırı bulunarak Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi.

Ve yedi yıllık bir gecikmeden sonra, önce YÖK'ün önündeki 1961 Anayasası ortadan kaldırıldı; sonra akademisyenleri, öğrencileri, özgürlükleri, bilimsel düşünceyi, aykırılıkları, universal eğitimi ve topyekûn üniversiteleri zapt-ü rapt altına alan 2547 sayılı yasayla YÖK kuruldu. Yasanın amacında bu zapt-ü rapt altına alışı açıkça belirtilmektedir:

"Bu kanunun amacı; yükseköğretimle ilgili amaç ve ilkeleri

"Yükseköğretim Kurulu; tüm yükseköğretimi düzenleyen ve yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerine yön veren, bu kanunla kendisine verilen görev ve yetkiler çerçevesinde özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip, bir kuruluştur."

belirlemek, bütün yükseköğretim kurumlarının ve üst kuruluşlarının teşkilatlanma, işleyiş, görev yetki ve sorumlulukları ile eğitim-öğretim, araştırma, yayım, öğretim elemanları, öğrenciler ve diğer personel ile ilgili esasları bir bütünlük içinde düzenlemektir."

YÖK kendini tarif ederken de bu zapt-ü raptın yüzünü açıkça gösterir:

"Yükseköğretim Kurulu; tüm yükseköğretimi düzenleyen ve yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerine yön veren, bu kanunla kendisine verilen görev ve yetkiler çerçevesinde özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip, bir kuruluştur."

YÖK bu özerkliği istediğinde bağımsızlık olarak algılar ve kimi yerlerin sözcüsü olarak hükümetlerin karşısında bir kale gibi durur. Bu arada güvenlikle

ilgili kolluk görevini yasa maddesi olarak hatırlatır:

"Rektörlerin disiplin işlemlerini kovuşturmak ve karara bağlamak, öğretim elemanlarından bu Kanunda öngörülen görevleri yerine getirmekte yetersizliği görülenler ile bu Kanunda belirlenen yükseköğretimin amaç, ana ilkeleri ve öngördüğü düzene aykırı harekette bulunanları rektörün önerisi üzerine veya doğrudan, normal usulüne göre, yükseköğretim kurumları ile ilişkilerini kesmek veya denenmek üzere başka bir yükseköğretim kurumuna atamak."

YÖK bu görevinin gereğini yerine getirir ve kendi şablonuna uymayan bir çok rektörü, sudan bahanelerle görevden alır veya onları istifaya zorlar. Bu arada ülke yükseköğretiminin efsane isimlerinden Atatürk Üniversitesi' nin unutulmaz rektörü merhum Kemal Bıyıkoğlu ve benzeri öğretim üyeleri ahir ömürlerinde denenmek üzere başka üniversitelere gönderilirler. Böylece surdan açılan delikten içeri girme başarısı gösteren, kendi anlayışlarının yabancı kimi unsurlar temizlenmiş olur.

Üniversiteleri bir kışla anlayışıyla yönetme hevesiyle çıkarılmış olsa da; her şeye rağmen içindeki kimi maddelere baktığımızda bu yasanın çok ta kötü olmadığını görürüz:

Yükseköğretimin

amacı:

a) Öğrencilerini:

-ATATÜRK inkılâpları ve ilkele-
ri doğrultusunda ATATÜRK
milliyetçiliğine bağlı,

-Türk Milletinin milli, ahlaki,
insani, manevi ve kültürel
değerlerini taşıyan, Türk
olmanın şeref ve mutluluğunu
duyan,

-Toplum yararını kişisel çıkarı-
nın üstünde tutan, aile, ülke ve
millet sevgisi ile dolu,

-Türkiye Cumhuriyeti Devleti-
ne karşı görev ve sorumluluk-
larını bilen ve bunları davranış
haline getiren,

-Hür ve bilimsel düşünce
gücüne, geniş bir dünya görü-
şüne sahip, insan haklarına
saygılı,

-Beden, zihin, ruh, ahlak ve
duygu bakımından dengeli ve
sağlıklı şekilde gelişmiş,

-İlgi ve yetenekleri yönünde
yurt kalkınmasına ve ihtiyaç-
larına cevap verecek, aynı
zamanda kendi geçim ve
mutluğunu sağlayacak bir
mesleğin bilgi, beceri, davranış
ve genel kültürüne sahip
vatandaşlar olarak yetiştirmek.

b)Türk Devletinin ülkesi ve
milletiyle bölünmez bir bütün
olarak, refah ve mutluluğunu
artırmak amacıyla; ekonomik,
sosyal ve kültürel kalkınmasına
katkıda bulunacak ve hızlan-
dıracak programlar uygu-
layarak, çağdaş uygarlığın
yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir
ortağı haline gelmesini sağla-
mak.

c) Yükseköğretim kurumları
olarak yüksek düzeyde bilimsel
çalışma ve araştırma yapmak,

bilgi ve teknoloji üretmek, bilim
verilerini yaymak, ulusal alanda
gelişme ve kalkınmaya destek
olmak, yurt içi ve yurt dışı
kurumlarla işbirliği yapmak
suretiyle bilim dünyasının seçkin
bir üyesi haline gelmek, evren-
sel ve çağdaş gelişmeye katkıda
bulunmak.”

“Yükseköğretim aşağıdaki
"Ana ilkeler" doğrultusunda
planlanır, programlanır ve
düzenlenir:

Öğrencilere, ATATÜRK inkı-
lâpları ve ilkeleri doğrultusunda
ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı
hizmet bilincinin kazandırılması
sağlanır.

Millî Kültürümüz; örf ve adet-
lerimize bağlı kendimize has

şekil ve özellikleri ile evrensel kültür içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere, milli birlik ve beraberliği kuvvetlendirici ruh ve irade gücü kazandırmak.

Yükseköğretim kurumlarının özellikleri, eğitim-öğretim dalları ile amaçları gözetilerek eğitim-öğretimde birlik ilkesi sağlanır.

Eğitim-öğretim plan ve programları, bilimsel ve teknolojik esaslara, ülke ve yöre ihtiyaçlarına göre kısa ve uzun vadeli olarak hazırlanıp sürekli olarak geliştirilir.

Yükseköğretimde imkân ve fırsat eşitliğini sağlayacak önlemler alınır.”

“Yükseköğretim kurumlarının geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, genişletilmesi ve bütün yurda yaygınlaştırılması amacıyla-yönelik olarak yenilerinin açılması, öğretim elemanlarının yurt içinde ve dışında yetiştirilmeleri ve görevlendirilmeleri, üretim-insan gücü-eğitim unsurları arasında dengenin sağlanması, yükseköğretime ayrılan kaynakların ve ihtisas gücünün dağılımı, milli eğitim politikası ve kalkınma planları ilke ve hedefleri doğrultusunda ülke, çevre ve uygulama alanı ihtiyaçlarının karşılanması, örgün, yaygın, sürekli ve açık eğitim-öğretime de kapsayacak

Yükseköğretimde imkân ve fırsat eşitliğini sağlayacak önlemler almakla görevli olanlar, bir yandan 'haydi kızlar okula' kampanyaları düzenlenip, kızların okumaları teşvik edilirken, öte yandan başörtüsünü bahane ederek, kimilerinin önlerini keseceğinden endişe ettikleri genç kızlarımızın okuma haklarını ellerinden almışlardır.

şekilde planlanır ve gerçekleştirilir.”

Yasayla kendilerine çok güzel kimi görevler verildiği halde, 1995 yılından itibaren YÖK'ün başına geçenler, bunları hiç dikkate almamışlar ve cumhurbaşkanlarından ve onların da dahil olduğu konjonktürden istifade ederek, kanunla kendilerine verilmeyen yetkileri de üstlenip üniversiteleri tam olarak kontrolleri altına almışlar, el birliği ile buraları bilim yapılamaz, düşünce üretilemez, özgün eser verilemez lise seviyesinde eğitim veren birer kuruluş haline getirmişlerdir.

Örneğin, yasaya göre, yükseköğretimde imkân ve fırsat

eşitliğini sağlayacak önlemler almakla görevli olanlar, bir yandan 'haydi kızlar okula' kampanyaları düzenlenip, kızların okumaları teşvik edilirken, öte yandan başörtüsünü bahane ederek, kimilerinin önlerini keseceğinden endişe ettikleri genç kızlarımızın okuma haklarını ellerinden almışlardır. Bu zulüm yetmemiş olmalı ki, bu kez düz lise öğrencilerinin sahip oldukları hakların hepsine sahip olmaları gereken, yasal tanımıyla lise muadili, yani liseye eşit olarak kurulan meslek liselilerin önlerini defacto olarak keserler.

YÖK'e olduğu gibi aslında yasaya göre yükseköğretim kurumlarına verilen görevlere de sanırım kimse itiraz edemeyecektir:

“Türk toplumunun yaşam düzeyini yükseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilim verilerini söz, yazı ve diğer araçlarla yaymak.

Ülkenin bilimsel, kültürel, sosyal ve ekonomik yönlerde ilerlemesini ve gelişmesini ilgilendiren sorunlarını, diğer kuruluşlarla işbirliği yaparak, kamu kuruluşlarına önerilerde bulunmak suretiyle öğretim ve araştırma konusu yapmak, sonuçlarını toplumun yararına sunmak ve kamu kuruluşlarıncı istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşün-

celerini ve önerilerini bildirmek.

Yörelereindeki tarım ve sanayinin gelişmesine ve ihtiyaçlarına uygun meslek elemanlarının yetişmesine ve bilgilerinin gelişmesine katkıda bulunmak, sanayi, tarım ve sağlık hizmetleri ile diğer hizmetlerde modernleşmeyi, üretimde artışı sağlayacak çalışma ve programlar yapmak, uygulamak ve yapılanlara katılmak, bununla ilgili kurumlarla işbirliği yapmak ve çevre sorunlarına çözüm getiren önerilerde bulunmak.

Yükseköğretim kurumları, Yükseköğretim Kurulunun yapacağı plan ve programlar uyarınca, öğrencilerin beden ve ruh sağlığının korunması, barınma, beslenme, çalışma,

dinlenme ve boş zamanlarını değerlendirme gibi sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve bu amaçla bütçe imkânları nispetinde okuma salonları, yataklı sağlık merkezleri, mediko sosyal merkezleri, öğrenci kantin ve lokantaları açmak, toplantı, sinema ve tiyatro salonları, spor salon ve sahaları, kamp yerleri sağlamakla ve bunlardan öğrencilerin en iyi şekilde yararlanmaları için gerekli önlemleri almakla görevlidirler.

Yükseköğretim kurumları, özel ve kamu kuruluşları ile işbirliği yaparak mezunlarına iş bulmada yardımcı olurlar.

Üniversiteler rehberlik ve psikolojik danışma merkezleri

kurar, öğrencilerin kişisel ve ailevi sorunlarını çözümlenmeye çalışır.”

*

Anlaşılacağı gibi aslında çok kötü olan YÖK yasası değil, bu yasayla görevlendirilen yöneticilerin kendilerine verilen yetkileri defakto olacak şekilde çok kötü kullanmalarıdır. Bu bakımdan YÖK yasası ile ilgili kimi düzenlemeler yaparken çok dikkatli olunması ve yöneticilere olağanüstü yetkilerin verilmemesi gerekir. Aksi halde verilen yetkiler bu kez ülkenin kültürüne ve tarihine sahip kabul edilen kişilerce kötüye kullanılacak, dolayısıyla değişen bir şey olmayacaktır. Bilindiği gibi önemli olan adil uygulamadır. Zulmü kim yaparsa yapsın zalimdir ve onlardan mutlaka uzak durulmalıdır.

*

Kelime olarak yeniden şekil verme, yaygın anlaşılır anlamıyla yenileşme ve maalesef hak etmediği halde gelişmenin sihri olarak anlaşılan batı kökenli reform kelimesi ülkemiz aydınları ve siyasileri tarafından “çaya çorbaya limon” misali her derde deva olacak biçimde çokça kullanılır. Oysa her gelişme aynı zamanda bir yenileşme olduğu halde, her yenileşme bir gelişme değildir; daha doğrusu olmayabilir de.

Çünkü her gelişmede insanların ve çevrenin yararına bazı şeyler bulunduğu halde, her yenileşmede insanların ve çevrenin yararına kimi şeyler bulunmayabilir.

Hal böyle olunca, eğer reform veya yenileşme/değişme/değişim insanlara ve çevreye yarar sağlıyorsa bir sihir gücüne sahip olarak kabul edilebilir de, eğer insanlara ve top yekûn çevreye yarar yerine zarar veriyorsa sihirli bir kelime olarak kabul edilemez. Bu bakımdan “eğitimde reform” ya da “yüksek öğretimde reform/üniversite reformu gibi” kelime ve kavramları kullanırken, bunların sihirden önce ne getirip ne götürdüğüne bakmamız gerekir.

*

Önerilerimiz

Bir yönetimde esas olan, yönetimin nasıl olduğu veya yöneticilerin oraya nasıl geldiği değil, uygulamanın mutlaka adil olmasıdır. Uygulamanın adil olmadığı yerde zulüm var demektir ve bir yönetimin, ne kadar güçlü olursa olsun, zulümle uzun süre ayakta kalması mümkün değildir. Bu bakımdan yönetime kimlerin, nasıl gelecek oluşlarının belirlenmesinden önce, yönetimin hangi kurallar çerçevesinde yürütüleceği ve yöneticilere verilecek yetkilerin sınırlarının iyi belirlenmesi önemlidir. Aksi

Eğer üstündeki yönetimle arası iyiye (bugün üstündeki yönetimle arası kötü olan hiçbir rektör bulamazsınız, aksi halde orada kalamaz) üniversitede rektörü durduracak ve onun yanlış uygulamalarını önleyecek hiçbir güç yoktur.

halde benim zulmüm iyidir noktasına gelinir ki, bunun kimseye yararı olmaz.

Mevcut yasada rektörlere verilen yetkiler son derece fazladır. Bir imparator edasıyla, üstü örtülü veya açık üniversitelerin bütün organlarını aslında rektörler oluşturmaktadır. Örneğin, yardımcılarını kendileri seçmekte, dekanları YÖK'e kendileri teklif etmekte ve böylece istedikleri öğretim üyelerinin dekan olmasını sağlamakta; enstitü ve yüksekokul müdürlerini doğrudan atamaktadırlar.

Rektörlerin izinden yürüyen dekanlar bölüm başkanlarını kendileri seçmekte ve bunların ağırlıkta olduğu fakülte kurullarından istediklerini üniversite senatosuna ve fakülte yönetim kurullarına göndermektedirler. Bu şekilde oluşan hiçbir kurul-

dan rektörün isteği dışında hiç bir kararın çıkmayacağı gayet açıktır.

Eğer üstündeki yönetimle arası iyiye (bugün üstündeki yönetimle arası kötü olan hiçbir rektör bulamazsınız, aksi halde orada kalamaz) üniversitede rektörü durduracak ve onun yanlış uygulamalarını önleyecek hiçbir güç yoktur. “Kontrolsüz güç güç değildir” düşüncesi doğrultusunda meseleye yaklaştığımızda anlaşılacağı gibi, kontrol edilmeyen bu güç er geç zulme sarmaktan kendini alamayacaktır.

Rektörlerden ve onların kontrolündeki (rektörün oluşturduğu senatonun seçtiği) üniversite temsilcilerinden oluşan Üniversitelerarası Kurul ise anlaşılacağı gibi YÖK'ün emrindedir ve YÖK'ün istemediği hiçbir öneriyi YÖK'e sunamaz. Dolayısıyla böyle bir yapıda, yasadaki açık hükümlere rağmen, YÖK başkanının ve üniversite rektörlerinin istemediği hiçbir uygulama hayata geçirilemez. Üniversitelerin yönetim kademelerinde yapılacak seçimler bu gücü belli ölçüde kontrol altına alsa da, kurallar iyi konulmadığı takdirde yine de keyfiliğin önüne geçilemeyecektir.

Bu bakımdan kuralların ve yetki sınırlarının iyi belirlenmesi gerekir.

Kimi zaman yüksek sesle itiraf etmekten çekinsek te, üniversitelerde çıkar kavgaları ideolojik kılıflara bürünerek yapılmaktadır. Bu nedenle üniversitelerimize alınan her kademedeki öğretim elemanı, bilim süzgecinden değil, ideoloji süzgecinden geçirilerek seçilmektedir. Yeni yasada bunu önleyecek mekanizma mutlaka bulunmalıdır. Özellikle araştırma görevlileri ile yüksek lisans ve doktora öğrencileri mutlaka TUS benzeri bir sınavla (örneğin BUS/bilimde uzmanlık sınavı) üniversitelere alınmalıdır. Bu arada doçentlik sınavları ve profesörlüğe yükseltmelerde jürilerin keyfiliğinin önüne geçmek için objektif kriterler konulmalı ve jüri kararları belgelendirilerek yargıya açılmalıdır.

Sonuç

Güvenlik ve alt yapı hizmetleri gibi kimi alanlar dışında devletin asıl görevi kural koymak ve bu kurallar çerçevesinde denetim yapmaktır. Anlaşılacağı gibi eğitimde devletin asıl görevi hizmet üretmek değil; hizmet alacak kişileri/gençleri desteklemektir. Bu yapılacak olursa, halk, yani özel teşebbüs hizmet üretecek kurumları yeterli, kaliteli, rekabete açık ve çağın gereklerine uygun olarak mutlaka kuracaktır. Geçmişte şöyle veya böyle olsa da,

gelişmiş bütün ülkelerde en kaliteli eğitim veren kurumlar özel sektöre ait olanlardır. Bunun ülkemizde de böyle olduğu herkesçe bilinmektedir.

Ancak totaliter anlayıştaki yönetimlerdir ki eğitimi, daha doğrusu eğitim alanları kontrol altında tutabilmek ve onları belli bir şablon çerçevesinde yetiştirebilmek amacıyla eğitimde hizmet üretmekten vazgeçmezler. Ülkemiz eğitimindeki asıl çıkmaz işte buradadır. Kontenjan yetersizliği nedeniyle, 11-12 yıllık eğitim sürecinden sonra, her yıl milyonu aşkın gencimizin üniversite kapılarından dönüp sokaklara terk edilmesi, üniversite kapılarından girebilen gençlerimizin ise sadece yüzde onunun istedikleri bilim dallarından eğitim alabilmeleri bu çıkmazın çok açık göstergesidir.

Devlet eğitimin her kademesinde eğitim hizmeti üretmekten elini eteğini çekmediği; eğitim hizmeti üretmeyi her kademe-deki insanımıza ve özel sektöre tam olarak açmadığı sürece çağda tutunmamızın zor olacağını bilmek zorundayız.

Anlaşılacağı gibi, devlet eğitimin her kademesinde eğitim hizmeti üretmekten elini eteğini çekmediği; eğitim hizmeti üretmeyi her kademe-deki insanımıza ve özel sektöre tam olarak açmadığı sürece çağda tutunmamızın zor olacağını bilmek zorundayız.

Şu gerçekleri mutlaka göz önünde bulundurmalıyız:

- ▶ Genel olarak (elbet istisnaları vardır), devlet hiçbir hizmeti zamanında üretemez.
- ▶ Yeterli miktarda üretemez.
- ▶ Kaliteli üretmez.
- ▶ Piyasa şartlarına göre ucuz üretmez.
- ▶ Hantal yapısı nedeniyle, eşit şartlarda piyasayla rekabet edemez. Ancak üstü örtülü desteklerle piyasa şartlarında hizmet üretebilir gözükür ve bu hizmetleri aslında aynı şartlardaki piyasanın üretimine göre hem pahalı, hem kalitesiz ve hem yetersizdir.

Bir kere daha tekrar edecek olursak, kimi alanlar dışında devletin görevi hizmet üretmek değildir de ondan.

Çünkü devlet buna göre yapılanmamıştır.

Hukuk Ve Yeni Anayasa

Doç. Dr. Sami Selçuk*

18. yüzyıl 'idealizm', 19. yüzyıl 'maddecilik-pozitivizm', 20. yüzyıl 'sentez' ya da bir Fransız hukuk felsefecisinin deyişiyle 'kokteyl çağı'ydılar.

21. yüzyıl ise, 'kimlikler ve bireysel özgürlükler çağı', kanımca Attali'nin doğru tanısıyla 'hiper-demokrasi çağı' olacaktır.

Bütün bu özellikler hukuka da yansımışlardır.

18. yüzyılın idealizmi, hukukun ideal-etik, kısaca 'adalet' boyutuna; 19. yüzyılın maddeciliği-pozitivizmi hukukun maddi 'gerçeklik' boyutuna vurgu yapmışlardır.

20. yüzyıl ise, hukukun adalet, gerçeklik boyutlarını, 'normatiflik/biçimsellik' boyutuyla buluşturmuştur.

Üç boyutun bu diyalektik bileşkesi/sentezi, görkemli bir yapı kurmuşlardır.

Bunlardan adalet boyutu, hiç kuşkusuz Kant'ta '*koşulsuz buyruk*' kavramlaştırmasıyla doruğa ulaşmıştır.

Hukukun gerçeklik boyutu, toplumsal olgudur, yaşamın ta kendisidir. Değişken toplum, hukukun verilerini yasa koyucuya sürekli sunan dinamik bir kaynaktır. Bu açıdan hukuk, yaratılmaz; o kendisini yaratır. Bu kısa anlatım, hukukun özetidir. Aslında halka saygılı bir yasa koyucu, toplumdaki ileriye dönük titreşimleri sürekli yoklayarak, önceden oluşan hukuku yalnızca saptar, yazıya döker; yaratmaz.

Bu yüzden çağdaş devlette yasalar, Jüpiterlerin kafalarından ansızın doğuvermiş Minervalar, maddeler yığınları değil, neden-sonuç ilişkilerine yaslanan

Adalet ölçütünü gözetmeden yasalar çıkaran bir devlette, hukuk adaletin değil, zorbalığın buyruğundadır. Orada, büyük balıklar küçük balıkları yutarlar.

yumaklar, gerisinde tarihsel motifler kaynayan duyarlı ve dengeli sistemlerdir.

"Yok yasa, yap yasa" ciddi-yetsizliğiyle yasa yapılamaz.

Yasa koyucunun bu saptama işi, hukukun 'normatif-biçimsel boyut'una ulaştırır bizi.

Tam bu noktada, sağduyulu her yasa koyucu, şunları iyi bilmek zorundadır: Devlet, toplumda oluşan hukuku normlara dönüştürürken iki noktaya özen göstermek zorundadır. İlkin, adalet ölçütüne uygun yasalar çıkaracaktır. İkincisi, hukuku yaşar kılmak ve ona karşı çıkanları hukuk çizgisinde tutmak için, hukukun kendisi/özü olmayan bir öğeye başvuracaktır. Bunun adı, 'yaptırım'dır. Yaptırım, hukuku çiğnemenin derecesiyle orantılı olmalıdır. «Herşeyin ölçütü insandır» insancılığından sapılmamalıdır.

* Yargıtay Onursal Başkanı

Çağcıl devlet, hukukun bu üç boyutundan hiçbirini devre dışı bırakamaz. Bırakırsa, kendi kendini yiyen efsane yaratığına dönüşmeye mahkûmdur.

Aslında, hukuku yazılı normlara dönüştürmeyen devlet, devlet değil, yazılı toplum öncesi ilkel bir kabiledir.

Toplumda oluşan değerleri gözetmeden yasa çıkaran devlet ise, baskısını gittikçe artırmak zorunda kalır, artırdıkça da çözülür.

Nasıl şovencilik ulusçuluğun hastalıklı biçimi ise, hukuku salt yasal kurallardan ibaret sanmak da, hastalıklı hukuk-salcılıktır, aşırı normativizmdir.

Adalet ölçütünü gözetmeden yasalar çıkaran bir devlette, hukuk adaletin değil, zorbalığın buyruğundadır. Orada, büyük balıklar küçük balıkları yutarlar. Çözülme yine kaçınılmaz olur. Çünkü insanlar her şeye katlanabilirler, ama adaletsizliğe asla katlanamazlar.

Hiçbir halk, hiçbir dönemde adaletsizliğe katlanacak kadar onursuz olmamıştır.

Kant'ın dediği gibi, doğanın insan türüne çözmeyi zorladığı en güç sorun, adaleti gerçekleştirmiş uygar bir toplum yaratma sorunudur. O nedenle, adalet değeri, hukuka temel olan üç boyutlu hiyerarşinin her zaman doruğunda yer alır.

21. yüzyılın devleti ise, bunların yanı sıra, kimliklerin oldukları gibi sergilenmelerini sağlayan bir yapı olacaktır, olmak zorundadır.

Orada insanlar, ikiyüzlü davranmak zorunda kalmayacak, Mevlâna'nın buyruğu gereğince yaşayacaklardır: "Ya görüldüğün gibi ol ya da olduğun gibi görün".

Er ya da geç, devlet de, insanlar da ahlaksallaşacaklardır.

Öyleyse şu ortak tanımlara ulaşabiliriz: "Hukuk, toplum yaşamını, adalet ve ahlak ölçütlerine göre, insanları ikiyüzlülüğe zorlamadan, yaptırımlara bağlayan kurallar bütünüdür".

"Hukukun üstünlüğünü gerçekleştiren devlet de, hukuku bu boyutlarıyla algılayıp adalet süzgecinden geçirerek yasalaştıran ve uygulayan devlettir".

O yüzdendir ki, günümüzde hukuk, insanın özgürleşerek gelişmesi için barışçı bir ortam yaratma öz görevini üstlenmiştir.

Hukukun üstünlüğünü benimsemiş bir düzende hukuk ve özgürlük, yasalarla verilmeyen; yasalarla sadece güvence altına alınırlar.

Yeni Anayasa, hukuktaki bu gelişimi iyi algılamalı ve bu algılamanın izdüşümü olmalıdır.

Kanımcıca bu özü tutturamadığı takdirde yeni Anayasa, dünyadaki gelişmelerin dışına düşecek, uzun ömürlü olmayacaktır.

İnovasyon Gerçeği ve Türkiye

Prof. Dr. Osman Çakmak*

İnovasyon bilim ve teknoloji dünyasının son yıllarda en güncel ve gözde sözcüklerinden biri. İnovasyon “bilim ve teknolojinin ekonomik ve toplumsal yarar sağlayacak şekilde yenilenmesi” anlamına geliyor.

İnovasyondan beklenen bilim ve teknoloji etkinliğinde bir fikrin kuram, eylem ve sonuç bakımından yarara dönüşmesidir; pazarlanabilir, somut bir çıktı haline gelmesidir. Dolayısıyla, inovasyon basit anlamlı bir yenilenme değil, yenilenmenin kuramsal aşamasından başlayarak yenilik ürününü de içine alan ve pazarlanabilme niteliğini kabul eden bir süreçten ibarettir.

İnovasyon kendi başına ayrı bir etkinlik olmayıp, bilim ve teknoloji etkinliğinin tüm süreçlerini kapsayan bir hadisedir. Bu kadar geniş bir kuram, eylem ve çıktı süreçlerini içine alan etkinliğin her ülkenin, her bilimsel araştırma alanının, her sanayi ünitesinin kendi özelliklerine göre oluşturması bek-

lentidir. Ülkeler milli önceliklerine göre kendi inovasyon stratejilerini çizerler.

İktidar, beyin gücü, üniversite, planlama, imkanlar, sanayi, teknoloji, endüstri ve piyasa gibi tüm elemanlar inovasyonun içinde yer alan parçalar. İnovasyon etkinliğinin yürüebilmesi öncelikle toplumun her kesiminin ve iktidar gücünün olayı benimsemesi ve desteklemesini gerektirir.

İnovasyon Buluş mudur?

İnovasyon bir buluş gibi de anlaşılmamalıdır. İnovasyonu buluştan ayıran en iyi örnek-

lerden birisi Singer dikiş makinesinin gelişiminde görüyoruz. Belki de Isaac Singer'in , dikiş makinesini icat eden ve dolayısıyla adını veren kişi olduğunu düşünüyorsunuz. Hayır.. Dikiş makinesinin mucidi Bostonlu Elias Howe'dur (1846 yılı). Ama ne varki Howe, icadını inovasyona dönüştüremedi. Bu yüzden de hem icat ettiği makineye adını verme hem de bundan milyarlarca dolar kazanma şansını kaybetti. Bu işi Singer başardı. Singer Dünyanın her tarafında dikiş makinesi denince akla gelen marka ve isim olmasını Howe'un icadını uygulamaya, toplumsal

*Gaziosmanpaşa Üniversitesi

faydaya dönüştürmesinden elde etti. Singer, Howe'un dikiş makinası için aldığı patentten yararlandı.

İşte bu yüzden icatlar ve patentler inovasyon için büyük fırsatlardır. İnovasyonlar için patentler en önemli ipucu ve çıkış noktalarıdır. Yeni ürün, üretim ve yönetim geliştirerek rekabet gücünü korumak isteyen girişimcilerin kendi alanlarındaki patentleri izlemeleri ve incelemeleri gerekir ki AR-GE çalışmaları bunun için önemlidir. Müteşebbislerden beklenen icat yapmak değil, inovasyon yapmaktır. Girişimciler için önemli olan patent ve icatları toplumsal faydaya dönüştürmektir ki bunun en önemli yolu

AR-GE çalışmaları ve üniversite-sanayi işbirliğinden geçer. Sanayici ancak bu şekilde pazar payı ve karlılığını artırıp rekabet gücünü yükseltebilir.

Türkiye'de İnovasyon

Gerek TÜBİTAK olsun gerek DPT olsun ve gerekse üniversiteler uygulamaya yönelik bir takım araştırmalara destek veriyor. Ancak ülkemizde üniversitelerin araştırma anlayışı, ağırlıklı olarak, akademik terfilerde sadece dosyaya koymak üzere yapılan yayıncılığa indekslidir. Amaç bir araştırmayı yapıp bundan sonuçlar çıkartarak toplum yararına bir şeyler elde etmek olduğu halde üniversitelerimizde bu amaç unutulmuş

gibidir. Bu nedenle son yıllarda Atıflar indeksteki (SCI) sıramızın 45. likten. 25 liğe inmesi topluma bir şey getirmemiştir.. Gerek YÖK ve son zamanlarda TÜBİTAK' a ayrılan olağanüstü meblağların Kamu kaynaklarının kamuya yarar sağlamayan bir şekilde “dosya yayınlarına” harcanmasındaki toplumsal yararın ne olduğu, hala bu sistemi savunanlar tarafından tatmin edici şekilde cevap verilmemektedir. Bu durum Türkiye'nin inovasyon çabaları ile taban taban ters bir duruş sergilemektedir. Haliha-zırdaki üniversitelerde terfi için yayın yapma anlayışı inovasyon felsefesine temelden aykırıdır. İnovasyon üzerinde çalışan TÜBİTAK ve YÖK gibi kuruluşların bu nokta üzerinde düşümemeleri fevkalade düşündürücüdür.

Politikacılarımızın İnovasyondan Haberi Var mı?

Ülkemiz ekonomik güç olarak belli bir varlık gösteriyor. Ama bu güç bilime dayanmayınca bir değer ifade etmiyor. Çünkü inovasyon olmayınca sanayicimiz genelde başka ülkelerin girmeye tenezzül etmediği sahalara yatırım yapmak zorunda kalmaktadır. Bu yüzden sanayicimiz bir tane dahi patent alamadan, üretimini yabancı patentlere üstelik yüksek bir

lisans ücreti ödeyerek kopya yada taklit teknolojilerle üretim yapmaktadır. Halbuki sürekli kopyacılıkla katma değeri ve rekabet gücü yüksek ürünleri üretmek mümkün değil. Ticarete yüksek gelirler elde etmek ancak benzeri başka yerde olmayan ürünlerle olur.

İnovasyonun Önündeki Engelleri Nasıl Kaldırabiliriz?

Gelişmiş ülkeleri dikkatle incelediğimizde bunların kendi buluşuyla büyük gelirler sağladıklarını fark etmek zor değildir. Buluşun sahibi başka bir buluşla yine sizin yapamadığınızı yapabilmektedir. Onlar sürekli olarak yeni modellerle aramızdaki farkı korumayı biliyorlar. Bu yeniliği sağlayan buluşu da üstelik size parayla satarlar. Halbuki hangi taklitçi ve kopyalayan ülkeye bakarsanız bakın kopyacılıkla yüksek gelir sağladıklarını göremezsiniz. Üstelik sadece yeni buluşlar yüzünden eskimiş, önemi ya kaybolmuş ya da azalmış patentler satarlar bu ülkeler. Patenti size sattıktan sonra siz buna göre mal üretmeye başladığınızda görürsünüz ki onlar yeni ürünleri piyasaya çıkarmışlar, siz bu durumda ürünlerinizi ucuz satmaya mecbur kalırsınız. Yeni çıkan patenti aldığınız anda bilin ki buluşçu

ülke bir yenisini devreye sokacaktır.

Düşünün ki 70 milyon nüfuslu bir büyük bir ülke. Bu ülkenin 100 kadar üniversitesinde on binlerce bilim adamı var. Bilim adamlarından topluma ve sanayiye kazanılan ortada ciddi bir şey görünmüyor. Bilimin bu dramı ne politikacılarımızın ve ne de ülkeyi yönlendirme iddiasında bulunan basın günde minde yok!.

Esasen Türkiye'de teknolojik inovasyon için de bilim ve teknoloji geliştirmek için de küçümsenemeyecek bir potansiyel bulunuyor. Peki bu potansiyelini neden inovasyon için kullanışlı hale getiremiyoruz? Olmayan nedir?

Elbetteki bilimsel ve teknolojik gelişme mutlaka akılcı, istikrarlı uygun bilim politikaları ve icâbında her türlü fedâkârlığı göz önüne alan uygun stratejilerle mümkün olabilir. Elbette siyâsî bir irâdeye dayanmıyorsa, bilimsel ve teknolojik gelişme asla mümkün değildir. Bu konuları vurgulayan, bilim-kalkınma ilişkisini sürekli vurgulayan düşünürlerden ve basından mahrum durumdayız. Yetkililerimizin parayı bastırınca teknoloji transferi ile yenileşmeyi satın alabildikleri husûsundaki kuruntuları devam etmektedir.

Halihazırda YÖK sisteminin halka hizmeti adeta yasakladığı fark edilmemektedir (örneğin danışmanlığın önünde ciddi engeller var. Akademisyenlikte halka hizmetin, sanayiye destek çıkmanın akademik terfilerde herhangi bir getirisi yok).

Tekrar edersek Türkiye'de bilim ve teknoloji potansiyelinin en büyük handikapı şuurlu bir siyâsî irâde desteğinden mahrum oluşudur. Bu konuda var olan olağanüstü cehalet yüzünden, bilimin kalkınmadaki rolü anlaşılmamaktadır. Bu yüzden ülkemizde bilim akse-suar olarak kalmaya devam etmekte, üniversiteler diploma veren kurumlar olmaktan öte fazla bir fonksiyon ifa etmemektedir.

Çözüm İçin Adım Adım

Öncelikle problemin doğru anlaşılması ve problemi anlıyor olduğunu zannetmekten kurtulmamız gerekiyor. Başta yetkililerimiz ve basın olmak üzere toplumda inovasyon AR-GE konusundaki bilgisizlikleri giderecek yayınlara önem vereceğiz. Böylece kalkınma ve rekabetin anahtarının buluş ve icat olduğu şuurunu yerleştireceğiz. Bilgi toplumu haline gelmemizin önündeki engelleri kaldıracak çalışmalar içine girmeliyiz. Konu bu noktaya gelmişken, öncelikle bilgi

konusunda bir yanılgıyı dile getirmek istiyorum. Beceri ve düşünmeye değil hep bilgiye vurgu yapılmaktadır ülkemizde (OKS ve ÖSS gibi mevcut sınav sistemi kullanışsız bilgiye yöneliyor). Bilginin uygulamaya dönüşümü göz ardı edildiğinden ülkemizde okulunu bitirmek mesleğini öğrenmek anlamına gelmez sözü yaygınlık

kazanmaya başlamıştır. Bilginin kendi başına bir değeri yoktur. Bilgi güçtür ancak uygulamaya dönüşmeyen bilginin bir önemi yoktur.

Şu sözlere dikkat edelim:

"Bilgi tek başına ekonomik bir kaynak değildir. Bilgi satılmaz, sadece bilgiyle üretilenler alınıp

satılabilir" (P. Drucker) . "İyi bir zekâ sahibi olmak yeterli değildir. Önemli olan onu iyi kullanmaktır" (Descartes).

Ülkemizin yapabileceği en iyi, uzun vâdede de sürekli ve en verimli yatırım bilime ve teknolojiye yapılan yatırımdır. Bunun bütün siyâsîlerimiz ve bürokratlarımız tarafından berrak ve kesin bir biçimde idrâk edilmesi gerekiyor öncelikle. Akademisyenleri belirlenen milli hedefler ve bilim politikaları doğrultusunda, ülke ekonomisi ve sanayisine katkıda bulunacak, ülkenin sosyal, kültürel ve fikrî alanda güçlendirecek öncelikli konularda araştırma yapılması sağlayacak tedbirler alalım. O zaman göreceğiz ki Türkiye oldukça kısa bir sürede Dünya'nın en güçlü devletlerinden biri haline gelebilir. Temennimiz devlet erkânı ve bürokratlarımız, Türkiye'nin bilimsel ve teknolojik potansiyelini bir ân önce farketmeleri ve gerekli önlemleri almalarıdır; üniversitelerin islah edilerek bilimin öncü ve iktidar hale geleceği reformlara teşebbüs etmeleridir. Bunun ilk adımı olarak gecikmeden bir "Bilim ve Araştırma Bakanlığı"nın kurulmasına ön ayak olurlar.

YÖK ve Üniversite Reformu

Prof. Dr. M. Tahir Hatipoğlu*

Kısa adıyla YÖK, açılımla Yükseköğretim Kurulu, Türk üniversite yaşamına 1980 Cuntası tarafından 1981 yılında katılmıştır. Bu kurulun yasasını, Hacettepe Üniversitesi eski Rektörlerinden Prof. Dr. İhsan A. Doğramacı hazırlamıştır. Doğramacı'nın kendi deyişle, yasanın iki maddesi dışında, tamamı kendisi tarafından yazılmıştır. O yüzden yasanın ve kurulan kurumun mimarı İhsan Doğramacı'dır. Bunu, hepimiz biliyoruz.

Doğramacı, yasanın çıktığı günlerde, yeni yapılanmayı, M. Kemal'in 1933'te gerçekleştirdiği "Üniversite reformuna" benzetmiş ve bunu, ikinci bir "reform" olarak sunmuştur.

Kuşkusuz yeni yapı pek çok yönüyle 1933 yapısına benzemiştir. Ancak, ilkinde darülfünun kapatılmış, yeni bir üniversite kurulmuş ve özerkliğe hazırlık süreci başlamıştır. İkincisinde kurulmuş ve gelişmiş özerk üniversite yıkılmıştır.

Aradan geçen 26 yıl göstermiştir ki, YÖK ve sistemi kamuoyu tarafından ret edilmiştir. Türkiye'de bunun kadar tartışılan ve toplumun her kesimi tarafından beğenilmeyen ikinci bir oluşum yoktur. 1933 Reformuyla özerk ve özgür olmayan bir üniversite kurulduğu ayrı bir gerçekliktir. Ancak, bu devrim, üniversiteyi "üniversite" yapacak yolun başı olmuştur. Nitekim, 1933 Üniversitesi, 1939'dan itibaren özerklik ve özgürlük çabasına girmiş ve 1946'da, ilk yasasına ve özerkliğine kavuşmuştur. Kavuşulan özerklik, bu tarihten sonra, değişikliklerle ve 1973 yasasıyla genişletilerek yükselmiştir. Türkiye 1981'e gelindiğinde, özerklik anlayışında önemli birikim sağlanmış ve gerçekten, tam özerk bir yapıya kavuşmuştur.

12 Eylül'ün darbeci paşalarına göre üniversite anarşinin kaynağıdır. Anarşinin nedeni de üniversitenin özerk olmasıdır. Öyleyse, üniversiteler sıkı düzenli, alt-üst ilişkisi katı, otoritenin esas olduğu harp okullarına benzemelidir; bunun için de özerklik kaldırmalıdır.

YÖK Neden Kuruldu?

2547 sayılı Yükseköğretim Yasası 06 Kasım 1981 günü beş Cunta üyesinin kabul etmesiyle yasalasmıştır. Bir kişinin eliyle aceleye getirilerek yazıldığı, önyargılı beş paşanın oyuyla yasalastığı için olsa gerek, geçen 26 yılda 30'a yakın değişiklik geçirmiştir. Ancak, sistemi ve ruhu ayakta tutan maddelerde değişiklik olmamıştır.

12 Eylül'ün darbeci paşalarına göre üniversite anarşinin kaynağıdır. Anarşinin nedeni de üniversitenin özerk

*Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyesi

olmasıdır. Öyleyse, üniversiteler sıkı düzenli, altüst ilişkisi katı, otoritenin esas olduğu harp okullarına benzemelidir; bunun için de özerklik kaldırılmalıdır. Yaklaşım budur. Sonuçta da üniversite anarşi odağı olmaktan çıkacaktır. Onlar üniversitenin harp okulu, harp okulunun üniversite olmayacağını bilmiyor olabilirler. Aslında bu anlayış sadece üniformalı paşaların kafasında yoktu. Bir takım üniformasız profesörler de böyle düşünüyordu. ABD'nin darbe yaptır-dığı bütün ülkelerde yüksek öğretime getirilen model budur. Soğuk Savaş'ın gereği olarak sola karşı böyle bir sistem getirilmiştir. En yakın benzeri yasa Şili yüksek öğretim yasasıdır. İki arasında on ay gibi bir zaman dilimi vardır.

Türkiye'de cuntacı paşalar gibi düşünen profesörler bugün de vardır. Nitekim, ünü kendinden menkul İTÜ profesörü Celal Şengör, Türkiye'nin üç üniversitesi olduğunu ve bunların, Kara, Deniz ve Hava Harp Okulları olduğunu sıkça söylemektedir. Bu zat gibi düşünen çok sayıda Mehmetçik profesör her zaman olmuştur ve olacaktır. ABD'nin ve

Cunta üyelerinin kafaları örtüşünce, Mehmetçik profesör bulmanın zor olmadığını herkes bilir. J. P. Sartre, "Siz işkence makinesini kurarsanız, işkenceciyi nasıl olursa bulursunuz" demiştir. Paşalar böyle bir sistemi isteyince, Mehmetçik profesörler olarak başta Doğramacı ve arkadaşları bulunmuştur. Bunlar azımsanmayacak derecede çoktur. Nitekim, darbe mitinglerinde (2007) bütün konuşmacılar üniversite hocalarından seçilmiştir.

Burada temel amaç üniversitenin her şeyden önce "zapturapt" altına alınması idi. Paşalar bunu "disiplinli üniversite" olarak tanımlamışlar ve öyle olması için hazırlayıcılara emir verilmiştir. Zaten onlar, o yıllarda bütün kurum ve kuruluşlar için "disiplin" istemişlerdir. Otuz beş yıllık (1946-1981) özerk üniversite, kendi ortamında özgür ve özerk kafalı öğretim üyeleri yetiştirmiştir. Üniversitenin, öncelikle bunlardan arındırılması gerekmektedir. YÖK yasası ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'nın ilgili maddeleri kullanılarak üniversiteler bu "kafalardan" arıtılmıştır. Yerlerine, bu kafaya zıt, "devlet ideolojisine" uygun

kişiler alınmış ve yöneticiliklere getirilmiştir. Ayrıca, geri kalan üniversite üyeleri için, "terbiye" edici ve hizaya sokucu maddeler yasaya konmuştur. Terbiye ve hiza işinde "korku" yaratılarak olağanüstü başarı sağlanmıştır. Korkunun temelini öğretim elemanlarının mevsimlik işçi statüsüne konması oluşturmuştur. Sürgün ve sorgusuz-sualsiz işten atma yetkisi YÖK'e verilmiştir. İş olanaklarının az olduğu ülkemizde bu "korku" bugün de geçerliliğini sürdürmektedir. Akademik yükseltmelerdeki yanlı ve keyfi davranış da korku üretmiştir. Bizim ülkede işten atılma, hapse girmekten daha korkulur bir durumdur. Çünkü, üniversiteden atılan bir kişi ağızla kuş tutsa başka üniversiteye giremez. Koşullar korkuyu körüklemiştir.

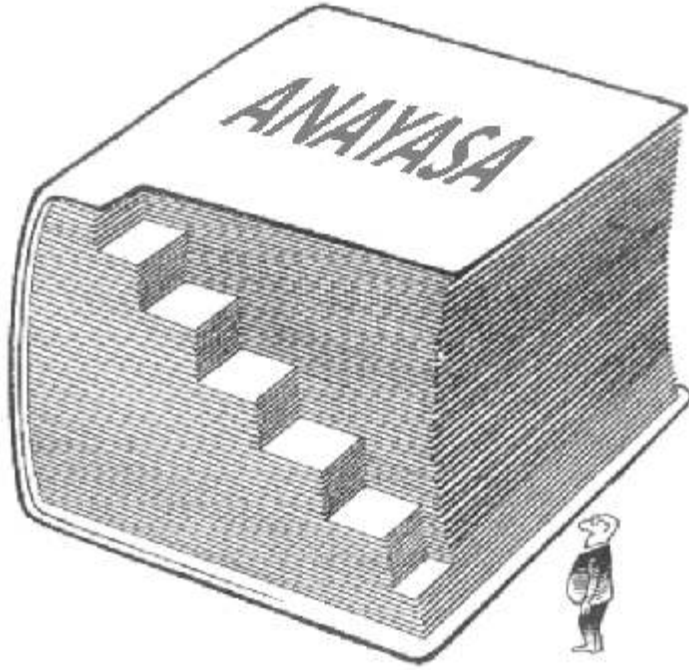
YÖK'le güdülen asıl amaç, yeni kuşakların devlet ideolojisinde yetiştirilmesidir. Bunun için, hiçbir üniversite mevzuatında olmayan/olmaması gereken iki madde konmuştur. Bu iki madde ünlü 4. ve 5. maddedir. Öğretim üyeleri öğrencilerini bu iki maddeye göre yetiştirmelidir. Bu iki madde öylesine önemlidir ki, mayıs ayında çıkarılan Yurtdışı

Denklik Yönetmeliği'ne aynen konmuş ve YÖK'ün amaçları, yurtdışındaki üniversitelerde de aranır olmuştur. Söz konusu iki madde, üniversiteyi üniversite olmaktan çıkararak iki maddedir. Ne acıdır ki, YÖK'ün çıktığı ilk günlerde bu iki maddeye, bir avuç kişi dışında tepki gösteren olmamış, tersine destek görmüştür. Aradan zaman geçmiş, YÖK, bu kesim dışındakilere de dokunmuş ve bu kez onlar da karşı çıkmışlardır. Buradan şu çıkıyor ki, "üniversiter" anlayışa aykırı olan bu iki maddeye, tam anlamıyla hep birlikte karşı çıkmamız gerekmektedir.

Amacın gerçekleşmesi için öğretim elemanı, üniversite çalışanı ve öğrenciler için çok katı hükümler içeren disiplin yönetmelikleri çıkarılmıştır. Örneğin, yasada ve yönetmelikte, üniversiteden çıkarılan öğrencinin ömür boyu okuma hakkı elinden alınmaktadır. Bu durum anayasamıza, insan haklarına ve uluslar arası sözleşmelere aykırıdır. Bir başka örnek, "öğretim mesleğinden

çıkarma" cezası YÖK yasasında ve DMK'nda yoktur. "Kanunsuz suç ve ceza olmaz" gibi temel hukuk kurallına aykırı olarak yıllardır YÖK, öğretim mesleğinden çıkarma cezası vermektedir.

Doğalında, üniversite yasalarında amaç maddesi olmaz, olmamalıdır. Zira, üniversite, dünyanın her yerinde bilimi ve

aklı savunan özgür ve sağlam düşünceli aydın bireyler yetiştirir. Başka türlü amaç, üniversiteyi üniversite olmaktan çıkarır; amaç yazılması üniversiter anlayışa sınır getirmek demektir. Nitekim, Türkiye'nin bugüne kadarki 11 üniversite mevzuatı içinde, amaç maddesi olmayan ve doğru olanın yapıldığı mevzuat 1919'da

çıkarılan "Darülfünun-u Osmanî Nizamnamesi" dir. Bundan sonraki mevzuatların hepsinde amaç maddesi pek çok sınır getirmiştir. Bunlar içinde en kapsamlı sınır 1982 Anayasası'nda ve YÖK yasası'ndadır. YÖK'ün 4. ve 5. maddeleri işi çığırından çıkarmış ve devlet ideolojisini amaç edinen saçma maddeler üç

sayfada yer almıştır. Son zamanlarda bu maddeler aleyhine yazılan yazılar olmaktadır. Devlet, gizli ya da açık, YÖK ve üniversite yönetimlerini 4. ve 5. madde çerçevesi içinde görmek için yönlendirmeler yapmakta, öğretim üyesi sicilleri buna göre doldurmaktadır. Bu

maddeler kaldırılmadığı sürece de yanlış yapıyor deme hakkımız yoktur.

Anayasanın 130. maddesi "öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aley-

hinde faaliyette bulunma serbestliği vermez” diyor. Özerkliği kısıtlama bu tümceyle başlamıştır. Bizim yasalarımız genelde yasakları her daim “ama, ancak” sözcükleriyle sıralamaktadır. YÖK mimarı İhsan Doğramacı 1988 yılında, böyle bir amacın üniversite yasasında olmaması gerektiğini, “Yükseköğretimde Değişmeler” konulu bilimsel toplantıda açıkça söylemiş ve konmasını, günün koşullarına bağlamıştır.

Yükseköğretimin amaçları daha geniş şekilde 4. ve 5. maddede yer almıştır. 4(a) (1) maddesine göre, öğretim üyeleri öğrencilerini; “Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı” olarak yetiştirecektir. Bu maddeyle üniversite, ilk ve orta öğretimle karıştırılmıştır. Oysa üniversite hiçbir ideolojinin ve görüşün öğretisi doğrultusunda öğretim yapmaz. Bu durumda yabancı uyruklu bir öğrenciyi üniversitemiz

Atatürk milliyetçiliğine bağlı yurttaşlar olarak yetiştirmek zorundadır. Son yıllarda Atatürk ticareti yapan rektör ve üniversite hocasındaki bolluk bu nedenledir. Kimi rektör de ADD yönetimine girmeye çalışmakta, Lozan'a gitmekte ve bu yollarla dinamik güçlerin gözüne girmeye çalışmaktadır.

İkinci fıkra, “Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan öğrenci yetiştirmektedir” diyor. Şimdi, bu amaç nasıl gerçekleşir? Yine Kenya'lı bir öğrenciyi üniversite, “Türk olmanın şeref ve mutluluğu duyan” birey olarak yetiştirecektir. Böyle bir amaç üniversitede olmaz. Bir başka fıkrada öğrenciler “örf ve adetlerimize bağlı yetiştirilmelidir” deniyor. Bu da yabancı öğrenciler için önemli bir yanlışlıktır; ayrıca, Türk öğrenciler için de saçmadır. 1973 yasasında bulunan bu iki sözcük, 1975'te Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Bu yasada aynen yer almıştır. Burada şunu söylemek istiyoruz. Türk üniversiteleri, yetiştireceği bireyleri, duvarcı ustası gibi devletin çizdiği çizgilerle öğrencinin şeklini belirleyecektir. Bu şeklin dışında

öğrenci yetiştiriliyorsa, o üniversite ve öğretim üyeleri görevlerini yapmamış olmaları ve yasanın 7/L maddesine göre işlerine son verilmekte ya da sürgün edilmektedirler. Uygulamada, Yüksek Öğretim Kurulu, gözüne kestirdiği öğretim üyelerini 7/L ile cezalandırmaktadır. Öğretim yardımcıları için ise madde sayısı daha çoktur. Bu maddeler 1981-1997 arasında sol görüşlüler, 1997'den sonra, sıra dinsel görüşü ağır basan muhafazakar öğretim üyeleri için işletilmiştir. Bunlara yöneticilik görevi verilmemiştir.

Burada şunu açıkça söylememiz gerekir ki, saçmalığı net şekilde belirli olan iki madde yasadan ivedilikle çıkarılmalıdır. Hangi görüşten olursa olsun, üniversiteyi adam etmek istiyorsak, iki maddenin çıkarılmasını savunmamız gerekir. Pratikte hepimiz şunu gördük ki, bu yasa günü geldiğinde herkese uygulanacaktır. Maddelerin en çok savunucusu derin devlet dediğimiz Cihet-i Askeriye ve ortaklarıdır. Üniversite çalışanları aynı güçle bu iki maddeye, sistemin tümüne karşı koymalıdır. "Benim görüşüme uygun" mantığı kökten yanlıştır,

susmak üniversite adamına yakışmaz.

Yönetim şekli

Amaçlara kolay ulaşmak için yönetim şekli de ona göre düzenlenmiştir. Onun için bütün üniversitelerin yönetimi tek kişide, yani YÖK Başkanında toplanmıştır. YÖK Başkanı yetkilerinden bazılarını her üniversitede rektöre vermiştir. İpin ucu kendisindedir. Sistem bu anlayış üzerine kurgulanmıştır. Başka türlü bu kadar büyük kurum, on binlerce öğretim üyesi, milyonları aşan öğrenci kontrol altında tutulamaz. Sistemin bir özü de öğretim üyelerinin "mümeyyiz" görülmemesidir. Üniversitede mümeyyiz olan kişi "rektör" dür. O, her şeyi bilir. Doğramacı YÖK çıktığında "bir tek rektör var o da benim, sizler gümrük muhafaza memurusunuz" demişti. Aslında söylediği doğrudur.

YÖK sisteminde "otorite ve itaat" esastır. Harp okulları için doğru olan bu esas, üniversiteler için örnek alınmıştır. Üniversite, Devlet iktidarının denetiminde bir kurum olarak düşünülmüştür. Nitekim, 2002'den sonra siyasal iktidar ile devlet iktidarı çatışmasında, herkesin bildiği gibi, üniversite-

teler doğal olarak devlet iktidarının yanında yer almışlardır. Bu alış öylesine belirgin olmuştur ki, hırsızlık ve sahtecilik savlarıyla yargılanan bir rektörü savunmayı, Cumhuriyeti savunmakla eş tutmuştur. Darbecileri destekleyen, mitingleri destekleyen güçlerin başında üniversiteler gelmiştir. Miting konuşmacıları da üniversiteden seçilmiştir. Bu tür yönetim şekli üniversitelere uygun düşmüyor.

Üniversite, bilim üreten, akli kullanan, her tür görüşü özgürce öğreten, öğrenen ve araştıran; bu görüşlere eşit uzaklıkta duran; toplumu aydınlatan ve yol açan kurumdur. Bunun için mutlak olması gereken özelliği özerk ve akademik özgürlüğe sahip olmasıdır. 1919'da Filozof Dr. Rıza Tevfik, "İlmin tedrisinde serbesti, istiklal istiyoruz" diyor; ve bunu söylerken de "darülfünunun bir haysiyeti mahsusası vardır" vurgusunu yapıyor. 1919'da üniversitenin haysiyetini, serbestisini ve istiklalini dile getiren zihniyet, bugün üzülerek söylemeliyiz ki, yoktur. Rıza Tevfik, bilim öğretilirken ve araştırılırken esas olan "özgürlük ve bağımsızlık" tır, demek istiyor.

26 yıllık süreçte bu anlayışın kırpıntısı bile yoktur. Bunu, zaman zaman görüyoruz. Yukarıdan bir emir geliyor, “hocalar yürüyün” deniyor; önde rektörler hocalar yürüyor. Böyle bir düzende öğretmede ve öğrenmede özgürlük ve bağımsızlık olur mu? Olmaz.

Üniversite reformu

Türkiye’de arada bir üniversite reformu yapılmıştır. 1900 yılında açılan darülfünun, 1919’da köklü bir reform geçirmiş ve özerk statüye kavuşmuştur. Bugüne dek en özerkçi mevzuatlardan birisi budur. İkinci reform 1933’te yapılmıştır. Bu reformla darülfünun “üniversite” adını almıştır. Özerkliğini yitirmiştir. Amaç, özerkliğe hazırlanmak olmuş, Cumhuriyet üniversitesinin kuruluş süreci başlamıştır. 1946’da üniversiteler tam anlamıyla özerk olmuşlar, bize göre gerçek reform bu yıl yapılmıştır. Üniversiteler Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olmaktan çıkmışlar; özerk olmuşlardır. Gerçek reform budur diyebiliriz. Bu yasadaki özerklik 1960’da genişletilmiştir. Bize göre en geniş özerklik 1973’te çıkarılan 1750 sayılı yasayla sağlan-

mıştır. Bu yasanın öncekilerden önemli farkı asistan ve öğrenci temsilcilerinin yönetime katılmasıdır.

Üniversiteler 1981’de kapatılmış ve yeniden kurulmuşlardır. Doğramacı bunu “reform” olarak nitelemiş ve 1933 Reformuna benzetmiştir. Yıllar içinde de anlaşıldığı üzere YÖK Üniversitesi bir reform değil deformedur. Zira reform, daima, bir “yeniliği ve olumluluğu” ifade eder. Rahmetli Uđur Mumcu bu dönem için “kloroform dönemi” derdi. Uyum dönemi anlamında söylüyor. 1933’ten 1981’e sürekli olumlu yönde değişen üniversite, 12 Eylül Cuntası ve Doğramacı müdahalesiyle tam anlamıyla yıkılmış ve deform sürecine girmiştir.

Bu durumda YÖK sisteminde yeni bir reforma gerek vardır. Bu gerekliliği kabul etmeyen yoktur. Dün, yıllarca YÖK’te değişiklik isteyenlerin asker baskısıyla YÖK’çü kesilmelerini önemsememek gerekir. Onlar, devlet iktidarının kuyruğuna takılarak yobazlaşan ve kendini Atatürkçü, ilerici sanan yobazlardır.

22 Temmuz 2007 seçimleri değişikliğin işareti vermeye

Başarılı öğrencinin önü açılmalıdır. Öte yandan, üniversitelerde, öğrencilere giyim-kuşam yasağı kaldırılmalıdır. Serbestlik herhangi bir ideolojik, dinsel ve görüş nedeniyle değil, insan hakları açısından tanınmalıdır.

kalmamış, bunu zorunlu kılmıştır. YÖK karşıtı propagandayla bu seçim kazanan AKP, eski çekinik ve ürkek tavrından vazgeçmeli ve üniversitelerde 1919, 1933 ve 1946 türünden köklü bir reform yapmalıdır.

Reformda hedef elbet dünya çapında üniversitelerimizin olmasıdır. Ancak, öncelikli hedef, Türkiye’nin her yanına yayılmış olan 85 kamu üniversitesinde kaliteli eğitimin yapılması olmalıdır. Bu, ancak ve ancak, öğretim üyelerinin dengeli dağılımı ile sağlanabilir. Üniversiteler arasında fırsat ve olanak eşitliğini sağlayan girişimlerden kamu adına çekinmemek gerekir. Bunun için yapılması gereken en baş girişim, hekimlerde olduğu gibi, 1990 öncesinde kurulan

üniversitelerin doçent ve profesör kadrolarına atanacaklara kadroları saklı kalmak koşuluyla iki yıl zorunlu hizmet konmasıdır. Reform sırasında dirençle karşılaşılabilir. Ancak, cesur ve köktenci olmak gerekir.

Toplum, Türkiye'nin her tarafında, nitelikli eğitim için refleks gösterir hale gelmelidir. Bu refleksler, halk tarafından gösteriler şeklinde yapılabilir. Darbe mitinglerinden birisi eğitim için yapılsa, YÖK'ün çatısı çöker. Bunu, siyasal partiler ve sivil toplum örgütleri gerçekleştirmelidir. Halk bu konularda da "talepçi" olmalıdır. Fındık mitingi yapan toplum eğitim mitingi de yapar hale gelmelidir. Bakınız, son beş yılda liseyi bitiren öğrenci sayısında % 40 artış olurken, üniversite kontenjanlarında

artış % 5'i geçmiyor. YÖK'ün bu konuda kasıtlı davrandığını düşünmesek bile, en azından iyi niyetli değildir. Bu olumsuz tavır aşmanın yolu artık toplum tepkisidir.

Üniversitelerde görevli öğretim elemanları, hangi görüşten olurlarsa olsunlar, demokratik olmayan, hukuk dışı, insan haklarına aykırı her YÖK davranışına karşı tepki vermelidirler. "Bugün sana yarın bana olabilir, hepimiz biriz" deme zamanı gelmiştir. Görülmüştür ki, YÖK'ün ilk yıllarında sol görüşlüler kıyılmış; sonra sıra, dindar kesime gelmiştir. Öyleyse üniversitede nitelik öne geçmeli, hukuk dışı keyfi tavırlar herkes tarafından karşı durulmalıdır.

YÖK askeri vesayetten çıkarılmalıdır. Devlet iktidarının organı gibi görülmesine son verilmelidir. Darbe düşünen generallerin gösteri aracı olmaktan çıkarılmalıdır. Bu tür görüntü rektör adaylarını paşaların ayağına götürmekte ve yöneticiliğe istekli profesörler kendi kararlarıyla onurlarını çiğnetmektedirler. Sadece asker egemenliği değil, polis ve istihbarat örgütleri karışmaları da önlenmelidir.

Kamu ve vakıf üniversitelerinde hızlı bir çoğalma gerçekleşmiştir. Özünde yanlıştır. Ancak, bunlar açılmışken kapatılacak değildir. Zorunlu hizmet bunun için gereklidir. Mezunlardan meslek diploması alanlara mesleklerini yürütebilmeleri için, Batı ülkelerinde olduğu gibi, merkezi "yeterlik sınavı" yapılmalıdır. Bu sınavdan geçerli not alanlar mesleklerini yapma hakkı almalıdır. Örneğin, hekim, mühendis, dişhekimisi, vet. hekim vb meslek diplomaları yeterlikten sonra geçerli olmalıdır. Hatta, bu meslek sahipleri, on yılda bir yeniden yeterlik sınavına alınmalıdırlar. Türkiye bu sisteme kamu yararı gereği olarak ivedilikle geçmelidir.

Üniversiteler yönetsel ve akademik yönden tam özerk olmalıdırlar. Bunun nasıl sağlanacağı herkes tarafından bilinmektedir. Üst yöneticilikler bir dönemle alt yöneticilikler iki dönemle sınırlanmalıdır. Geçmişte bunlar uygulanmış ve denenmiştir. Üniversite sayımız arttığı için bazı üniversiteler, Üniversitelerarası Kurul tarafından belli ölçütlerle gelişmiş üniversite sınıfına alınmalıdır. Bunlarda yöneticiler doğrudan seçimle ve en

az yüzde elli oyla seçilmelidir. İkinci grup üniversiteler, 1981 öncesinde olduğu gibi, gelişmelerini tamamlayıncaya kadar birinci grup üniversitelerin vesayetine (korumacılığına) alınmalıdır. Bunların nasıl yönetilecekleri bağlı oldukları üniversiteler tarafından belirlenmelidir. Öğretim üye ve yardımcıları bu üniversitelerce sağlanmalıdır.

Meslek liselerini bitirenlere (İHL olarak tanıtılıyor) eşit koşullarda üniversitelere girmedeki engeller kaldırılmalıdır. Başarılı öğrencinin önü açılmalıdır. Öte yandan, üniversitelerde, öğrencilere giyim-kuşam yasağı kaldırılmalıdır. Serbestlik herhangi bir ideolojik, dinsel ve görüş nedeniyle değil, insan hakları açısından tanınmalıdır. Demokratik ülkelerde yüksek öğretimde sınırlama yoktur, tam tersine özendirme vardır.

Önemli olan öğrencinin okumasıdır. Her görüşten insanın bu olaya böyle bakma zamanı gelmiştir.

Vakıf üniversiteleriyle ilgili yeni bir düzenleme getirilmelidir. Bu üniversitelerin vakıf anlayışına uygun olarak ücretleri düşürülmeli ve kontenjanları artırılmalıdır. Böylece bu üniversiteler toplumun daha geniş kesimine hitap eder hale gelecektir.

Sonuç

Üniversite reformu için daha fazla beklemeye gerek yoktur. Bazı zinde güçler, kendi sakat anlayışlarının gereği olarak direniş gösterebilirler. Bunları dinlememek gerekir. Bir insanın bile insan hakkı önemliyken, ülkeyi ve bütün insanları ilgilendiren YÖK sisteminin değiştirilmesini daha fazla bekleyemeyiz. 26 yıldır kimsenin beğenmediği, halk arasında en ufak

saygınlığı kalmayan, öğrencisinden öğretmenine tepkisini çeken, otorite ve itaati ilke edinmiş bir ceberut kuruma tahammül süreci bitmiştir.

Bu kurumun kime zarar vereceği belli olmuyor. O nedenle sağcısı, solcusu ve futbolcusu reformda bir araya gelmelidir. Devlet iktidarının değişen baskıları üniversiteleri şamar oğlanına çevirmiş, öğretim elemanlarının kişiliklerini köreltmıştır. Yazar Mustafa Akyol yazdığı bir makalede (Radikal, 25. 07. 2007) şöyle diyor: "Çok açık ki 'Cumhuriyet'in gazabına uğramak için radikal İslamcı filan olmaya gerek yok. 'Yeter söz milletindir' demek yetiyor da artıyor bile". Buradan bir benzetme yapacak olursak, üniversitelerde gazaba uğramak için İslamcı, dindar, solcu, komünist, sağcı olmaya gerek yok, "Yeter söz öğretim üyesinin ve öğrencinindir" demek yeter de artar. Bunun böyle olduğunu 26 yıl içinde herkesin öğrenmiş olması gerekir. Öyleyse, başta bütün öğretim elemanları, üniversite zihniyetimizi buna göre biçimlendirmeliyiz. Hepimiz bir olmalıyız.

1919, 1933, 1946 reformlarına 2007 reformu eklenmelidir. Yarın geçtir.

Yeni Anayasa; Tartışmalar ve Beklentilerimiz

Salim Uslu*

1982 yılının Askeri rejim koşulları içinde “devlet için insan” mantığıyla hazırlanmış; karmaşık, her türlü yoruma açık, ayrıntılara boğulmuş bir yazım dili; yine o dönemin ekonomi, siyaset ve hukuk anlayışına göre kaleme alınmış; gelişmeye değil, değişmemeye dayalı o günden beri de neredeyse yarısı değiştiril-

Bu yüzde 87'lik oyun tek bir anlamı ve amacı bulunmaktadır. O da ihtilalle birlikte “iskat ve ilga” olmuş bir Anayasa sonrasının yarattığı korkutucu belirsizlik ve askeri rejimin bir an önce sona ermesi, ülke ve siyasi rejimin bir an önce normalleşmesi isteğidir.

cek hazırlamanın fırsatı oluşmuştur. Türk demokrasisi için bu olgunluk sınavını başarıyla vermemizin tam da zamanıdır.

Bazı çevrelerin, kimi önerileri kuşkuyla karşılayarak ya da koca bir Anayasa önerisini bazı netameli maddelere ve simgelere indirgeyerek, açılımların önüne set çekme çabası

mek zorunda kalmış, bağlamı ve konsepti dağılmış, ömrünü tamamlamış bir Anayasamız var.

Bu Anayasanın aynı zamanda bir de meşruiyet sorunu bulunmaktadır. “Yüzde 87 halkoyu alan bir Anayasanın nasıl bir meşruiyet sorunu olabilir” sorusu akla gelebilir.

Oysa şimdi, sivil ve demokratik Anayasa için yüksek bir talep ve mükemmel bir zemin oluşmuştur. Temsil ve meşruiyet açısından hiçbir problemi olmayan zinde ve dinamik bir Meclisimiz vardır. Yeni Anayasa, Türkiye'nin ilk demokratik ve özgür referandumu olacaktır. Türkiye'ye sağlıklı bir gele-

çinde olduklarını hayretle izliyoruz. Sivil Anayasa girişimine yönelik eleştirilerin tonuna baktığımızda tehdit ve darbe özlemi görüyoruz.

Genetik olarak değişime direnen bu çevrelerin, değişimin yönüyle pek de ilgilenmediklerini, her yeniliğe karşı çıkma “refleksi” ile statü ve

* Hak-İş Genel Başkanı

imtiyazlar elden gidiyor telaşı içine düştüklerini ve bu nedenle de bir mahalle baskısı oluşturmaya çalıştıklarını görüyoruz.

Sorunlar çözüme kavuşmadan, simge ve sembollerini vuruşturarak, kutuplaşma ve kontrollü gerilim yaratmak, radikalleri kışkırtmak gibi bildik, tanıdık bir senaryo ortaya konuyor.

Özgürlükçü, sivil ve demokratik bir Anayasa'ya karşı çıkarılan yürürlükteki Anayasa'dan hiçbir sıkıntıları olmadığı anlaşılıyor. Hatta bazı siyasi partilerin yeni Anayasa talepleri olmayabilir ya da geçmişteki taleplerinden vazgeçmiş olabilirler. Yeni anayasa çalışmalarını laiklik ya da rejim sorunu görme fantazisi kuranların olmayabilir ama bu ülkenin gençlerinin sıkıntıları var.

“İnsan haklarına saygılı” yerine, “insan halklarına dayalı” bir Anayasa isteyenlerin “devletin adab-ı muşeretini” aşmak gibi bir sıkıntısı var. Cumhuriyetin özü olan zümre egemenliği ve imtiyazını reddedenlerin sıkıntısı var.

“İyi çocuklar” hakkında dava açan savcının meslekten ihracını, davaya bakan mahkeme üyelerinin tayinle dağıtılmasını vicdanlarında kabul etmeyip

gerçek yargı bağımsızlığı isteyenlerin bu Anayasa ile sıkıntısı var. Sanal korkulardan, sık sık korunmak ve kollanmaktan, seçtiklerini beğendirmek zorunda kalmaktan yorgun düşenlerin bu Anayasa ile sıkıntısı var. Kamu düzeni, Milli Güvenlik, genel ahlak gibi muğlak gerekçelerle, hakları -sözelimi grev hakkını bile kullandırmayan sınırlamalar ve yasalardan- bu toplumun sıkıntısı var.

Anayasa'nın 153. maddesinde “kanun ya da kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edilemez” denmişken, 367 darbesi ile yasa organının yetkisini kullanma girişimi ile toplumun sıkıntısı var. Yasaklarla norm oluşturarak hukuk ilmini küçük düşürenlerle bu ülkenin sıkıntısı var.

“Ayışığı” ya da “ Sarıkız” operasyonları ile darbe hazırlığı yapanlar dururken, deşifre eden dergiyi kapatıp, sorumlularını yargılayan, 27 Nisan muhtırasını görmezden gelen bir yargı sisteminin, demokrasi ve adalet anlayışı ile bu toplumun sıkıntısı var. Anayasa ya da siyasi tercihlerle ilgili konuşmalarımızı, siyaset yasa-

ğı sayıp suçlayan bir Anayasa ile biz sendikacıların da sıkıntıları var.

Kronikleşmiş gönülsüzlük ve acelecilik ile derin şüphe ve korkularla varsayıma dayalı tehlikeler vehmederek ısıklık çalmak ya da mahalle baskısı yaratmak yerine yeni ve çağdaş bir Anayasa istiyor muyuz, istemiyor muyuz? “Biz mevzi alır atışa başlarız” diyenlere sözümüz yok. Ama “yeni Anayasa istiyoruz” diyorsak, Anayasa'nın içeriğine yönelik tartışma girişiminde bulunacak mıyız, bulunmayacak mıyız? İsrarcı ve yapıcı katkı verecek miyiz, vermeyecek miyiz?

Fikrini beyan eden kesimlere, sivil örgütlere “Halk Anayasa'dan anlar mı ki onay makamı olsun” diyerek, “sana ne” diye diklenecek miyiz, diklenmeyecek miyiz?

Yeni Anayasa'nın maddelerini inceleyip ne kadar demokratik, ne kadar evrensel hukuka uygun olup olmadığına bakmak, bütün yönleriyle konuşmak yerine, eski usul ve kavga mantığıyla berbat edecek miyiz, etmeyecek miyiz?

Bir de bunlara açıkça “Evet” ya da “Hayır” diyemeyen, ama gerçekte yeni Anayasa'ya hayır demeyi farklı biçimde ifade etmeyi tercih edenler var. Bunlar da uzlaşma isteyenler. Türkiye gibi temel tercihlerini

belirlemiş, AB ve Uluslararası Sözleşmeleri benimsemiş, İnsan Hakları Sözleşmesi'ne imza atmış bir ülkede, temel hak ve özgürlükler için hukuk devleti kavramları üzerinde bir uzlaşma aranır mı?

Çerçeve bellidir. Referanslar, kıstaslar, temel parametreler bellidir. Gerisi lafu güzaf! Ciddiye bile alınamaz! Buradaki uzlaşma talebi ülkemizi düşük standartlara mahkum etmekle eş anlamlıdır. Evrensel referanslar yerine, semboller ve kavramlar üzerinden yürütülecek bir kutuplaşma bizi

gerçeklerden ve çağdaş dünyadan uzaklaştırır.

Sorunu sadece başörtüsüne indirgeyerek söylenti üretmek, bunu siyasi gündeme taşıyıp, ortalığı bulandırmak temel sorunu çözmez. Türkiye'nin seçkinleri olarak geçinenler ile halk arasında bir iktidar mücadelesi vardır. Bu mücadele her ne kadar nesnel ya da öznel simgeler üzerinden yapılıyorsa da iktidar mücadelesi gerçeğini değiştirmez. Anayasa yapmak teknik bir iştir, ancak aynı zamanda bir tercih meselesidir. Tercih yapma işi

ise millette, Mecliste ve Hükümettedir.

Yeni Anayasa hayatımızı, geleceğimizi, umutlarımızı, coşkularımızı, değişen taleplerimizi; kendi yarattığımız önyargıların, vehimlerin, korkuların donmuş karelerine hapsetmemelidir. Farklı kültürel kodları, farklı kimlikleri, yaşam biçimlerini, seçkincileri kendi hakikatlerine, tek tip ve yekpare bir hayat ideolojisine, kaba genellemelere ve basit figürlere indirgememelidir.

Yeni Anayasa; sivil ve demokratik bir hukuk devleti olmanın, topluma sorunların üstesinden gelme ve ilerleme fırsatı sağlamanın çağdaş bir yol haritası olmalıdır. Sivil Anayasa; halkın gündemine dönmenin, yaşam standartlarımızı yükseltecek AB uyum sürecini tamamlamanın, yapay krizleri aşmanın, daha çok demokrasi, daha çok hukuk ve daha çok refah hedeflerine varmanın, çoğulculuğun dinamizmi ve keyfini yaşamının, muasır medeniyete ulaşmanın heyecanı ve iradesidir.

Sakin ve telaşsız bir ortamda uyarca tartışarak yeni Anayasa oluşumuna katkıda bulunmalıyız. Statüsünü, çıkarını, fiyakasını kaybedecek olanların çıkardıkları gürültü geniş ufukumuzu daraltmamalı, Türkiye'nin ileriye doğru yürüşünü durdurmamalıdır.

YÖK Kânûnunun Doktriner Temelleri*

Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre

Üniversitelerimizin: 1) statüsü 1960 yılına kadar 4936 sayılı kânûna tâbî iken 1986 yılına kadar 115, 116, 1750, 2547, 2653, 2708, 2880, 2984, 3248 sayılı kânûnlar ve 243 sayılı Kânûn Hükümünde Kararnâme ile, ve 2) iç düzeni ile huzuru da:

A. 1981'den itibâren Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK'ün), ihdas edeceği idârî ve sosyal huzursuzluklar peşinen idrâk edilmeden, alelacele alınmış: a) çelişkili, b) isâbetsiz, c) temkinsiz, hattâ ç) tahrîk edici, d) meydan okuyucu, ve e) kamuoyunu dahi yaralayan tasarrufları, ve

B. Özellikle son Yüksek Öğretim Kurumu Başkanı'nın militanca tasarrufları, beyânâtları ve "Kuvvetler Ayrılığı İlkesi"ne aykırı destek arayışları sâyesinde sürekli altüst edilmiş bulunmaktadır.

Yukarıda sözü edilen kânûnlardan 116 sayılı kânûn ile üniversitelerden 46 öğretim üyesini ihrâc eden 115 sayılı kânûn 27 Mayıs 1960 târihli "Hükûmet Darbesi"nin ve 2547 sayılı kânûn da 12 Eylûl 1980 târihli "Hükûmet Darbesi"nin hediyeleri olmuştur.

Hâlen yürürlükte olan 2547 sayılı YÖK Kânûnu mârifetiyle üniversitelerde askerî modele uygun bir emir-komuta zinciri ihdâs edilmiştir. Bu kânûn sâyesinde üniversitelerdeki hüküm ve tasarruf yetkilerinin en hayafî önemi haiz olanları akademik teâmüllere uygun ve demokratik bir biçimde karar alan kurullardan alınıp şahısların keyfine devredilmiş ve şahısların zaman zaman faşistçe davranabilmelerinin de böylelikle önü açılmıştır.

Üniversitelerimizde Anabilim Dalı Başkanı, Bölüm Başkanı, Enstitü Müdürü, Dekan ve Rektörlerin 2547 sayılı kânûndan önceki uygulamanın aksine, meslekdaşları tarafından seçilip atanmaları yerine, hiyerarşik makamların doğrudan doğruya atamaları yoluyla iş başına geçmeleri ve, ne tesâdüf, bunların çoğunluğunun hep belirli bir takım ideolojilerin partizanları görünümünde olmaları ya da hep belirli bir mahfelin üyeleri ya da sempatanları olmaları üniversitelerimizde bir emir-komuta zincirinin teessüsünü mümkün kılmıştır.

Bundan ötürü tüm üniversite sistemi:

- 1) Emir almaya,
- 2) Aşırı merkezîyetçiliğe,
- 3) Yetkinin kötüye kullanılmasına, ve
- 4) Yalnızca üniversiter deontolojiye ve ahlâka değil, düpedüz ahlâka aykırı şahsî tasarruflara, müsait hâle getirilmiştir.

Bütün bunların ödünü olarak da doçentlik ve profesörlük iyice sulandırılmıştır. Bunun sonucu

olarak ilmî literatüre hâkim olamayan nev-zuhur öğretimi üyeleri doktora yaptırmak konusunda yetersiz kalmakta, bazen de öğrencilerinin önlerine koydukları derleme ya da intihal (çalıntı) tezleri ya da lisanüstü tezi dahi olamayacak tez müsveddelerini, büyük bir sâfiyetle, orijinal doktora tezi imiş gibi kabûl etmektedirler. Ayrıca, ne kadar kamudan gizlenirse gizlensin, başkalarının makalelerini intihâl eden ya da kitaplarının tercümesine fütursuzca kendi adını koyan profesörler de zuhur etmiş bulunmaktadır.

Emir-komuta zincirinin varlığı askeriye için bir fazîlet ve askeriye'nin zindeliğinin korunması için olmazsa olmaz bir şarttır. Ammâ velâkin, bunun benzeri bir zincirin üniversitede tesisi bu müessesede, maalesef, bir soy-suzlaştırmaya ve sünepeleştirmeye yol açmış görünmektedir.

Sonuç olarak bugün Bölüm Başkanları'nın ısrarlı hatâlı ve tarafgir tasarruflarına karşı çıkabilecek çapta Anabilim Dalı Başkanları, Dekanlar'ın ısrarlı hatâlı ve tarafgir tasarruflarına karşı çıkabilecek çapta Bölüm Başkanları, Rektörler'in ısrarlı hatâlı ve tarafgir tasarruflarına karşı çıkabilecek çapta Dekanlar, Yüksek Öğretim Kurulu'nun isâbetsiz ve temkinsiz tasarruflarına direnebilecek çapta Rektörler ve Yüksek Öğretim Kuru-

lu'nun isâbetsiz ve temkinsiz tasarruflarını önleyebilecek Devlet adamı fikdânı vardır.

Bu, üniversitelerimizdeki "İlim Ahlâkı"nı soysuzlaştıran "Akademik Teâmüller"e sekte vuran bir "arz-ı ubûdiyyet devri"nin ihdâsına yol açmıştır. Bu "arz-ı ubûdiyyet"e uymayanların ise bu idârî görevlerde barınamadıkları ya da istifâyaya zorlandıkları yâhut da bu görevlerden re'sen uzaklaştırıldıkları gözlenmektedir.

Bunun sonucu olarak Türkiye'de Üniversite Evrensel Hedefi'nden uzaklaştırılmıştır. Yüksek Öğretim'in Dünyâ'nın her yerinde Evrensel Hedefi, öğrencinin:

1. Objektif ve rasyonel olarak düşünmesini bir davranış biçimi hâline getirmesini,
2. Bunun için gerekli yöntemleri ve alışkanlıkları kazanmasını,
3. Yalnızca Hakikat'ı: A) araştırmasını, B) keşfetmesini, C) beyân etmesini, D) savunmasını, ve
4. Kendi hatâlarını: A) teşhis, B) tesbit, C) temyiz ve Ç) kabûl edecek olgunluğa ulaşmasını emsalsiz bir fazîlet mertebesi-ne yükseltmektir.

Ne yazık ki, hâlen yürürlükte olan 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kânûnu'nun yüksek öğretimin amacını ve yüksek öğretim öğrencilerinin hangi prensiplere göre yetiştirileceğini açıklayan

4. maddesinin (a) fıkrasının ihtivâ ettiği 7 bendin tümü de yukarıda ifâde edilen, üniversitenin Evrensel Hedeflerinin hiç birisine temas etmemektedir.

Bu madde aynen şöyledir:

"Madde 4. Yükseköğretimin amacı:

öğrencilerini:

Atatürk inkılabları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı,

Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, mânevî ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan,

Toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu,

Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getiren

Hür ve bilimsel düşünce gücüne, sâhip geniş bir dünyâ görüşüne sâhip, insan haklarına saygılı,

Beden, zihin, ruhu, ahlâk ve duygu bakımından dengeli ve saygılı şekilde yetişmiş,

İlgi ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasına ve ihtiyaçlarına cevap verecek, aynı zamanda kendi geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi ve beceri, davranış ve genel kültürüne sâhip vatandaşlar olarak yetiştirmek"

şeklindedir.

Sözkonusu bu 7 prensip yalnızca: 1) ailenin, ve 2) Orta Öğretim'in temin edebileceği siyâsî görüş ve davranış biçimleri ile, yâni "Cumhuriyet'imizin resmî doktrini" ile ilgili bir takım duygusal ifâdelerdir. İlmî değil siyâsî doktrin retoriğidir; öğrencinin üniversite öncesinde aile ve Orta Öğretim'in işbirliğiyle kazanmış olması gereken bir takım hasletlere işâret etmektedir. Ama, eğer aile ve Orta Öğretim çocukta bu hasletlerin oluşmasını o âna kadar gerçekleştirememişlerse, bunları gerçekleştirmenin Yüksek Öğretim'in ana görevi ve hedefi adedip de bu dönemde gerçekleştirilebileceğini sanmak yalnızca devrimci geçinenlere has bir safdillik ve ütopyadır.

Ayrıca bu kânûn, bu maddeyle, Türk üniversitelerinin yalnızca Türkiye vatandaşlarına münhasır olduğunu peşinen kabûl eden bir görgüslüğü de içermektedir. Üniversite, etimolojisi gereği, evrensel bir eğitim kuruluşudur. Bu îtibârla bünyesinde başka milletlere mensûb öğrencileri de barındırır. Nitekim, gerçekten de üniversitelerimizde farklı milletlere mensûb öğrenciler de vardır; ama bunların Türkiye'nin siyâsî doktrinine göre ve Atatürk inkılabları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine

bağlı olarak yetişmelerini de bu doktrine inanmalarını da kânûn mârifetiyle zorunlu kılmayı hedef almak, tek kelimeyle, abestir. Bu yabancı öğrencilerin: 1) Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, mânevî ve kültürel değerlerini taşıyan, 2) Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan, 3) Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları dav-

ranış hâline getiren kimseler olmaları da düşünülemez.

Ayrıca üniversite hocalarının büyük bir kısmı, mesleklerinin mâhiyeti dolayısıyla, öğrencilerinde bu türlü bir doktrini gerçekleştirecek: 1) istek, 2) inanç, 3) bilgi, 4) irâde, 5) zaman ve 6) davranıştan zâten doğal olarak yoksundurlar. Öte yandan da öğrencilerin büyük bölümü kendilerine aşılana makta olan objektif düşünme

melekesi gitgide geliştikçe her şeyi yeni kazandıkları bilimsel yol-yordam ve yöntemlerin eleğinden geçirdikleri bir fikrî kriz döneminde bulduklarından, zâten hemen her türlü zorâki doktrinleştirmeye karşı doğal olarak tepki gösteren bir tutum içindedirler.

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kânûnu'nda Yüksek Öğretim'in amacı hakkında:

1) Üniversite tarafından gerçekleştirilmesi fiilen mümkün olmayan,

2) Üniversitenin tabîatına uymayan,

3) Ütopik

ibârelerin yer almış olmasına karşılık öğrencilerin yetişmesi açısından Yüksek Öğretim'in evrensel aslî hedeflerine hiç yer verilmemiş olması Türkiye'de Yüksek Öğretim'in bugün içinde bulunduğu:

A) İçler acısı buhrânın,

B) Çelişkilerin,

C) Keyfliklerin ve

Ç) Deontolojik ve etik gerilemenin

ana sebebini teşkil etmektedir. Kısacası, üniversitelerimiz aslî ve evrensel hedeflerinden 2547 sayılı kânûn mârifetiyle tecrid edilmiş bulunmaktadırlar.

*Yazarın izniyle, Ümran Dergisi YÖK Özel Sayısından iktibas edilmiştir.

demokratik bir Türkiye için
SİVİL BİR ANAYASA

EĞİTİM-BİR-SEN

YAPICI OLMAK EĞİTİM GEREKTİRİR

Hindistan'da ünlü bir ressam varmış. Herkes bu ressamın yaptıklarını kusursuz kabul edecek kadar beğenirmiş. Ve ona "Renklerin Ustası" anlamında Ranga Guru derlermiş.

Onun yetiştirdiği bir ressam olan Raciçi ise artık eğitimini tamamlamış ve son resmini yaparak Ranga Guru'ya götürüp ustasından resmini değerlendirmesini istemiş. Ranga Guru:

- "Sen artık ressam sayılırsın Raciçi. Artık senin resmini halk değerlendirecek" diyerek resmi şehrin en kalabalık meydanına götürüp koymasını istemiş. Yanına da halktan, beğenmedikleri yerleri işaretlemelerini rica eden bir yazı ve bir de kırmızı kalem bırakmasını söylemiş. Raciçi denileni yapıp birkaç gün sonra resme bakmaya gittiğinde görmüş ki, tüm resim çarpılar içinde ve neredeyse görünmüyor. Büyük bir üzüntü içinde durumu ustasına anlatmış.

Ranga Guru üzülmemesini ve aynı resmi yeniden yaparak, tekrar şehrin o meydanına bırakmasını istemiş. Ama bu defa yanına bir palet dolusu çeşitli renklerde yağlı boya, birkaç fırça ve insanlardan beğenmedikleri yerleri düzeltmesini rica eden bir de yazı bırakmasını söylemiş. Raciçi denileni yapıp da birkaç gün sonra meydana gittiğinde görmüş ki resmine hiç dokunulmamış, fırçalar da, boyalar da kullanılmamış. Sevinçle ve koşarak ustasına gidip resmine dokunulmadığını anlatmış.

Ranga Guru ise; "Sevgili Raciçi, sen birinci durumda, insanlara fırsat verildiğinde ne kadar acımasız bir eleştiri sağanağı ile karşılaşabileceğini gördün. Hayatında resim yapmamış insanlar dahi gelip senin resmini karaladılar. Oysa ikinci durumda onlardan hatalarını düzeltmelerini istedin, yapıcı olmalarını istedin. Yapıcı olmak eğitim gerektirir... Hiç kimse bilmediği bir konuyu düzeltmeye kalkmadı, cesaret edemedi.

Sevgili Raciçi, mesleğinde usta olman yetmez, bilge de olmalısın. Bilmelisin ki emeği takdir edecek ve karşılığını ödeyecek olanlar ancak arif kimselerdirler. Yapıcı olamayacak kadar eğitimsiz olanlar ve iyi niyetten uzak kimseler içinse senin emeğinin hiç bir değeri yoktur.

Sakin emeğini bilmeyenlere sunma ve asla bilmeyenlerle tartışma!

